

2010

**GODIŠNJI IZVJEŠTAJ
O RADU
OMBUDSMANA ZA DJECU
REPUBLIKE SRPSKE**

Ombudsmman za djecu Republike Srpske

Banja Luka, mart 2011.

Broj: 367/11

GODIŠNJI IZVJEŠTAJ ZA 2010. GODINU

OMBUDSMANA ZA DJECU REPUBLIKE SRPSKE

Banja Luka, mart 2011.

Бана Милосављевића 8
78000 Бања Лука, Република Српска, БиХ
Тел: (+387 51) 222 420, 221 990, Факс: (+387 51) 213 332
E-mail: info@djeca.rs.ba, www.djeca.rs.ba

Bana Milosavljevića 8
78000 Banja Luka, Republika Srpska, BiH
Tel: (+387 51) 222 420, 221 990, Fax: (+387 51) 213 332
E-mail: info@djeca.rs.ba, www.djeca.rs.ba

Sadržaj:

Sadržaj:.....	3
I UVOD.....	6
1. UN Konvencija o pravima djeteta	6
2. Prava pripadaju svakom djetetu svaki dan	10
3. Zakon o Ombudsmanu za djecu	12
II PRAVA GARANTOVANA KONVENCIJOM	15
III POSTUPANJE PO PRIJAVAMA – ŽALBAMA	17
1. Statistički pokazatelji.....	18
1.1. Podnositelac žalbe	18
1.2. Žalbom se ukazuje na sljedeće povrede prava djeteta.....	19
1.3. Žalbe prema institucijama	20
1.4. Broj djece	21
1.5. Kojeg uzrasta su djeca.....	21
1.6. Kojeg su pola djeca.....	22
1.7. Lična prava djeteta.....	22
1.8. Ukupan broj predmeta.....	23
1.9. Riješene žalbe.....	23
2. Lična prava djeteta.....	24
2.1. Pravo na prijavu rođenja i pravo na ime.....	24
2.2. Pravo djeteta na život u porodici i roditeljsko staranje	25
2.3. Pravo djeteta na lične odnose i neposredne kontakte i sa drugim roditeljem.	26
2.4. Pravo djeteta na kontakte i druženja sa bliskim srodnicima	28
2.5. Promjena donesene odluke i njeno izvršenje	29
2.6. Djeca bez pravnog osnova kod trećih lica.....	30
2.7. Donošenje odgovarajućeg upravnog akta	32
2.8. Pristup informacijama	33
2.9. Izdavanje putne isprave za dijete.....	35
2.10. Izdržavanje djeteta	37
2.11. Pravo na zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja	39
2.12. Pravo na privatnost.....	45
2.13. Uticaj reklama.....	47
2.14. Maloljetnički brakovi.....	48
3. Pravo na zdravstvenu zaštitu	52
3.1. Zaštita djece od upotrebe alkohola	54
3.2. Djeca sa smetnjama u razvoju.....	59
4. Pravo na obrazovanje	61
4.1. Savjeti roditelja.....	61
4.2. Savjeti učenika.....	63
4.3. Ocjenjivanje	64
4.4. Neopravdani časovi i disciplina	65
5. Pravo na igru i slobodno vrijeme	68
6. Socijalna i ekonomski prava	70
6.1. Socijalna zaštita.....	70

6.2. Ekonomsko iskorišćavanje djece i obavljanje štetnih poslova	71
6.3. Djeca na ulici – prosjačenje	72
7. Pravosudno – zaštitna prava	74
7.1. Djeca u sukobu sa zakonom – maloljetnička delikvencija	74
7.2. Pravo na zaštitu od seksualnog iskorišćavanja i zlostavljanja.....	76
7.3. Djeca čiji su roditelji u zatvoru.....	79
7.4. Djeca u saobraćaju.....	80
IV RAD PO SLUŽBENOJ DUŽNOSTI	81
1. USKLAĐENOST ZAKONA I DRUGIH PROPISA.....	81
1.1. Inicijative.....	81
1.2. Preporuke.....	82
1.3. Posebni izvještaji	83
V SARADNJA SA DJECOM	84
1. Radionice za djecu.....	84
2. Djeca u posjeti Instituciji	85
3. Program socijalizacije djece.....	86
4. Dječija nedjelja	87
5. Dan prava djeteta.....	87
6. Međunarodni Dan ljudskih prava	88
7. Ombudsman na manifestacijama dječijeg znanja i stvaralaštva	89
8. Ombudsman za djecu u gostima.....	89
VI SARADNJA SA NEVLADINIM ORGANIZACIJAMA	90
VII SARADNJA SA INSTITUCIJAMA	93
VIII ODNOSI SA JAVNOŠĆU	95
IX OSTALE AKTIVNOSTI	97
1. Članstvo u ENOC	98
2. Koordinator CRONSEE.....	99
3. Publikacije	100
X Izvršenje budžeta.....	101
XI PLANIRANE AKTIVNOSTI INSTITUCIJE ZA 2011.GODINU	103

Poštovani,

U skladu sa članom 17. Zakona o Ombudsmanu za djecu Republike Srpske podnosim Vam Izvještaj o radu institucije Ombudsmana za djecu za 2010. godinu.

Izvještajem se naglašava potreba novog odnosa prema djeci, kvalitetnije razumijevanje zahtjeva i osnovnih principa UN Konvencije o pravima djeteta, veća odgovornost onih koji brinu o djeci i neophodnost stalne i stvarne saradnje svih subjekata zaštite.

Ombudsman za djecu

mr Nada Grahovac

I UVOD

1. UN Konvencija o pravima djeteta

Konvencija o pravima djeteta usvojena je na Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija 20. novembra 1989. godine i jedan je od rijetkih međunarodnih dokumenata koji je u vrlo kratkom roku bio prihvaćen od tako velikog broja zemalja.¹

Konvencija uspostavlja standarde i univerzalne principe i zahtijeva jedan novi i kvalitetniji odnos prema djeci.

Ono što je posebno važno Konvencija prvi put uvodi djecu kao subjekte međunarodnog prava i zaštite, kao lica koja imaju pravo na svoja ljudska prava. Taj koncept da djeca imaju pravo na prava još uvijek nedovoljno shvatamo i prihvativamo, polazimo od toga da djeci treba pružiti zaštitu, a da mi nemamo potrebu, još manje obavezu, da ih uključujemo u procese i odnose koji se njih tiču.

Utvrđujući prava djeteta, Konvencija utvrđuje četiri osnovna principa koji obavezuju:

1. zaštita djeteta od bilo kojeg oblika diskriminacije obavezuje da svako pravo garantovano Konvencijom bude obezbijeđeno za svako dijete bez diskriminacije po bilo kojem osnovu,²
2. najbolji interes djeteta mora da bude prioritet, što zahtijeva da u svim aktivnostima koje se tiču djece, bez obzira da li ih preduzimaju javne ili privatne institucije, sudovi, administrativni organi, ili zakonodavna tijela, najbolji interes djeteta mora da bude na prvom mjestu,³
3. pravo na opstanak i razvoj obavezuje da se svakom djetetu obezbijedi pravo na život i razvoj,⁴
4. pravo na poštivanje njihovih stavova obavezuje da se djetetu omogući pravo na učešće - participaciju u rješavanju svih pitanja koja se njega tiču i pravo na slobodno izražavanje vlastitog mišljenja.⁵

Jedan od osnovnih principa Konvencije je najbolji interes djeteta. Taj princip zahtijeva da o bilo kojem pravu djeteta govorimo, ono neće biti obezbijeđeno ni osigurano ako pri tom nije postignut najbolji interes za to dijete. Nije moguće očekivati da Konvencija utvrdi i elemente koji određuju najbolji interes djeteta, nije moguće to ni zakonima precizirati, iz prostog razloga što je previše situacija, a svako dijete i u svakom postupku ima pravo na dužnu pažnju i poštovanje, za svako dijete i u svakom postupku pristup treba da bude takav da se postigne najbolje moguće za to dijete. Šta je najbolji interes djeteta u svakom postupku treba da bude dokazano i obrazloženo.

Komitet za prava djeteta razmatrajući prvi izvještaj Bosne i Hercegovine dao je brojne preporuke pa i u vezi sa ostvarivanjem ovog osnovnog principa Konvencije. Komitet konstatiše da ovaj princip u praksi nije našao svoju punu primjenu, te je naložio BiH da intenzivira svoje aktivnosti i da osigura da se ovaj princip implementira u sve zakonske

¹ UN Konvenciju o pravima djeteta ratifikovale su 193 države, a SAD i Somalija su je potpisale

² UN Konvencija, član 2

³ UN Konvencija, član 3

⁴ UN Konvencija, član 6

⁵ UN Konvencija, član 12

odredbe, ali i sudske i administrativne odluke, planove i programe i usluge koji se tiču djece.⁶

Pravo djeteta koje se najmanje razumije, pa je teško govoriti o njegovoj primjeni, je pravo na participaciju, odnosno pravo na izražavanje vlastitog mišljenja i učestvovanje u svakom postupku koji se na njega odnosi.

Mišljenje koje dijete ima pravo slobodno izraziti treba prihvati u skladu sa njegovim godinama i njegovom sposobnosti da to učini. Konvencija ne postavlja nikakva ograničenja vezano za godine djeteta, njegovo zdravstveno stanje i slično. Konvencija uspostavlja pravo koje mu treba omogućiti. To zahtjeva da pravo na participaciju djetetu treba omogućiti na način da shvati i razumije postupak koji se vodi i svoja prava u tom postupku, a da istovremeno ne nosi teret odgovornosti za odluku koja će biti donesena. Odluke koje se odnose na dijete morale bi se zasnivati na mišljenju djeteta i ocjeni stručnjaka, što znači da kada se mišljenje djeteta ne podudara sa stavom stručnjaka, djetetu se, na njemu prihvatljiv način, treba objasniti zašto je to tako.

Konvencija je pravni akt, ona obavezuje države koje su je prihvatile na postupanje u skladu sa njenim zahtjevima i osnovnim principima.

Prihvatajući Konvenciju država prihvata obavezu i odgovornost da⁷:

1. preduzme sve odgovarajuće zakonodavne, administrativne i druge mjere za ostvarivanje prava priznatih Konvencijom,⁸
2. preduzme takve mjere, do krajnjih granica njima dostupnih sredstava, radi ostvarivanja ekonomskih, kulturnih i socijalnih prava,⁹
3. ostvari međunarodnu saradnju i razmjenu odgovarajućih informacija tamo gdje je to potrebno za ostvarivanje prava,¹⁰
4. sa osnovnim principima i pravima Konvencije na odgovarajući i adekvatan način upozna kako djecu, tako i odrasle,¹¹
5. Komitetu za prava djeteta podnosi izvještaje o mjerama koje je usvojila, a koje doprinose ostvarivanju prava, kao i o napretku postignutom u ostvarivanju tih prava.¹²

Komitet za prava djeteta u svom Opštem komentaru br. 5, pod nazivom Opšte mјere za implementaciju Konvencije¹³, utvrdio je niz sveobuhvatnih mјera koje svaka država treba da uradi da bi prava djeteta, kako ih Konvencija uređuje, u praksi bila ostvarena. Implementacija Konvencije je proces, kojim države članice preduzimaju mјere kako bi se obezbijedilo ostvarivanje svih prava iz Evropske konvencije za svu djecu u njihovoј nadležnosti. To zahtjeva da, prije svega, zakonodavstvo mora u potpunosti biti usklađeno sa Konvencijom kako bi se njeni zahtjevi i osnovni principi mogli direktno primjenjivati.

Provjeru da li su, i u kojoj mjeri, postignuti napreci u primjeni Konvencije vrši Komitet za prava djeteta na način da periodično razmatra izvještaje država članica o stanju prava

⁶ UN Komitet za prava djeteta, Preporuke UN Komiteta za prava djeteta nakon podnošenja prvog Izvještaja o implementaciji Konvencije o pravima djeteta u BiH iz 2005. god, tačka 29.

⁷ Bosna i Hercegovina je Konvenciju preuzeila notifikacijom o sukcesiji 23.11.1993. god.

⁸ UN Konvencija o pravima djeteta, član 4.

⁹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 4.

¹⁰ UN Konvencija o pravima djeteta, član 23.

¹¹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 42.

¹² UN Konvencija o pravima djeteta, član 44.

¹³ General Comment No.5,2003, General measures of implementation for the Convention on the Rights of the Child-Articles 4.42 and 44b, CRC/GC/2003/5,2003.

djeteta, te na osnovu njihove analize usvaja zaključna razmatranja i daje odgovarajuće preporuke za državu.

Komitet je razmatrao Inicijalni izvještaj Bosne i Hercegovine o stanju prava djeteta u maju 2005. godine i u junu iste godine usvojio Zaključna razmatranja. S obzirom da ona sadrže mnoge zabrinutosti u vezi sa primjenom Konvencije, Komitet je Bosni i Hercegovini uputio i brojne preporuke¹⁴ a neke od njih su navedene i u ovom izvještaju.

Evropski sud za ljudska prava razvio je bogatu praksu koja se tiče djece i porodice, a u vezi sa povredom prava garantovanih Evropskom Konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Prema praksi Suda najčešći slučajevi odnose se na neprihvatljivo dug postupak za ostvarivanje prava jednog roditelja na kontakte sa djetetom sa kojim ne živi. Tužbama se ukazuje na povredu člana 6. Evropske Konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, koji garantuje pravo na pravično suđenje i člana 8. koji garantuje pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života, te člana 13. kojim se garantuje pravo na djelotvoran pravni lijek.

Evropski sud za ljudska prava u svojim presudama navodi da je povrijedeno pravo na pravično suđenje iz člana 6. Konvencije jer sud nije preuzeo sve potrebne mjere da odluka o kontaktima djeteta i roditelja bude poštovana, te da postoji povreda prava na poštovanje privatnog života podnositelja predstavke jer on nije mogao redovno da ostvaruje kontakte sa svojom djecom.¹⁵

Sud smatra da „pozitivna obaveza države iz člana 8. uključuje i pravo roditelja na mjere koje će omogućiti ponovno spajanje sa djetetom”, odnosno da „organi nisu učinili sve što je u njihovoj moći i što se od njih moglo opravdano očekivati kako bi omogućili ponovno spajanje podnositeljke predstavke i njene kćerke”¹⁶.

Sud dalje navodi „da se adekvatnost neke mjere ocjenjuje po brzini kojom se ona implementira, jer protok vremena može imati neprihvatljive posljedice u odnosima između djece i roditelja koji ne žive sa njima”¹⁷.

S obzirom da Evropski sud za ljudska prava štiti prava garantovana Evropskom Konvencijom o ljudskim pravima, to je pokrenuta inicijativa za donošenje trećeg Opcionog protokola uz Konvenciju¹⁸ koji bi regulisao mogućnost zaštite svih prava djeteta pred nadležnim tijelima, bilo podnošenjem pojedinačne ili kolektivne tužbe, a sve sa ciljem da se djeci omogući ostvarivanje njihovih prava i da posljedice zbog neostvarivanja prava snose oni koji su tome doprinijeli a ne djeca.

Ustav Bosne i Hercegovine u članu II utvrđuje da će Bosna i Hercegovina i oba njena entiteta obezbijediti najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda.¹⁹

Međunarodno priznata ljudska prava i osnovne slobode utvrđeni su Aneksom I na Ustav BiH²⁰ kao dodatni sporazumi o ljudskim pravima koji će se primjenjivati u Bosni i

¹⁴ UN Komitet za prava djeteta, Preporuke

¹⁵ Predmet pred Evropskim sudom broj 14011/07

¹⁶ Predmet pred Evropskim sudom broj 14011/07

¹⁷ Predmet pred Evropskim sudom broj 27966/06

¹⁸ UN Konvencija o pravima djeteta ima dva fakultativna protokola, Fakultativni protokol o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji i Fakultativni protokol o učešću djece u oružanim sukobima, „Službeni list SRJ/Međunarodni ugovori”, broj 7/2002

¹⁹ Ustav BiH član II

Hercegovini. Petnaest međunarodnih ugovora kojima su garantovana prava i slobode građana praktično dopunjaju član II Ustava, određujući koja su to ljudska prava i osnovne slobode međunarodno priznati, a koja BiH i oba njena entiteta moraju obezbijediti imajući pri tome u vidu njihov najviši nivo.

Evropska Konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda u Ustavu ima poseban položaj. Ustav je izdvaja na način da je ista ne samo dio pravnog sistema Bosne i Hercegovine i da se ima direktno primjenjivati, već i da ima prednost nad svim drugim zakonima.²¹

UN Konvencija o pravima djeteta, dio je Anekса I, i ona, na žalost, nema status koji ima Evropska Konvencija, jer je članom 3. Ustava BiH utvrđeno da će opšti principi međunarodnog prava biti sastavni dio zakona Bosne i Hercegovine i entiteta.²², te da će uživanje prava i sloboda iz Aneksa I biti obezbijeđeno svim licima bez diskriminacije po bilo kojem osnovu.

Pitanje obezbjeđenja prava djeteta, odnosno primjene UN Konvencije o pravima djeteta u BiH, još uvijek se, 17 godina od njenog prihvatanja, različito tumači i od zvaničnih državnih organa.

Ustavni sud BiH svojim odlukama jasno se odredio o ovom pitanju i ukazao da uživanje prava i sloboda predviđenih Aneksem I nije garantovano samostalno, već samo u vezi sa članom II/4 Ustava BiH - „Nediskriminacija“²³.

Međutim, Ustavni sud BiH svojom odlukom iz decembra 2010. godine navodi da mijenja svoj dosadašnji stav u vezi sa primjenom međunarodnih dokumenata iz Aneksa I, ali do dana podnošenja ovog izvještaja Odluka Ustavnog suda nije objavljena, tako da još uvijek nije poznato šta znači promjena stava Ustavnog suda u tom dijelu.

Ustav Republike Srpske utvrđuje da dijete ima pravo na posebnu zaštitu²⁴, te da se slobode i prava ostvaruju neposredno na osnovu Ustava, a zakonom se, za pojedina prava, utvrđuju samo uslovi za njihovo ostvarivanje.²⁵

Temelj ustavnog uređenja Republike Srpske je poštovanje ljudskog dostojanstva i zaštita ljudskih prava i osnovnih sloboda u skladu sa međunarodnim standardima.²⁶

Dakle, Ustav Bosne i Hercegovine i Ustav Republike Srpske posvetili su izuzetnu pažnju zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Međutim, ustavom garantovani principi u ostvarivanju ljudskih prava, na žalost, nisu dovoljna garancija da će prava i biti obezbijedena. Za njihovo ostvarivanje pored normativnog određenja potrebno je mnogo više. Posebno je važno obezbijediti kvalitetne mehanizme u svim oblastima koji će osigurati njihovu primjenu i, posebno, njihovu zaštitu kako bi se otklonio prisutni nesklad normativnog i stvarnog.

²⁰ Aneks I na Ustav BiH

²¹ Ustav BiH, član II

²² Ustav BiH, član 3. tačka 3.

²³ Ustavni sud BiH odluka broj Ap - 415/08

²⁴ Ustav Republike Srpske, član 36.

²⁵ Ustav Republike Srpske, član 49.

²⁶ Ustav Republike Srpske, član 5.

2. Prava pripadaju svakom djetetu svaki dan

Prava djeteta, kako ih Konvencija utvrđuje, samo su potrebe svakog djeteta na njegovom putu odrastanja. Potrebe djece su različite u različitim periodima njihovog odrastanja i zato je važno da te potrebe djeteta budu i osigurane i obezbijeđene u svakoj fazi njegovog odrastanja i na svakom mjestu, u porodici, školi, lokalnoj zajednici...

Utvrđujući prava djeteta, Konvencija istovremeno utvrđuje da:

- roditelji imaju primarnu obavezu i odgovornost brinuti za zdravo odrastanje svoje djece,²⁷
- država ima obavezu preduzeti sve potrebne zakonodavne, administrativne, obrazovne, socijalne i druge mjere da bi osigurala ostvarivanje prava za svako dijete.²⁸

Pri tome je vrlo važno da Konvencija polazi od toga:

- da prava djeci pripadaju samo zato što su djeca,
- da se prava djeci ne daju po zaslugama, već obezbjeđuju zbog njihovih potreba,
- da su sva prava jednako važna,
- da prava nije moguće rangirati po njihovoj važnosti ili značaju,
- da nije moguće obezbijediti neko pravo u zamjena za ono drugo koje nije obezbijeđeno.
- da najbolji interes djeteta mora biti obezbijeđen za svako dijete u svim situacijama i u svakom postupku,

U vrlo kratkom periodu, za koji se podnosi ovaj izvještaj, ombudsman za djecu je bila u velikom broju škola, centara za socijalni rad, u posjeti djeci na ljetovanju, u posjeti djeci smještenim u institucijama. Svaki od ovih susreta je, između ostalog, bio prilika i za razgovor o primjeni Konvencije i ostvarivanju prava djeteta uopšte.

Razgovori sa djecom potvrđuju da, bez obzira što je veliki broj djece prošao kroz različite oblike edukacije, djeca u praksi svoje životne situacije ne prepoznaju kao svoje pravo. Tek poslije navođenja različitih primjera na kojima je institucija radila, oni prepoznaju šta su sve njihova prava ali ko ih i kako povređuje.

S druge strane, reakcije odraslih, najčešće onih koji bi djecu trebali učiti o njihovim pravima, govore da je problem najčešće u nepoznavanju suštine i značaja prava djeteta. Reagovanja na način „imaju oni previše prava“, „samo govorimo o njihovim pravima, gdje su im obaveze“ i slično samo su potvrda nedovoljnog poznavanja suštine Konvencije i njenih zahtjeva što za posljedicu ima neadekvatan odnos prema djeci u mnogim situacijama.

Prava koja djeca imaju su obaveza i odgovornost odraslih da ih obezbijede, ali to ne znači da i djeca nemaju svoje obaveze. Prava koja djeca imaju nikako ne znači da djeca mogu raditi što hoće i da nemaju obaveze. Reakcije odraslih da su sa svojim pravima postali „još gor“ samo je potvrda nerazumijevanja šta su prava djeteta i koja prava Konvencija garantuje. Djeca imaju i svoje obaveze i odgovornost u skladu sa svojim uzrastom i svojom

²⁷ UN Konvencija, član 18.

²⁸ UN Konvencija, član 4.

sposobnošću da obaveze i odgovornost preuzmu, zavisno od toga koliko smo ih, čemu i kako naučili.

Njihovo odrastanje upravo zahtijeva da im se obezbjeđujući prava istovremeno stvaraju uslovi za preuzimanje odgovornosti. Učiti djecu njihovim pravima, istovremeno znači učiti ih odgovornosti, naravno, u skladu sa njihovim godinama.

Brojne situacije u kojima se djeca nađu govore o našem odnosu prema njima i potvrda su da nismo prepoznali njihove potrebe i u datim okolnostima preduzeli ono što smo morali.

Reakcije institucija da su učinili sve što je u njihovoј nadležnosti, kada su djeca u pitanju potpuno je neprihvatljiva, sve dok problem zaista nije riješen i samo je dokaz da posljedice nedovoljne komunikacije i uvezanosti institucija snose samo djeca.

SVAKO DIJETE I SVAKI DAN ima svoja prava, a to su samo potrebe svakog djeteta. Svako dijete i svaki dan ima pravo na dužnu pažnju, razgovor i razumijevanje i ono što djeca smatraju vrlo važnim je da se odrasli prema njima odnose s poštovanjem. Potrebe djece koje ne prepoznamo u njihovom najranijem uzrastu i prava koja im s tim u vezi ne obezbijede teško se poslije mogu nadoknaditi.

3. Zakon o Ombudsmanu za djecu

Donošenjem Zakona o Ombudsmanu za djecu²⁹, Republika Srpska se svrstala u brojnu porodicu onih koji su prepoznali potrebu da djeci, kao najosjetljiviju kategoriju građana, i dodatno zaštite kroz poseban mehanizam.

Ono što je posebno važno „ne postoje odredbe u donesenom Zakonu koje ograničavaju pravnu sposobnost institucije da pravi svoj program u odnosu na svoju ulogu, ili koji sprečavaju izvršavanje suštinske uloge predložene Pariškim principima i ENOC standardima“ stoji, između ostalog, u odluci o prijemu Institucije u punopravno članstvo ENOC-a - Asocijacije ombudsman institucija za djecu Evrope.

Zakonom su utvrđene nadležnosti institucije³⁰, tako da Ombudsman za djecu:

- prati usklađenost zakona i drugih propisa u Republici Srpskoj koji se odnose na zaštitu prava djeteta s odredbama Ustava Republike Srpske, Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta,
- prati izvršavanje obaveza Republike Srpske koje proizilaze iz Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta,
- prati primjenu svih propisa koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta,
- prati povredu prava i interesa djeteta,
- zalaže se za zaštitu prava i interesa djeteta,
- predlaže preduzimanje mjera za zaštitu i promociju prava djeteta, kao i za sprečavanje štetnih postupanja koja ugrožavaju prava i interes djeteta,
- obavlještava javnost o stanju prava djeteta,
- obavlja i druge poslove utvrđene ovim zakonom.

U postupku oslobođenom brojnih formalnosti, Institucija vrlo brzo uspostavlja kontakt sa nadležnim institucijama kako bi ostvarila uvid u dokumentaciju i postupak koji pred organom traje.

Pored ovlašćenja da sama Institucija ili po podnesenoj žalbi pokreće postupak, ombudsman je po definiciji posrednik između dvije strane sa osnovnim ciljem da se dođe do najprihvatljivijih rješenja u interesu djeteta.

Takvim svojim djelovanjem Institucija ima preventivnu ulogu, unaprijediti rad institucija i organa koji vode postupke i odlučuju o pravima djeteta a time unaprijediti zaštitu prava djece u cijelini. Po dostavljanju preporuke svim centrima za socijalni rad, mnogi su se javili da potvrde da im je preporuka dobro došla za sve buduće situacije.

Pored ovlašćenja za pokretanje i vođenje postupka u kojem se provjerava da li je došlo do povrede prava djece, ombudsman za djecu je ovlašćen da pokrene inicijativu za izmjene i dopune zakona, drugih propisa i opštih akata, ali i da inicira donošenje novih zakona kada smatra da je to od značaja za ostvarivanje i zaštitu prava djeteta i da daje mišljenje na prijedloge zakona koji su u proceduri.

Rad na pojedinačnim predmetima traži veliko angažovanje i dugo traje. Svaki predmet je slučaj za sebe, jer svako dijete ima pravo da se u svakom postupku postigne najbolji interes

²⁹ Zakon o Ombudsmanu za djecu, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 103/08

³⁰ Zakon o Ombudsmanu za djecu, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 103/08, član 5.

baš za njega. Ako sistemska rješenja u pojedinim oblastima kada su djeca u pitanju nisu adekvatna, ako su nedorečena ili nerazumljiva, onda to dodatno otežava postupanje.

Zato je Institucija uporedo sa radom na pojedinačnim predmetima, a rukovodeći se upravo primljenim žalbama, pokrenula inicijativu za usklađivanje sistemskih zakona sa zahtjevima Konvencije.

Institucija Ombudsmana za djecu na samom početku svog uspostavljanja ima vrlo odgovoran zadatak, Instituciju približiti prije svega djeci i svima onima koji o djeci brinu, ali i vlasti i izgradnjom Institucije doprinijeti kvalitetnijem razumijevanju prava djece i adekvatnom odnosu prema djeci svih onih koji vode postupke ili su na bilo koji drugi način odgovorni za ostvarivanje i zaštitu prava djeteta, ali i pravilnom razumijevanju nadležnosti i ovlašćenja same Institucije. Dosljednu primjenu zakona koji se odnose na zaštitu prava i interesa djece moraju obezbijediti organi i službe u okviru svojih ovlašćenja, ombudsman nema mandat niti može umjesto njih donositi odluke i voditi postupke. Ali, može istima predložiti preduzimanje mjera za sprečavanje štetnih postupanja i upozoriti na nepravilnosti u postupanju.

Stvaranje prepostavki za početak rada nove institucije uvijek traži vrijeme, međutim, Institucija nije koristila to vrijeme, praktično je počela sa radom sa izborom ombudsmana za djecu.

Postupajući u skladu sa ovlašćenjima utvrđenim Zakonom, Institucija se u 2010. godini bavila gotovo svim oblastima dječjeg odrastanja.

Za ostvarivanje prava djece i posebno za njihovu zaštitu preduslov su kvalitetni zakoni, oni koji će prepoznati međunarodne standarde i principe i koji će u praksi biti adekvatno primjenjeni. To zahtijeva da zakoni u različitim oblastima jasno definišu prava djeteta, ali istovremeno i obaveze i odgovornost odraslih na postupanje. Sam zakon neće riješiti problem, ali će učiniti da se izbjegnu situacije da je problem godinama prisutan jer to nije uređeno zakonom.

Kod donošenja zakona i izmjena postojećih mora se osigurati odgovornost predлагаča/nadležne institucije za usklađenost ponuđenog teksta zakona sa međunarodnim standardima, kao i za donošenje podzakonskih akata u zakonom ostavljenim rokovima ali i za obrazloženje uz ponuđeni tekst vezano za potrebna sredstva i njihovo obezbjeđenje. Svi ti uslovi su neophodni da bi se stupanjem zakona na snagu obezbijedila adekvatna zaštita za djecu.

Pored kvalitetnih zakona preduslov su i kvalitetni kadrovi, oni koji pored stručne spreme, koja se podrazumijeva, moraju imati i dodatnu osjetljivost, strpljenje i razumijevanje za rad sa djecom i stalnu edukaciju, kako bi se izbjegle situacije da se administracija postavlja kao arbitar u situacijama u kojima pravo djeteta ničim ne bi smjelo biti dovedeno u pitanje.

Za kvalitetno ostvarivanje i zaštitu prava djece, neophodno je i učenje djece o onom što njihova prava jesu, odnosno, djeca moraju znati prepoznati kada su im, kako i od koga prava povrijeđena i ugrožena, o tome moraju govoriti i moraju znati ko je adresa i sa kim o tome mogu razgovarati.

Multidisciplinarni pristup u ostvarivanju prava djeteta izostao je u mnogim situacijama, pa tako imamo slučajeve da su svi radili svoj posao a problem je ostao. Između nadležnih institucija mora se uspostaviti stalna i stvarna saradnja u traženju najboljih rješenja, da bi se za svako dijete i u svakoj situaciji postiglo najbolje što je moguće.

Institucija je organizovana tako da ima sjedište u Banjaluci i kancelarije u Doboju i Foči. Institucija ima ukupno 19 zaposlenih radnika i to VSS – 12 radnika, VS - 1 radnika, SSS – 6 radnika, i to 6 muškaraca i 13 žena svih nacionalnosti.

Institucija je u izještajnom periodu uradila sva normativna akta neophodna za funkcionisanje Institucije, obezbijedila kancelarijsku opremu i uspostavila veb stranicu.

Institucija je, s obzirom da je u iznajmljenom prostoru, podnijela zahtjev nadležnim da se u budućim eventualno slobodnim prostorima imaju u vidu potrebe Institucije, kako bi se u budžetu izbjegla stavka zakupa i obezbijedio prostor u kojem bi se svakodnevno mogle provoditi i aktivnosti sa djecom.

II PRAVA GARANTOVANA KONVENCIJOM

Konvencija je jedinstven dokument u zaštiti prava djeteta jer je prepoznaла sve potrebe djece na njihovom putu odrastanja i na svakom mjestu i obavezala na preduzimanje svih potrebnih mjera da bi se obezbijedio njihov pravilan rast i razvoj.

Konvencija utvrđuje:

- pravo na život, pravo na nediskriminaciju, pravo na saznanje vlastitog porijekla, pravo na prijavu rođenja, pravo na ime, pravo na sticanje državljanstva, pravo na očuvanje identiteta, pravo na život u porodici i roditeljsku brigu, pravo na usvojenje, pravo na slobodno izražavanje vlastitog mišljenja i pravo da se njegovo mišljenje uzme u obzir u svim postupcima koji ga se neposredno tiču, pravo na privatnost, pravo na slobodu informacija, pravo na slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti, pravo na slobodno kulturno i umjetničko izražavanje, pravo na odmor, slobodno vrijeme, igru i rekreaciju, pravo na slobodno udruživanje i mirno okupljanje, pravo na čast i ugled, pravo na obrazovanje, pravo na zdravstvenu zaštitu, pravo na primjeren životni standard, pravo na socijalnu zaštitu, pravo na zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, pravo na zaštitu od nezakonitog odvođenja, pravo na zaštitu od seksualnog zlostavljanja iskorišćavanja, pravo na zaštitu od otmice, prodaje i trgovine, pravo na zaštitu od ostalih oblika iskorišćavanja, pravo na zaštitu od ekonomskog iskorišćavanja, pravo na zaštitu od mučenja, nehumanog i ponižavajućeg postupka i kazne, pravo na pravnu i drugu pomoć u slučaju lišenja slobode, pravo na dostojanstvo u krivičnom postupku.

Prava koja Konvencija garantuje djeci mogu se svrstati u nekoliko kategorija:

- lična prava djeteta,
- pravo na zdravstvenu zaštitu,
- pravo na obrazovanje,
- prava koja dijete ima u zajednici,
- kulturna prava djeteta,
- ekonomsko - socijalna prava,
- pravosudno - zaštitna prava djeteta.

Pratiti ostvarivanje prava djece i njihovu zaštitu, te predlagati odgovarajuće mjere radi poboljšanja položaja djece u određenim oblastima, zahtijeva odgovarajuću evidenciju - bazu podataka po različitim osnovama.

UN Komitet za prava djeteta u svojim preporukama naglašava neophodnost baze podataka za djecu, te preporučuje da se *što hitnije izvrši popis stanovništva i razvije koordinisani sistem za prikupljanje podataka koji bi trebao da pokrije svu djecu mlađu od 18 godina i raščlani te podatke po grupama djece kojima je potrebna posebna zaštita. Potrebno je*

*izraditi pokazatelje za efikasno praćenje i evaluaciju napretka u implementaciji Konvencije, kao i za procjenu uticaja politika koje se tiču djece.*³¹

Istraživanja u različitim oblastima dječijeg odrastanja morala bi biti osnov za politike, mjere i akcije usmjerene na poboljšanju položaja djece. Istraživanje na reprezentativnom uzorku, po naučnim metodama i jasno definisanim ciljevima dugoročno bi i po utvrđenim prioritetima odredilo politiku djelovanja i onemogućilo parcijalna rješenja zasnovana na procjenama.

Angažovanje stručnjaka iz prakse i naučnih radnika, objavljivanjem njihovih radova i iskustava, njihovim većim angažovanjem u medijima, doprinijeli bi kvalitetnijem razumijevanju zahtjeva Konvencije i edukacijom svih subjekata zaštite u ostvarivanju prava i interesa djece.

³¹ UN Komitet za prava djeteta, Preporuke, tačka 19.

III POSTUPANJE PO PRIJAVAMA – ŽALBAMA

Rad na prijavama o povredi prava djece je jedna od Zakonom utvrđenih nadležnosti Institucije. Prijave se odnose na gotovo sve oblasti dječjeg odrastanja.

U toku 2010. godine, Institucija je postupala u ukupno 258 predmeta kojima se ukazuje na povrede prava djece.

Rad na svakom pojedinačnom predmetu zahtijeva provjeru navoda iz prijave kod organa na koji se prijava odnosi, provjeru postojeće zakonske regulative u toj oblasti i proceduru postupanja nadležnog organa, te praćenje da li su nadležni postupili na način i u roku kako su u odgovoru instituciji naveli.

U istom periodu Instituciju je telefonom ili dolaskom u kancelariju kontaktiralo preko 760 građana tražeći pravni savjet za situaciju koju imaju ili informacije o tome kome i kako se obratiti radi ostvarivanja prava djeteta.

U izvještajnom periodu Ombudsmana za djecu je kontaktirao i veliki broj institucija koje su tražile pomoć i mišljenje Institucije za rješavanje slučaja koje imaju.

Obraćanja Instituciji ove vrste ne vode se kao predmeti niti se statistikom iskazuju, ali se pitanja evidentiraju iz prostog razloga da bi imali uvid u kojoj oblasti i u kojem dijelu treba djelovati da bi građani imali informacije za situacije koje imaju.

Građani najčešće u tim obraćanjima traže objašnjenje vezano za nadležnosti nekih od institucija koje brinu o djeci, pitaju kojim zakonom su definisane konkretnе situacije, pitaju za rokove u kojima se predmeti trebaju završiti kod nekog od nadležnih organa.

Instituciju je kontaktirao i jedan broj građana iz Federacije BiH, i bez obzira što Institucija nema ovlašćenje za postupanje u tim situacijama, a to se strankama odmah i saopšti, stranke su upućene u način rješavanja sporne situacije.

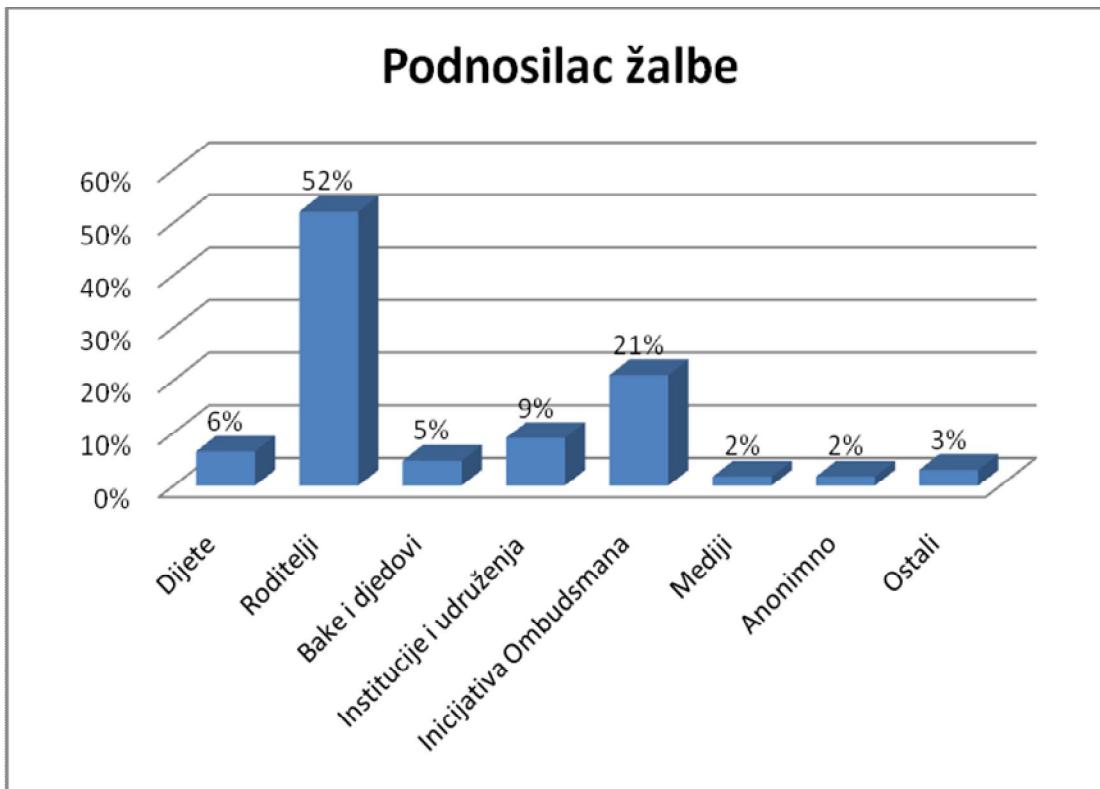
Pojedinačne prijave, po svom sadržaju, najčešće su takve prirode da dugotrajno međusobno dopisivanje i opisivanje situacija sigurno ne bi dalo očekivane rezultate, prvo u pravilnom i potpunom shvatanju suštine problema i drugo, postupak bi trajao mnogo duže. Zbog toga je Institucija bila u jednom broju centara za socijalni rad, u nekim i više puta, radi traženja rješenja ne samo za konkretan predmet, već za dodatna sistemska rješenja, koja bi u interesu djeteta skratila trajanje postupka i učinila odgovornim one koji svojim djelovanjem ugrožavaju prava djeteta.

Primljenim žalbama se ne ukazuje samo na povredu prava u konkretnom slučaju.

Vrlo često se radi o situacijama gdje nije moguće procijeniti ni broj podnositelja, niti broj lica čija su prava po tom osnovu povrijeđena iz prostog razloga što se žalbom navodi npr.- mi smo učenici, ili moje drugarice i ja, ili prijave ispred udruženja i sl.

1. Statistički pokazatelji

1.1. Podnositac žalbe

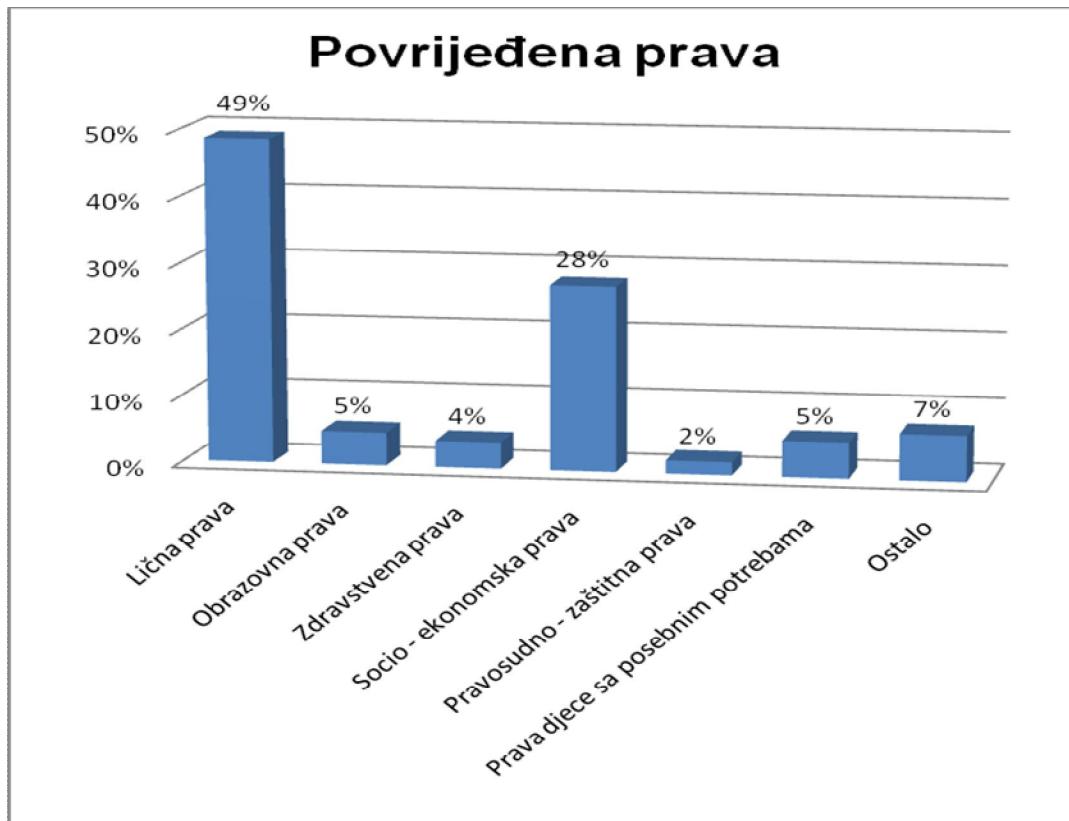
Podnositac žalbe najčešće je jedan od roditelja, vrlo rijetko roditelji zajedno, i najčešće žalbama se ukazuje na povredu ličnih prava djeteta.

Bake i djedovi podnose žalbu jer im se onemogućava kontakt sa unukom.

Djeca su podnijela žalbe zbog povreda njihovog prava u obrazovnom sistemu. Broj podnesenih žalbi od strane djece procentualno je isti kao u predhodnom izvještaju, međutim s obzirom da je ukupan broj predmeta znatno veći, jasno je da je učešće djece u podnošenju prijava zbog povrede njihovih prava veći.

U kategoriji ostali podnositoci žalbi su rođaci i komšije koji imaju saznanja o povredi prava djeteta po različitim osnovama.

1.2. Žalbom se ukazuje na sljedeće povrede prava djeteta

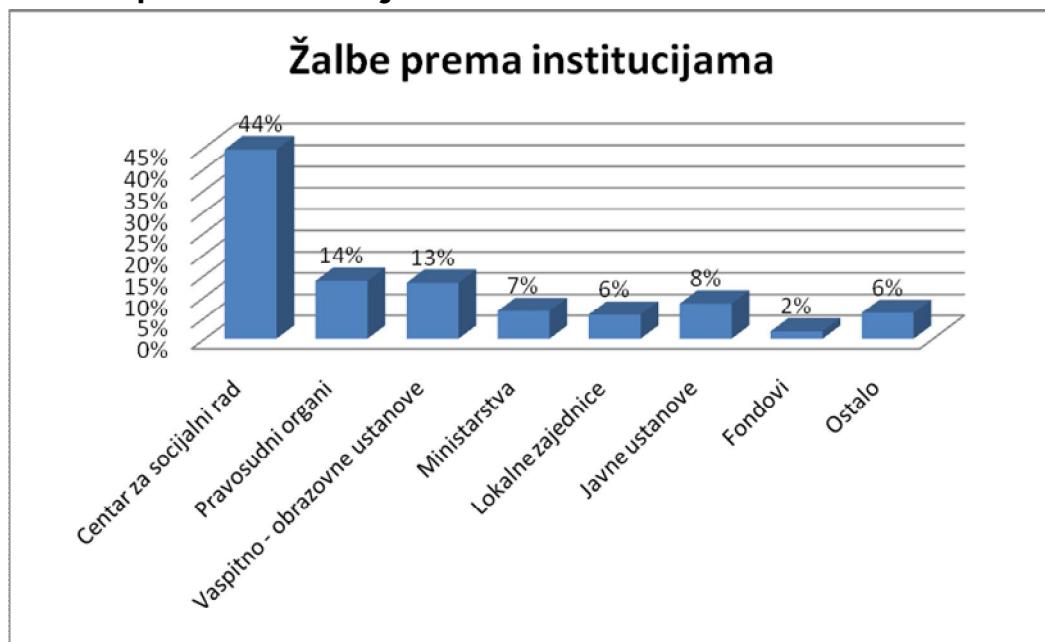

Od ukupnog broja predmeta na kojima je Institucija radila gotovo polovina se odnosi na povredu ličnih prava djeteta. Taj podatak posebno zabrinjava jer se radi o pravima čijom povredom su uvjek povrijeđena i neka druga prava, tako da prijava po tom osnovu uvjek znači i povredu prava djeteta po više osnova.

Po broju prijava, na drugom mjestu su prijave koje se odnose na socijalna i ekonomski prava.

U kategoriji ostalih su ostvarivanje imovinskih prava po različitim osnovama.

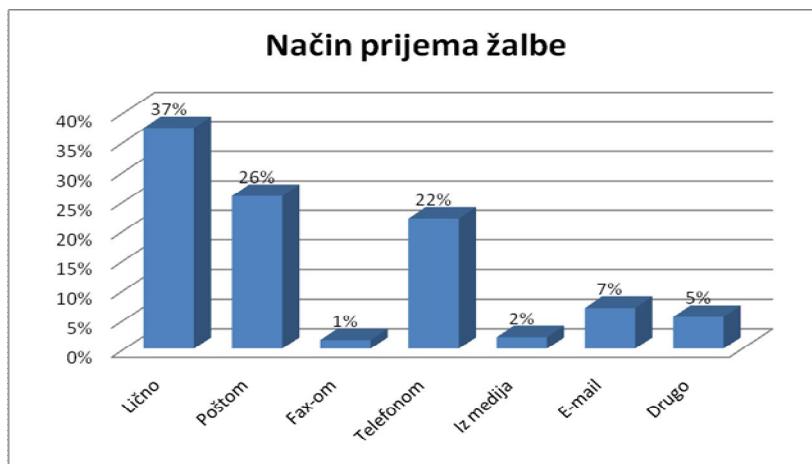
1.3. Žalbe prema institucijama

Imajući u vidu da se žalbama najčešće ukazuje na povredu ličnih prava djeteta, što je u nadležnosti centara za socijalni rad, bilo da u postupcima daju mišljenje ili donose odluke po zahtjevima, to se i najveći broj žalbi odnosi na postupanje ovih službi.

Prijavama koje se odnose na pravosudne organe ukazuje se na postupanje sudova i tužilaštva u jednom broju predmeta.

Prijavama koje se odnose na škole ukazuje se i na uslove u kojima škole rade, na pitanje discipline i vođenje postupaka po tom osnovu, vršnjačko nasilje i sl.

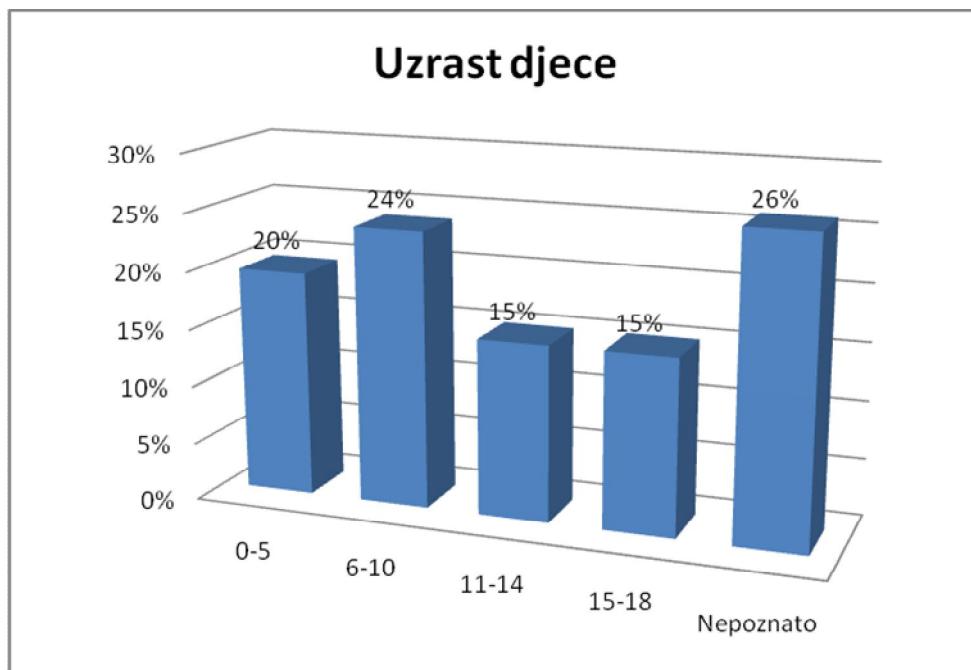

Najveći broj žalbi u Instituciji građani su lično predali, dolaskom u Instituciju, nešto manji je broj onih koji su to uradili poštom, a sve veći broj je onih koji žalbu dostavljaju elektonskom poštom.

1.4. Broj djece

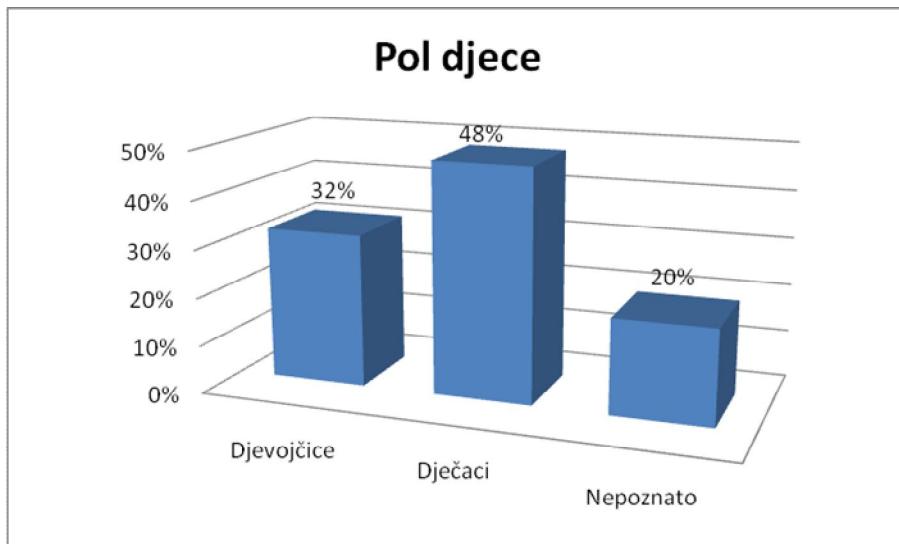
Broj djece čija su prava povrijeđena teškoe je iskazati i po osnovu primljenih prijava. U svim slučajevima kojima se ukazuje na nedostatke u postojećim sistemskim rješenjima, nije moguće odrediti koji broj djece je povrijeđen po tom osnovu. Tako npr. izvršena analiza vezano za vršnjačko nasilje i Porodični zakon, evidentiran je kao jedan predmet, a da na drugoj strani, broj djece kojima su prava po tom osnovu povrijeđena nije moguće iskazati. Podaci se odnose na pojedinačne žalbe iz kojih se jasno vidi i broj djece.

1.5. Kojeg uzrasta su djeca

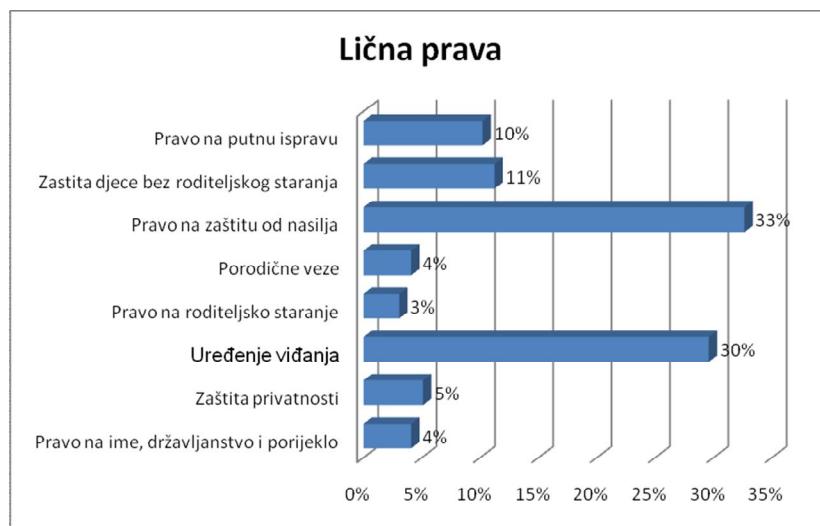
Iz zaprimljenih prijava proizilazi da su djeca do 10 godina života najviše izložena situacijama koje dovode do povrede njihovih prava. Upravo ta kategorija djece je potpuno zavisna od roditelja i nisu u stanju da se zaštite. Ako se uzrast djeteta dovede u vezu sa podacima o razvodima braka i vremenu kad se on dešava te kakve sve posljedice po dijete ostavlja i do kakvih postupaka dovodi, onda je jasno da se radi upravo o tom uzrastu djece.

1.6. Kojeg su pola djeca

Kada je u pitanju pol djece, onda iz prijava proizilazi da je veći broj dječaka bio u situaciji da su mu prava povrijedjena po nekom od osnova garantovanih Konvencijom.

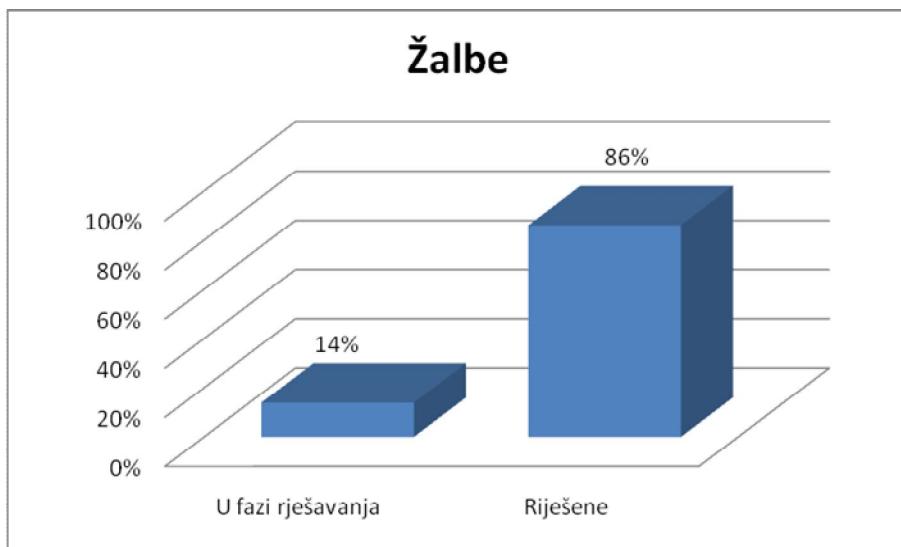
1.7. Lična prava djeteta

Prema Konvenciji, lična prava djeteta uključuju pravo na život, pravo na saznanje vlastitog porijekla, pravo na prijavu rođenja, pravo na ime, pravo na sticanje državljanstva, pravo na očuvanje identiteta, pravo na život u porodici i roditeljsku brigu, pravo na privatnost, pravo na čast i ugled, pravo na zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, pravo na zaštitu od nezakonitog odvođenja.

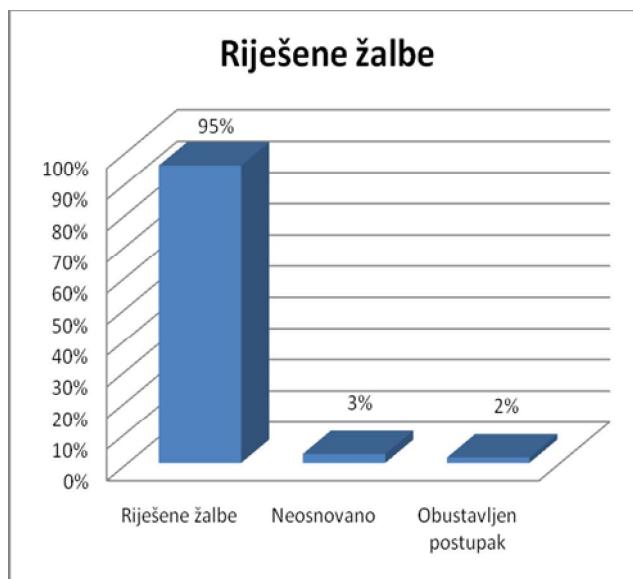
Na žalost, najveći broj prijava odnosi se na zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.

1.8. Ukupan broj predmeta

Institucija je u izvještajnom periodu postupala u ukupno 258 predmeta, od kojih se 201 predmet odnosi na pojedinačne žalbe od kojih je riješeno 173.

1.9. Riješene žalbe

Od ukupnog broja riješenih žalbi (173) u 3% slučajeva prijave o povredi prava djeteta su bile neosnovane, a u 2% slučajeva postupak je obustavljen.

2. Lična prava djeteta

2.1. Pravo na prijavu rođenja i pravo na ime

Dijete se prijavljuje odmah nakon rođenja i od rođenja ima pravo na ime, pravo na staranje, državljanstvo i, ako je to moguće, pravo da zna ko su mu roditelji i pravo na njihovo staranje.

Države članice obezbjeđuju ostvarivanje ovih prava u skladu s nacionalnim zakonom i svojim obavezama u skladu s odgovarajućim međunarodnim instrumentima iz ove oblasti, posebno u slučajevima u kojima bi dijete inače bilo apatrid.³²

Zakonom³³ je jasno utvrđeno ko i u kojem roku mora podnijeti prijavu radi upisa djeteta u matičnu knjigu. Ono što još uvijek nedostaje je ta veza između matičnih službi i nadležnih centara za socijalni rad u onim situacijama kada je upis djeteta po bilo kojem osnovu problematičan i gdje bi taj problem, po službenoj dužnosti, institucije morale riješiti u zaštiti interesa djeteta.

Po prijavi majke koja se obratila Instituciji, dijete je nekoliko mjeseci po rođenju, tek po našem zahtjevu, upisano a da je majka prije toga bila u svim nadležnim institucijama, svako je radio svoj dio posla i video problem ali ne i način kako da se problem riješi i očekivao da će onaj drugi to pitanje riješiti.

Ništa nije, niti može biti, razlog da dijete ne bude upisano odmah po rođenju. Zakon ne poznaje ni jednu situaciju koja omogućava da upis ne bude ostvaren. Uskraćivanjem djetetu prava na ime i upis u skladu sa važećim zakonom, dijete ne može ostvariti pravo na državljanstvo, pravo na zdravstvenu zaštitu, pravo na obrazovanje, a da ne govorimo o mogućim zloupotrebama i posebno posljedicama koje za dijete mogu nastati zbog neostvarivanja ovog prava.

Ako se imaju u vidu pokazatelji iz ranijih godina, kojima se ukazivalo na povredu prava djeteta na upis odmah nakon rođenja, danas ti slučajevi nisu tako izraženi, mada su još uvijek prisutni.

Imajući u vidu ozbiljnost ovog problema, moguće zloupotrebe s tim u vezi, i posebno posljedice koje za dijete mogu nastupiti zbog neostvarivanja ovog prava, vrlo je važno da nadležne službe svaki pokušaj roditelja da upis djeteta odgodi, dok ne riješi neka druga, svoja neriješena pitanja, prepozna i upozori na sve posljedice takvog ponašanja za dijete, ali i na odgovornost roditelja.

S druge strane, jednako je važno da institucije preuzmu svoj dio odgovornosti i da po zahtjevu roditelja ili druge ovlaštene osobe preduzmu sve potrebne mjere po službenoj dužnosti da bi omogućili djetetu ostvarivanje ovog prava.

³² UN Konvencija o pravima djeteta, član 7.

³³ Zakon o matičnim knjigama, „Službeni glasnik RS“, broj 111/09, član 15.

2.2. Pravo djeteta na život u porodici i roditeljsko staranje

Porodica je osnovna, prirodna i nezamjenljiva sredina za razvoj i blagostanje svih njenih članova, a posebno djece.³⁴

Prava garantovana Konvencijom nije moguće rangirati po njihovom značaju, jer je svako od prava jednako važno za pravilan razvoj i odrastanje djeteta. Međutim, kako je važno da prava, odnosno potrebe djece za pravilnim razvojem, djeci budu obezbijeđena u najranijem uzrastu u porodici.

Utvrđujući pravo djeteta da živi sa svojim roditeljima, Konvencija utvrđuje zajedničku odgovornost roditelja za podizanje djeteta, za brigu o djetetu, vaspitanje, obrazovanje i njegov razvoj i odrastanje.

Konvencija utvrđujući prava djeteta istovremeno utvrđuje i obavezu države na preduzimanje svih potrebnih mjera radi obezbjeđenja svakog prava za svako dijete.

Države članice će uložiti sve napore kako bi se uvažavalo načelo da oba roditelja imaju zajedničku odgovornost u podizanju i razvoju djeteta. Roditelji ili, u zavisnosti od slučaja, zakoniti staratelji imaju glavnu odgovornost za podizanje i razvoj djeteta. Interesi djeteta su njihova osnovna briga.³⁵

I prema Porodičnom zakonu Republike Srpske, roditelji imaju dužnost i pravo da štite svoju maloljetnu djecu i da se brinu o njihovom životu i zdravlju.³⁶

Prema Porodičnom zakonu, roditelj se ne može odreći roditeljskog prava, ali mu ono, u slučajevima utvrđenim zakonom, može biti ograničeno ali i oduzeto.

Pravo djeteta da živi sa svojim roditeljima može biti uskraćeno samo u izuzetnim situacijama kada to interesi djeteta zahtijevaju i kada se to u odgovarajućem postupku dokaže.

Danas su, nažalost, vrlo česte životne situacije u kojima dijete ne može ostvariti svoje pravo da živi zajedno sa oba roditelja, bilo da dođe do razvoda braka ili je dijete rođeno u vanbračnoj zajednici.

Prema pokazateljima statistike³⁷ u 2009. godini razvedeno je 455 brakova, u istoj godini zaključen je 6131 brak; u 2008. godini razvedeno je 317, a zaključeno 6401 brak; a u 2007. godini 596 brakova je razvedeno a zaključeno 7093.

Od 455 razvedenih brakova, u 30 slučajeva brak je trajao manje od 1 godinu, u 41 slučaju trajao je godinu dana, a u 43 slučaju brak je trajao do 2 godine. Pri tome, u 122 razvedena braka ima po 1 dijete, 70 razvedenih brakova ima po 2 djece i njih 15 razvedenih po 3 i više djece.

Ako se pri tom ima u vidu da samo mali procenat njih to uradi sporazumno, što uključuje sporazum o uređenju viđanja i kontakte sa djetetom, ali i dogovor o svim pitanjima dječjeg odrastanja, onda je jasno da su svi ostali tražili intervenciju nadležnih službi, od kojih se očekuje da regulišu tako osjetljivo pitanje i intervenišu u ličnim odnosima roditelja i njihove djece. Ako se ovaj postupak ne provede kvalitetno i profesionalno i ako on traje godinama,

³⁴ UN Konvencija o pravima djeteta, Preamble

³⁵ UN Konvencija o pravima djeteta, član 18.

³⁶ Porodični zakon, "Službeni glasnik RS", broj 54/02, član 81.

³⁷ Republički zavod za statistiku RS, Statistički godišnjak 2010

posljedice po dijete su izuzetno teške. U nekoliko slučajeva nalazi ljekara potvrđuju da su zdravstveni problemi djece upravo posljedica stresa kroz koji prolaze djeca razvodom njihovih roditelja.

Roditelji zaboravljaju da razvodom braka ne prestaju biti roditelji, zaboravljaju da je odluka o razvodu braka njihova odluka koju djeca ne žele i na koju ne mogu uticati, međutim posljedice razvoda braka, pogotovo onih konfliktnih, snose upravo djeca. Prvo, u samom postupku i proceduri razvoda koja je za sve učesnike stresna, za djecu posebno, ali i onda kada su svi nadležni završili svoj dio posla, oni se nose sa posljedicama koje se direktno odražavaju na njihov razvoj i odrastanje.

Pri tome, roditelji svoje roditeljsko pravo doživljavaju kao svoje pravo, a ne kao obavezu i odgovornost koju imaju prema djeci.

Do povrede prava djeteta na život u porodici i roditeljsko staranje ne dovode samo konfliktni razvodi. Na žalost, česte su situacije da je u porodici potpuno izostalo roditeljsko staranje i ta djeca su praktično prepustena sama sebi. Ako je izostalo roditeljsko staranje, onda je dovedeno u pitanje ostvarivanja ne samo ovog već i svih drugih prava djeteta. A sistem taj problem nije prepoznao na način da blagovremeno i adekvatno reaguje, kako bi se u svim situacijama nedostatak porodične brige za dijete nadomjestio društvenom i kako bi djeca znala da zbog roditelja, koji iz bilo kojih razloga nisu u stanju brinuti o njima, njihovo odrastanje neće biti ugroženo.

2.3. Pravo djeteta na lične odnose i neposredne kontakte i sa drugim roditeljem

Države članice poštuju pravo djeteta koje je odvojeno od jednog ili oba roditelja da održava lične odnose i neposredne kontakte sa oba roditelja na stalnoj osnovi, osim ako je to u suprotnosti sa najboljim interesima djeteta.³⁸

Pravo djeteta na susrete i druženja, lične i neposredne kontakte prvi put se utvrđuje Konvencijom o pravima djeteta.

Veliki broj žalbi zaprimljenih u Instituciji u izvještajnom periodu ukazuje na povredu prava djeteta po ovom osnovu.

„Pomozite mi da ostvarim kontakt sa sinom, 2007. godine sina sam vidio 2 puta, 2008. godine smo se vidjeli 3 puta i 2010. godine smo imali 4 susreta.“

(iz pisma jednog roditelja ombudsmanu za djecu)

Ostvarivanje ovog prava djeteta, Porodični zakon³⁹, na žalost, nije prepoznao na način da je to pravo djeteta koje mu može biti uskraćeno samo u slučajevima u kojima je ugrožena dobrobit djeteta. Da je razdvajanje djeteta od roditelja neophodno radi zaštite njegovih interesa, mora biti utvrđeno u skladu sa odgovarajućim zakonom i procedurama. U svim drugim situacijama djetetu se mora omogućiti ostvarivanje prava na oba roditelja, a odgovornost zbog neostvarenog prava mora nositi i roditelj koji to onemogućava ili

³⁸ UN Konvencija o pravima djeteta, član 9.

³⁹ Porodični zakon u članu 81. tačka 4. utvrđuje „Roditelj sa kojim dijete ne živi u porodičnoj zajednici ima pravo i dužnost održavanja ličnih odnosa sa svojim djetetom.“

sprečava i nadležni organ koji nije preuzeo sve potrebne mjere radi ostvarivanja ovog prava djeteta.

Roditelj sa kojim dijete živi poslije razvoda braka ili do donošenja presude o razvodu braka, vrlo često, pod različitim izgovorima, onemogućava pa i sprečava dijete da ima bilo kakav kontakt sa roditeljem sa kojim ne živi.

Manipulacija djecom u ovim postupcima gotovo je redovna pojava.

Rijetki su oni koji otvoreno kažu da takav susret ne dozvoljavaju.

Roditelj, najčešće majka sa kojom dijete živi, očekuje da se djetetu ostavi vrijeme i da mu se omogući da kontakt ostvari onda kada na to bude spreman. Pri tome se ističe da dijete ne treba prisiljavati na kontakte ako to ne želi. Ovim pristupom, najčešće, se samo želi dobiti na vremenu u kojem će se svaki kontakt djeteta sa ocem onemogućiti. Nisu rijetke situacije, da život sa jednim roditeljem, u postupcima koji se vode godinama, za rezultat ima upravo svako odbijanje djeteta da ima kontakt sa roditeljem sa kojim ne živi.

To u svom pismu potvrđuje roditelj koji navodi: "Kontakti sa djetetom uslijed stalne manipulacije od strane majke su prestali. Dijete je zatrovano od majke i ne smije me ni pogledati a kamoli mi prići."

U jednom broju predmeta, roditelj prihvata da omogući kontakt djeteta sa drugim roditeljem, ali ne na dogovoren način, već najčešće pod uslovom da se kontakt ostvari u prisustvu oba roditelja. U takvim situacijama, dijete provodi vrijeme između dvoje roditelja, koji se svo vrijeme svađaju, vrijeđaju, jedan drugog krvi zbog razvoda i slično, pri tome smatrajući da je ispunjena obaveza da npr. dva sata, srijedom popodne, dijete provede sa ocem.

S obzirom da je donošenje odluke o kontaktu djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi u nadležnosti centra za socijalni rad, isti koristeći svoja zakonska ovlašćenja preuzimaju mjere nadzora, porodičnog savjetovališta i taj postupak vrlo često predugo traje i za posljedicu ima udaljavanje „sukobljenih“ roditelja, tako da pravo djeteta u takvoj atmosferi nije prioritet.

U nekim predmetima, uređenje viđanja i „odrađivanje zakonske obaveze“ - razgovori i sa roditeljima i sa djecom - ima za posljedicu da dijete počinje da više i plače svaki put kada prolazi pored centra za socijalni rad.

Poseban problem je, na što se ukazuje i žalbama, a sa čim su saglasni i centri za socijalni rad, da se odluke centara ne izvršavaju. Tako imamo primjere da se zahtjev za izvršenje odluke podnosi i po nekoliko puta opštinskom organu uprave nadležnom za izvršenje, ali do izvršenja ne dolazi. Time su sve provedene aktivnosti blokirane a pravo djeteta ponovo "na čekanju."

Prisutne su i situacije u kojima opštinski organ nadležan za izvršenje rješenja centra za socijalni rad svojim odlukama ulazi u meritum i time cijelu situaciju dodatno komplikuje. U svim tim postupcima, zbog same dužine njegovog trajanja i problema u vezi sa izvršenjem donesenih rješenja, ostvarivanje prava djeteta na kontakte i druženja sa roditeljem sa kojim ne živi je sve manje izvjesno.

Situacije u kojima ovakav postupak uređenja viđanja traje nekoliko godina dovodi do toga da dijete tad i ne želi bilo kakav kontakt sa drugim roditeljem i onda imamo situacije da se prinudnim putem provodi izvršenje rješenja kome se dijete na sve moguće načine opire. (Rješenje je doneseno u njegovom interesu?)

Zbog neriješenih bračnih odnosa - emocionalnih, imovinsko – pravnih i slično, roditelji koriste vlastitu djecu kojom ucjenjuju jedni druge.

Ono što dodatno zabrinjava je konstatacija nadležnih organa da je to problem.

Zakonodavac je centrima dao ne samo mogućnost već i obavezu da u najboljem interesu djeteta preduzimaju potrebne mjere da dijete zaštite, bez obzira na stav jednog ili drugog roditelja o tome. U praksi to nije dalo rezultate.

Iako Porodični zakon predviđa sankcije za roditelja koji ne poštue odluku nadležnog organa donesenu u postupku zaštite prava djeteta, u praksi gotovo da nema adekvatne reakcije niti sankcije za neodgovornog roditelja. Pri tome učešće djeteta u postupku na način da izrazi svoj stav i iznese svoje mišljenje gotovo da izostaje, tako da su u svim ovim postupcima prava djeteta povrijeđena po više osnova.

Evropski sud za ljudska prava svojim odlukama ukazuje „da se adekvatnost neke mjere ocjenjuje po brzini kojom se ona implementira, jer protok vremena može imati neprihvatljive posljedice u odnosima između djece i roditelja koji ne žive sa njima“.⁴⁰

2.4. Pravo djeteta na kontakte i druženja sa bliskim srodnicima

Pored prava djeteta na susrete i druženja sa roditeljem sa kojim ne živi, Konvencijom se djetetu garantuje pravo na očuvanje porodičnih odnosa, tako da se:

Države članice obavezuju da poštuju pravo djeteta na očuvanje svog identiteta, uključujući državljanstvo, ime i porodične veze, kako je to priznato zakonom, bez nezakonitog miješanja.⁴¹

„Moja najveća želja, kao i želja moje porodice je da naš unuk ima sretno djetinjstvo...Ja Vas molim da nam pomognete da imamo kontakt sa svojim unukom.“

(iz pisma bake, djeda i ujaka ombudsmanu za djecu)

Prijavu na povredu prava djeteta po ovom osnovu podnose baka i djed jer im se onemogućava kontakt sa unukom. Roditelj kod kojeg dijete živi, poslije razvoda braka, sprečava roditelje svog bivšeg bračnog druga da imaju kontakt sa djetetom. U nekim slučajevima to im se otvoreno kaže, a u drugim im se poručuje da pokrenu postupak. Posebno su teške one situacije kada baka i djed, poslije smrti svoga djeteta, imaju dodatnu potrebu vidjeti unuče i družiti se sa njim, a to im se onemogućava.

Onemogućavanje djetetu ostvarivanja ovog prava, prisutno je ne samo u situacijama poslije razvoda braka, takve situacije prisutne su i za vrijeme trajanja braka, kada se djetetu pod različitim izgovorima onemogućava svaki kontakt ne samo sa babom i djedom, već i svim drugim srodnicima. Pri tome nisu izostale ni situacije kada se kontakt sprečava ili sa srodnicima jednog bračnog druga ili, čak, sa srodnicima i jednog i drugog bračnog druga.

Konvencija ne utvrđuje koja su to lica – srodnici sa kojima dijete ima pravo na kontakte i druženja ostavljajući da se to pitanje uredi domaćim zakonima.

⁴⁰ Predmet pred Evropskim sudom broj 27966/06

⁴¹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 8.

Prema presudama Evropskog suda za ljudska prava krug lica sa kojima dijete ima pravo na porodične veze se stalno širi, polazi se od činjenice da je ovo pravo djeteta izuzetno važno za njegov pravilan i zdrav razvoj i odrastanje.

Porodični zakon ne uređuje ovo pitanje na način da dijete ima to pravo.

Porodični zakon ne uređuje da to pravo imaju srodnici djeteta, tako da ne određuje ni krug srodnika sa kojima dijete može ostvariti kontakt.

U primjeni Konvencije, u ovom dijelu, u praksi su prisutni različiti pristupi.

Najčešće, na inicijativu srodnika pred centrom se dogovore kontakti i viđanja ako za to postoji saglasnost roditelja. Ali, ako saglasnosti nema, tada nastaje problem. U jednom od predmeta, na zahtjev Institucije, rješenje po zahtjevu babe i djede doneseno je poslije nekoliko godina. S obzirom da je zahtjev odbijen, jer to pitanje nije uređeno Porodičnim zakonom, rješavajući po žalbi na prvostepeno rješenje i nadležno ministarstvo je odbilo zahtjev babe i djede da imaju kontakt sa unukom, sa istim obrazloženjem. Problem je što ovo nije nova situacija, u praksi je, na žalost, prisutna godinama i svo vrijeme su ostale iste konstatacije da to nije uređeno zakonom, a posljedice snosi samo dijete i ne samo u tom postupku već dugoročno.

Ni jedan zakon ne može biti smetnja djetetu u ostvarivanju njegovih garantovanih prava. Takav stav proizlazi i iz presuda Evropskog suda za ljudska prava u kojima je konstatovano da je država odgovorna jer nije preduzela sve potrebne mjere da se to pravo omogući,⁴² u svim tim predmetima podnosioci apelacije su na ime naknade obezbijedili značajna finansijska sredstva.

2.5. Promjena donesene odluke i njeno izvršenje

Problem koji je prisutan kod ostvarivanja prava djeteta iz oblasti porodičnih odnosa je i prinudno izvršenje odluka nadležnih organa.

Prema Porodičnom zakonu, odluka suda o povjeravanju djece na zaštitu i vaspitanje, te odluka centra kojom uređuje način održavanja ličnih odnosa roditelja i djece, može biti promijenjena ako to zahtijevaju promijenjene okolnosti.

Da li su se i koje okolnosti promijenile utvrđuje organ nadležan za donošenje nove odluke u novom postupku. Međutim, za dijete je to ponovna patnja, prolazak kroz priču sukobljenih roditelja koju je već toliko puta čulo, u kojoj njegovi interesi najčešće ostaju zanemareni.

Pri tome, Porodični zakon nije utvrdio pravo djeteta da sam može tražiti promjenu donesene odluke iz razloga promijenjenih okolnosti ili kada ima određene godine života. Tako imamo absurdnu situaciju da dijete može iz opravdanih razloga kada napuni 16 godina života zaključiti brak, ali ne može zahtijevati da živi sa jednim od roditelja ili tražiti promjenu već donesene odluke o tome.

Pitanje koje se tom prilikom postavlja je da li je u tim postupcima u dovoljnoj mjeri zaštićen najbolji interes djeteta.

⁴² Predmet pred Evropskim sudom broj 14011/07

Izvršenje je uvijek, samo po sebi, teško i mučno i za odrasle, a za djecu posebno. Oni ničim nisu doprinijeli da budu dio izvršnog postupka, često i ne razumiju o čemu se radi, ili su pod uticajem jednog od roditelja, i ne znaju kako da se u toj situaciji ponašaju.

Izvršenje pravosnažnih odluka nadležnih organa niko ne bi smio dovoditi u pitanje. Međutim, u postupcima u kojima je predmet izvršenja dijete, pitanje je da li su izvršene kvalitetne pripreme svih učesnika u postupku, posebno djeteta, kako bi se ono u tom postupku zaštitoilo.

Dužnost je nadležnih institucija dijete pripremiti na promjenu, koja će izvršenjem nastati, ali je isto tako dužnost, i to prije postupka prinudnog izvršenja, koristiti postojeće mjere radi sankcionisanja onog roditelja koji onemogućava ili sprečava provođenje donesenih odluka, kako bi se izbjegle situacije da se uz asistenciju policije, dijete uzima od jednog i predaje drugom roditelju.

Centri za socijalni rad ističu da je problem izvršenja njihovih odluka naročito prisutan u postupcima uređenja viđanja djeteta i roditelja sa kojim dijete ne živi. Ti postupci jako dugo traju, ali i kad se doneše rješenje ono se jako teško izvršava, a u nekim situacijama do izvršenja ne dolazi godinama. Roditelji su čak spremni platiti novčane kazne i snositi druge vrste odgovornosti, samo da bi onemogućili kontakt djeteta i drugog roditelja.

Centri nemaju ovlašćenja provoditi izvršenja koja su sami donijeli, zato kao moguće rješenje vide utvrđivanje nadležnosti suda u ovim postupcima.

Bez obzira kako izmjenama Porodičnog zakona ovo pitanje bude uređeno, jedno je sigurno, da se moraju naći efikasni mehanizmi koji će djetetu omogućiti ostvarivanje njegovog prava, pogotovo u situacijama kad je to pravosnažnim odlukama utvrđeno.

2.6. Djeca bez pravnog osnova kod trećih lica

Žalbama upućenim Ombudsmanu za djecu sve češće se ukazuje na problem da su djeca, iz različitih razloga, dovedena u situaciju da i po nekoliko godina žive kod trećih lica bez adekvatnog regulisanja tog statusa. Iako se lica kod kojih djeca žive obraćaju centrima za socijalni rad za ostvarivanje nekog od prava djeteta, što govori da su isti upoznati sa činjenicom da djeca odrastaju bez roditeljske brige i staranja, izostala je reakcija centara za socijalni rad u smislu da se dijete privremeno povjeri na brigu i staranje licu kod koga se već nalazi, naravno pod uslovom da to lice ispunjava uslove utvrđene zakonom da mu dijete može biti povjereno, ili drugoj osobi ili da sam centar vrši nadzor.

Razmatrajući zahtjeve za predaju djeteta, za odobravanje putne isprave, za uređenje viđanja i sl. centri vode postupke po tim zahtjevima potpuno zanemarujući činjenicu da je dijete kod trećih lica kojima ono, u skladu sa zakonom, nije povjereno na čuvanje i vaspitanje niti od roditelja niti nadležnih institucija. Čak i u situacijama kada treća lica podnesu zahtjev da im djeca budu povjerena, isti budu odbijeni.

A u praksi imamo sljedeće situacije:

- da umre roditelj kojem je dijete presudom o razvodu braka povjereno na brigu i vaspitanje,
- da roditelj kojem je dijete presudom o razvodu braka povjereno na brigu i vaspitanje odlazi na izdržavanje kazne i nije u mogućnosti vršiti roditeljsko pravo,

- da jedini roditelj sa kojim dijete živi nije u mogućnosti vršiti roditeljsko pravo zbog odlaska na liječenje ili drugih razloga,
- da roditelji godinama nemaju nikakav kontakt sa djetetom koga su po rođenju ostavili kod rođaka i sl.

Jedna baka piše: "Moja unuka je kao jednomjesečna beba zajedno sa majkom, mojom kćerkom, došla živjeti kod mene. Moja kćerka je podnijela tužbu za razvod braka, ali je ubrzo nakon toga umrla. Od centra za socijalni rad tražila sam privremeno starateljstvo nad djetetom do okončanja postupka koji se vodi, ali je moj zahtjev odbijen."

Ombudsman za djecu je u posjeti jednoj porodici došao do saznanja da u komšiluku dječak već pet godina živi sa ujakom, roditelji su ga napustili i otišli, nemaju nikakav kontakt sa njim, ujak je mlad ali se brine o djetetu koliko može.

U svim tim situacijama, djeca su kod trećih lica bez pravnog osnova što znači i bez ikakve kontrole i nadzora od strane nadležnog organa i bez ikakve prethodne provjere da li ta lica ispunjavaju potrebne uslove za brigu i staranje o djetetu i bez ikakvog saznanja o tome da li dijete zna zašto je i do kada u takvoj situaciji.

Lica kod kojih se djeca nalaze najčešće su baba i djed po ocu ili majci, ili tetka i ujak.

Članom 85. Porodičnog zakona Republike Srpske utvrđeno je da roditeljsko pravo vrše roditelji sporazumno. U slučaju neslaganja roditelja o vršenju roditeljskog prava odlučuje organ starateljstva.

Pod starateljstvo će se staviti maloljetno lice⁴³ čiji su roditelji odsutni i nisu u mogućnosti da se redovno staraju o svome djetetu, a nisu ga povjerili na čuvanje i vaspitanje licu za koje je organ starateljstva utvrdio da ispunjava uslove za staraoca.

Organ starateljstva može maloljetnog štićenika povjeriti drugom licu na čuvanje i vaspitanje, ako nađe da za to postoje opravdani razlozi.⁴⁴

Iz navedenog jasno proizilazi da propisi definišu situacije u kojima organ starateljstva mora da reaguje, na način da u svakom konkretnom slučaju, imajući u vidu najbolji interes djeteta, preduzme one mjere zaštite koje su neophodne za njegovu dobrobit.

To znači, da se sve okolnosti, u svakom konkretnom slučaju, moraju cijeniti sa pozicije interesa djeteta u smislu šta je za njega najbolje u konkretnom slučaju.

Zakonodavac je u namjeri da zaštiti dijete dao mogućnost organu starateljstva da, kada okolnosti to nalažu, može hitno i adekvatno reagovati.

Mogućnost koju je utvrdio zakonodavac ne znači izbor da li će centar postupiti ili neće, već znači obavezu centra na postupanje kada su se za to stekli uslovi.

A uslovi su se stekli u svim navedenim i sličnim situacijama kada roditelji, koji nesporno imaju zakonom priznato pravo vršenja roditeljskog prava, to iz bilo kojih razloga ne čine.

U navedenim i sličnim situacijama u kojima su roditelji onemogućeni u vršenju svojih roditeljskih prava i dužnosti, dijete je, bez odgovarajuće odluke nadležnog organa, duže vrijeme, kod trećih lica, najčešće kod bliskih srodnika (baka i djed po majci ili po ocu, tetka, ujak, stric i dr.) ili kod lica sa kojima dijete nije u srodstvu.

Iz žalbi zaprimljenih u Instituciji vidljivo je da centri za socijalni rad u ovim situacijama čekaju odluku suda obavještavajući stranku da svojim odlukama ne žele prejudicirati odluku suda.

⁴³ Porodični zakon RS, član 201.

⁴⁴ Porodični zakon RS, član 205.

Međutim, bez obzira na nesporну činjenicu i nadležnost suda za odlučivanje, u nekim od navedenih situacija, centar, kao organ starateljstva, mora preuzeti svoju ulogu. Sudski postupak, bez obzira na dužinu njegovog trajanja, nije niti može biti razlog čekanja za povjeravanje djeteta određenom licu do okončanja sudskega postupka, odnosno donošenja odgovarajućeg akta drugog nadležnog organa. Donošenje pravosnažne sudske odluke zahtjeva vrijeme, a i u tom vremenu dijete mora biti pod nadzorom organa starateljstva, odnosno, lica za koje je organ starateljstva utvrdio da se može brinuti o djetetu.

Organ starateljstva, po Zakonu, štiti interes djeteta, što ga obavezuje na preduzimanje potrebnih mjera radi zaštite djeteta i njegovih interesa uključujući i starateljstvo kao jednu od mjera. Potrebne mjere, između ostalog, zahtjevaju da organ starateljstva odmah po saznanju da je dijete bez roditeljskog nadzora, bez obzira na razloge koji su do toga doveli i bez obzira da li se i kakav sudska ili neki drugi postupak vodi, preduzme mjere kojima će briga o djetetu, do donošenja konačne odluke nadležnog organa o tome biti povjerena određenom licu koje ispunjava uslove za to.

Imajući u vidu naprijed navedeno, Ombudsman za djecu je Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite, kao drugostepenom organu i organu koji vrši nadzor nad stručnim radom centara za socijalni rad, uputio preporuku kojom se nalaže da se odmah po saznanju da se dijete nalazi kod trećih lica, kojima ono u skladu sa zakonom nije povjeren na brigu i vaspitanje, preduzmu potrebne mjere kojima će se regulisati pitanje čuvanja, vaspitanja i brige o djetetu do donošenja konačne odluke nadležnog organa o tome, vodeći računa prije svega o interesima djeteta u konkretnom slučaju.

2.7. **Donošenje odgovarajućeg upravnog akta**

Zakon o socijalnoj zaštiti⁴⁵ i Zakon o opštem upravnom postupku⁴⁶ definisali su postupanje centara za socijalni rad po zahtjevu građana za ostvarivanje njihovog prava. Praksa na žalost pokazuje da je postupanje centara za socijalni rad u jednom broju predmeta protivno navedenim zakonima. Najčešće, radi se o zahtjevima građana kojima centar nije udovoljio, pa umjesto donošenja odgovarajućeg upravnog akta, centri stranku o tome samo obavještavaju.

Tako npr. centri za socijalni rad rješavajući po zahtjevu građana odgovaraju: "Obavještavamo vas da nismo nadležni, Obavještavamo vas da to nije regulisano zakonom, Na vaš zahtjev dostavljamo vam odgovor i sl."

Takvim vođenjem postupka i „odlučivanjem“ donošenjem OBAVIJESTI i OGOVORA i sl, centri za socijalni rad ne samo da onemogućavaju djeci ostvarivanje prava iz nadležnosti centra, već onemogućavaju vođenje bilo kakvog daljeg postupka radi ostvarivanja prava koje je predmet postupka. Iz prostog razloga što DOPIS kojim su oni „odlučili“ po zahtjevu za ostvarivanje prava nije upravni akt na koji se može uložiti žalba ili pokrenuti spor.

Postupajući po zahtjevu građana koji su se obratili, institucija Ombudsman za djecu je od centara u konkretnim predmetima zahtjevao postupanje u skladu sa Zakonom o opštem upravnom postupku, odnosno donošenje odgovarajućeg upravnog akta.

⁴⁵ Zakon o socijalnoj zaštiti, „Službeni glasnik RS“ broj 5/93, 15/96, 110/03, 33/08

⁴⁶ Zakon o opštem upravnom postupku, „Službeni glasnik RS“, broj 13/02, 87/07 i 50/10

S obzirom da je ovakva praksa nastavljena, Institucija se obratila upravnoj inspekciji, koja je svojim rješenjem konstatovala „da je centar za socijalni rad...izvršio povredu odredaba člana 206 stav 1. Zakona o opštem upravnom postupku jer najkasnije u roku od dva mjeseca računajući od dana predaje zahtjeva nije donio rješenje ili odgovarajući upravni akt po zahtjevu... S toga je naloženo centru da u roku od 15 dana od dostavljanja rješenja doneše rješenje, odnosno odgovarajući upravni akt po zahtjevu ... za ostvarivanje prava“.

Imajući u vidu naprijed navedeno, te činjenicu da centri za socijalni rad svojim postupanjem onemogućavaju ostvarivanje prava djece u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti, Ombudsman za djecu je predložio Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite, kao drugostepenom organu i organu koji vrši nadzor nad stručnim radom centara za socijalni rad, da odmah:

- obaveže sve centre za socijalni rad da u svim slučajevima odlučivanja po zahtjevu građana za ostvarivanje prava u nadležnosti centra za socijalni rad postupaju u skladu sa Zakonom o opštem upravnom postupku, što znači da, postupajući po zahtjevu građana za ostvarivanje njihovih prava, odlučuju na način da su obavezni donijeti odgovarajući upravni akt i time omogućiti građaninu koji nije zadovoljan njihovim upravnim aktom ulaganje žalbe i vođenje odgovarajućeg postupka.

2.8. Pristup informacijama

Zakon o slobodi pristupa informacijama⁴⁷ utvrđuje da je informacija pod kontrolom javnog organa javno dobro, te da svako lice ima pravo pristupa ovim informacijama u najvećoj mogućoj mjeri.

Osnovni cilj Zakona je da javni pristup informacijama promoviše veću transparentnost i odgovornost javnih organa, što je u osnovi prepostavka demokratskih procesa i uslov izgradnje demokratskog društva.

Zakon je stupio na snagu 2001. godine i isti je obavezao sve javne organe na postupanje koje će omogućiti svakom građaninu pristup informacijama pod kontrolom javnog organa.

Zakon je s tim u vezi obavezao svaki javni organ na izradu:

- vodiča kojim se svakom licu omogućava pristup informacijama pod kontrolom javnog organa, a koji reguliše postupanje nadležnog organa po zahtjevu za pristup informacijama,
- indeks-registar kojim se utvrđuje vrsta informacija koje su pod kontrolom javnog organa, oblik u kojem su na raspolaganju kao i podatke o tome gdje se može pristupiti tim informacijama,
- statistički podaci, vođenje evidencije o broju primljenih zahtjeva, vrstu traženih informacija, utvrđene izuzetke, kao i odluke koje se donose u tom postupku,
- imenovanje službenika za informisanje koji obrađuje podatke sačinjene u skladu sa zakonom.

⁴⁷ Zakon o slobodi pristupa informacijama, "Službeni glasnik RS", broj 20/01

Centri za socijalni rad, prema Zakonu o socijalnoj zaštiti, su ustanove socijalne zaštite sa javnim ovlašćenjima. Ministarstvo nadležno za socijalnu zaštitu utvrđuje normative i standarde za obavljanje poslova centra za socijalni rad u vršenju javnih ovlašćenja i vrši nadzor nad njihovim stručnim radom, a Ministarstvo pravde preduzima sve odgovarajuće, mjere radi obezbjeđenja propisanog i efikasnog provođenja ovog zakona.

Jedan broj žalbi koji je primljen u Instituciji ukazuje na nemogućnost ostvarivanja prava na pristup informacijama koje su pod kontrolom centra za socijalni rad.

Na traženje informacije nadležnog centra vezano za ostvarivanje prava djeteta, iz odgovora centra se vidi postupanje koje nije u skladu sa zakonom. Naime, centri odgovarajući stranci na zahtjev za pristup informacijama dostavljaju opširne odgovore koji se uopšte ne odnose na postavljeni zahtjev, a u svom odgovoru se i ne pozivaju na važeći zakon niti na interna akta kojima je to pitanje regulisano.

Iz odgovora centra jasno se vidi da ovu materiju nisu uredili normativnim aktom u skladu sa Zakonom, što u praksi stvara brojne probleme u komunikaciji sa građanima.

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite,⁴⁸ rješavajući po žalbi kao drugostepeni organ, konstatovalo je povrede i Zakona o slobodi pristupa informacijama i Zakona o opštem upravnom postupku, i naložio centru da u konkretnom predmetu postupe u skladu sa Zakonom. Pri tome, Ministarstvo ne obavezuje centar na donošenje odgovarajućih akata, kojima će urediti svoje postupanje ne samo po zahtjevu koji je predmet pred drugostepenim organom, već svim zahtjevima koji po tom osnovu budu primljeni u centar.

Centri su obavezni građanima omogućiti uvid u to šta je informacija centra, pod kojim uslovima i kako je dostupna, u kojem roku se na zahtjev mora odgovoriti, kome se ulaže žalba, koji su i po kojem osnovu utvrđeni izuzeci pristupa informacijama.

Nemogućnost ostvarivanja prava na pristup informacijama u centru za socijalni rad usporava postupak koji se vodi radi ostvarivanja prava djeteta pred centrom za socijalni rad ili nekom drugom institucijom ili onemogućava ostvarivanje prava djeteta.

U cilju sprečavanja situacija koje dovode do povrede prava djeteta zbog neadekvatnog pristupa informacijama u centrima za socijalni rad, Ombudsman za djecu je predložio nadležnom ministarstvu da odmah sve centre za socijalni rad:

- obaveže da zahtjeve za pristup informacijama obrađuju u skladu sa Zakonom o slobodi pristupa informacijama, poštujući pri tom dostojanstvo i pravo djeteta da se osigura njegov najbolji interes,
- da odmah donesu vodič, indeks-registar, imenuju osobu za informisanje i urade obrazac-zahtjeva za pristup informacijama.
- da iste, na vidnom mjestu oglase u prostorijama centra za socijalni rad i učine dostupnim svim građanima koji po bilo kojem osnovu dolaze u centar.

⁴⁸ Rješenje broj 11/05-544-260/08 od 28.09.2009. god.

2.9. Izdavanje putne isprave za dijete

Povrede prava djeteta prisutne su i u postupcima izdavanja putne isprave do kojih najčešće dolazi zbog nesaglasnosti oba roditelja oko tog prava djeteta, te postupanjima centara za socijalni rad vezano za njihovu nadležnost u ovom postupku.

Saglasnost za izdavanje putne isprave najčešće traži roditelj sa kojim dijete živi poslije razvoda braka ističući da drugi roditelj odbija da da saglasnost, da ga ucjenjuje, uslovjava na različite načine ili čak prijeti.

Jedna majka navodi: "Već godinama moj bivši suprug odbija da da saglasnost za izdavanje putne isprave za našeg maloljetnog sina. Ne plaća izdržavanje, iako je to zakonska obaveza, sada je počeo da me ucjenjuje..."

Roditelj koji odbija da da saglasnost ističe najčešće strah da će drugi roditelj odvesti dijete u inostranstvo, ili jednostavno kažu da to rade namjerno jer im se onemogućava kontakt sa djetetom i učešće u njegovom odrastanju. U odgovoru jedan roditelj navodi: "Od mene se traži da budem roditelj samo kad je potrebno da dam saglasnost za putnu ispravu. Kad su u pitanju druge stvari niko me ništa ne pita, niti obavještava o bilo čemu."

Prema podacima, a iz odgovora nekih centara za socijalni rad, proizilazi da centri za socijalni rad postupajući u ovim predmetima, na zahtjev nadležnog organa izdaju uvjerenja, neki daju preporuku, a neki mišljenje u kojima navode - da izlaze u susret drugom roditelju, ili da drugi roditelj nije saglasan sa izdavanjem putne isprave djetetu pa se oni ne mogu drugačije odrediti, ili jednostavno navode razne konstatacije o roditeljima i njihovim međusobnim odnosima ne upuštajući se u utvrđivanje onih činjenica i okolnosti koje će odrediti najbolji interes djeteta u ovim postupcima.

Djeca imaju pravo na oba roditelja, a oba roditelja imaju i obavezu i odgovornost, što znači da nijedan roditelj nije veći u svojim pravima prema djetetu.

Pravo djeteta na putnu ispravu i putovanje u inostranstvo kao i pravo roditelja s tim u vezi Porodičnim zakonom nije regulisano tako da ni odluke suda ne utvrđuju obaveze i saglasnosti roditelja u tom dijelu.

Zahtjev za izdavanje putne isprave za dijete, prema članu 18. Zakona o putnim ispravama Bosne i Hercegovine⁴⁹ podnosi jedan roditelj uz saglasnost drugog roditelja.

Izuzetak od naprijed navedenog pravila, Zakon uređuje na način da će se putna isprava djetetu izdati u slučajevima:

- ako se jedan od roditelja vodi kao nestalo lice,
- ako je jedan od roditelja nepoznatog prebivališta ili boravišta,
- ako je jedan od roditelja nedostupan organu za izdavanje putne isprave,
- ako je jednom od roditelja odlukom suda, dodijeljeno starateljstvo nad djetetom, osim u slučaju da istom odlukom izdavanje putne isprave i putovanje djeteta u inostranstvo nije uslovljeno saglasnošću oba roditelja.

Organ nadležan za izdavanje putne isprave dužan je po službenoj dužnosti utvrditi ispunjavanje uslova koji se odnose na situaciju kada se putna isprava izuzetno izdaje u skladu sa podzakonskim aktom.⁵⁰

⁴⁹ Zakon o putnim ispravama BiH, „Službeni glasnik BiH“, broj 4/97, član 18.

⁵⁰ Zakon o putnim ispravama BiH, član 18, stav 4.

Podzakonskim aktom, Uputstvo o načinu utvrđivanja ispunjavanja uslova za izdavanje putne isprave⁵¹, član 18. stav 3. Zakona o putnim ispravama utvrđuje ispunjenost uslova za izdavanje putne isprave za dijete u slučaju kada se jedan roditelj vodi kao nestali, ili je nepoznatog boravišta ili prebivališta, kako se obezbjeđuje saglasnost oba roditelja te situaciju ako se radi o vanbračnoj zajednici.

Iz navedenih odredbi proizilazi da se u svakom slučaju izdavanja putne isprave za dijete treba pribaviti saglasnost oba roditelja, odnosno utvrđena je procedura postupanja u slučaju kad jedan roditelj takvu saglasnost nije dao.

Iz navedenog proizilazi da roditelj sa kojim dijete ne živi treba da bude upoznat sa činjenicom da postoji takav zahtjev i da se takav postupak vodi, kako bi u postupku, ako za to postoje opravdani razlozi tražio odgovarajuću pravnu zaštitu.

Porodični zakon Republike Srpske nema izričitu odredbu koja se odnosi na ovu problematiku, ali iz teksta Zakona jasno proizilazi obaveza da u slučaju neslaganja roditelja o vršenju roditeljskog prava odlučuje organ starateljstva⁵². Odnosno, kad se jedan roditelj ne složi sa nekim postupkom ili mjerom drugog roditelja, može o tome obavijestiti organ starateljstva koji će o tome odlučiti.⁵³

Kada centar odluči o pitanju odlučnom za ostvarivanje prava djeteta - u ovom slučaju o pravu djeteta na putnu ispravu - jer o tome postoji neslaganje roditelja, svoje mišljenje o tome dostavlja organu nadležnom za izdavanje putne isprave.

Zakonodavac je na ovaj način želio zaštiti dijete. Tamo gdje nema saglasnosti roditelja ili su oni protivni interesu djeteta, centar je organ starateljstva koji štiti prava i interes djeteta. Od centra se očekuje da u svakom konkretnom slučaju, imajući u vidu kompletну porodičnu situaciju i moguće eventualne posledice, imajući u vidu potrebe djece i njihovo pravo na zdravo i bezbjedno odrastanje, odluče u svakom pojedinačnom slučaju o opravdanosti zahtjeva za izdavanje putne isprave

S obzirom da se veliki broj žalbi odnosio upravo na postupanje centara za socijalni rad vezano za davanje mišljenja o opravdanosti izdavanja putne isprave za dijete, ombudsman za djecu, je, u cilju sprečavanja situacija koje dovode do povrede prava djeteta u postupku izdavanja putne isprave, prije svega u slučaju kad o tome nema saglasnosti oba roditelja o ostvarivanju ovog prava djeteta, dostavio preporuku svim centrima za socijalni rad kojom se ukazuje na važnost postupka koji se vodi pred centrom za socijalni rad, a koji ima za cilj utvrditi šta je interes djeteta u tom postupku.

- Okružni sud u Banjaluci, svojom odlukom⁵⁴ poništio je rješenje kojim je odbijen zahtjev za izdavanje putne isprave za dijete. Stav suda je, da se mišljenje centra svodi na parafraziranje razloga koje je otac naveo kao svoj argument za zabranu izdavanja putne isprave, da isto nije dato u pravcu da li je u interesu djeteta da putuje, odnosno da li je u interesu da se djetetu izda putna isprava, te da kao takvo nije moglo biti osnov za odlučivanje u predmetnoj stvari.

⁵¹ Uputstvo o načinu utvrđivanja i ispunjavanja uslova za izdavanje putne isprave iz člana 18 stav 3 Zakona o putnim ispravama BiH, „Službeni glasnik BiH“, broj 54/09

⁵² Porodični zakon Republike Srpske, član 85.

⁵³ Porodični zakon Republike Srpske, član 86, stav 4.

⁵⁴ Presuda Okružnog suda u Banjaluci broj 110 U 004980 10 U od 23.12.2010. god.

2.10. Izdržavanje djeteta

Bez obzira na činjenicu da Konvencija djetetu garantuje ona prava koja su neophodna za njegov pravilan razvoj i istovremeno obavezuje državu na preduzimanje svih potrebnih i zakonodavnih i administrativnih mjera radi obezbjeđenja garantovanih prava, jedno od osnovnih prava, pravo na izdržavanje djeteta, još uvjek nije osigurano.

Dijete ima pravo na životni standard koji odgovara njegovom fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom i društvenom razvoju,⁵⁵a roditelji imaju primarnu obavezu i odgovornost da djetetu obezbijede adekvatne uslove za zdravo odrastanje.

Države su obavezne preduzeti sve odgovarajuće mjere kako bi obezbijedile da dijete dobije izdržavanje od roditelja ili drugih lica koja su finansijski odgovorna za dijete.

Prema tome, pravo djeteta na izdržavanje, kao jedno od njegovih osnovnih prava, zagarantovano je Konvencijom i izvodi se iz njegovog prava na odgovarajući životni standard.

Ovo pravo djeteta proizilazi i iz Ustava Republike Srpske i Porodičnog zakona⁵⁶, koji utvrđuje da roditelji imaju i pravo i dužnost da štite svoju maloljetnu djecu i da se brinu o njihovom životu i zdravlju, te da ih izdržavaju pod uslovima i na način utvrđen zakonom.

Zakon dalje utvrđuje da roditelj grubo zanemaruje roditeljsko pravo, ako ne brine o djetetu sa kojim ne živi duže od mjesec dana ili se ne pridržava mjera koje je radi zaštite prava i dobrobiti djeteta donio nadležni organ. Iz navedenih razloga roditelju može biti oduzeto roditeljsko pravo. Međutim, i u slučaju oduzimanja roditeljskog prava ostaje obaveza izdržavanja djeteta.

Obaveza izdržavanja djeteta odnosi se na sve one uslove koji su neophodni za djetetov razvoj-stan, hrana, liječenje, obrazovanje i sve drugo što njegov pravilan razvoj zahtijeva. Ako roditelji ne žive zajedno, onda ova obaveza postaje novčano davanje/alimentacija, koja se vrlo često ostvaruje sudskim putem, ali brojni primjeri ukazuju da se ni tada ne realizuje.

I pored i međunarodnih i ustavnih i zakonskih obaveza - obaveza izdržavanja djeteta od strane njegovih roditelja, bez obzira da li su u braku ili nisu, da li žive zajedno ili ne, česte su situacije u kojima roditelj ne izvršava svoju zakonsku obavezu ili je izvršava neredovno. Time direktno ugrožava njegovo pravo na izdržavanje, koje onda, drugi roditelj pokušava ostvariti u sudskom postupku.

Za roditelja koji pokreće postupak tada nastaju dodatni problemi:

- Vrlo često, ne znaju adresu roditelja koji ima obavezu izdržavanja. Ako ne zna adresu, ne može ići sa tužbom. Traženje adrese za roditelja koji je izvan Republike Srpske traži vrijeme i stručnu pomoć za koju oni nemaju sredstava.
- Podnošenje tužbe ili prijedloga za izvršenje traži stručnu pomoć koju oni ne mogu platiti.
- Dalji problem predstavlja utvrđivanje stvarnih prihoda obveznika izdržavanja - da li radi, kolika su mu primanja, ima li dodatnih izvora prihoda, ima li nekretnine i sl.

⁵⁵ UN Konvencija o pravima djeteta, član 27.

⁵⁶ Porodični zakon Republike Srpske, član 82.

Problem je, što je to problem roditelja sa kojim dijete živi. Roditelja koji se pogrešno parkira, sistem će pronaći i kaznu će platiti, a ako taj isti roditelj ne plati alimentaciju onda ga ne mogu pronaći. Prva sredstva idu u budžet, a druga djetetu za hleb i mlijeko. Zakonom je utvrđeno i ovlašćenje centra za socijalni rad da u ime djeteta podnosi sudu prijedlog za izvršenje, to su rijetke situacije u praksi, kao što su rijetke i bilo kakve sankcije protiv neodgovornog roditelja. Neplaćanje izdržavanja za dijete zakonom je sankcionisano kao krivično djelo, to je i nasilje nad djetetom, a da niko, osim roditelja sa kojim dijete živi, ne postavlja pitanje od čega to dijete živi. Veliki broj njih primoran je pomoći tražiti i od centra za socijalni rad i ako to dijete, po onom što svi u mjestu znaju, ne treba da bude socijalni slučaj.

Jedna majka u svojoj prijavi navodi: "Molim Vas pomozite mi da regulišem pravo mog djeteta na izdržavanje od oca. Ja ne radim, otac i ne želi da vidi svoje dijete. On ima privatnu firmu, sud je donio uslovnu presudu, ali on i dalje ne ispunjava obavezu plaćanja izdržavanja za sina."

Roditelji organizovani u udruženja ističu da problem neplaćanja alimentacije ne znači samo uskraćivanje djetetu sredstava za život, već da im otežava i ostvarivanje drugih prava iz razloga što se dosuđena alimentacija uzima kao naplaćena bez obzira na dokaze da do isplate nije došlo.

Porodičnim zakonom je utvrđeno da roditeljsko pravo prestaje kad dijete postane punoljetno ili kad prije punoljetstva zaključi brak.⁵⁷ Ova zakonska odredba nikako ne znači i prestanak obaveze izdržavanja djeteta koje je zaključilo brak, ako ono nije u situaciji to izdržavanje obezbijediti u braku koji je zaključio.

S druge strane zakonsko⁵⁸ rješenje kojim se u sudskom postupku određuje iznos izdržavanja za dijete, nije vezan potrebama djeteta već mogućnostima davaoca, što je opet protivno interesima djeteta. Tako imamo situacije da su dosuđeni iznosi izdržavanja za isti uzrast djeteta vrlo različiti od 50 km do 1000 km. Problem je što zakon nije utvrdio minimum koji se mora obezbijediti za izdržavanje djeteta.

Iako je zakon prepoznao situacije kada roditelji nisu u mogućnosti izdržavati svoje dijete, ako sud utvrdi da roditelji nemaju mogućnosti plaćati izdržavanje za dijete obavještava se centar za socijalni rad da to obezbijedi⁵⁹. Ni ovo zakonsko rješenje u praksi nije obezbijedilo ostvarivanje prava djeteta na izdržavanje.

U okviru zakonom utvrđenih nadležnosti centri za socijalni rad imaju veliku odgovornost i ovlašćenja bilo da sami vode postupke i donose odluke ili da u postupku pred sudom daju svoje mišljenje. U žalbama se navodi da centri nisu dovoljno angažovani u cilju utvrđivanja najboljeg interesa djeteta, te da mišljenje djeteta ne uzimaju ozbiljno.

Ono što je primjetno je da centri ne koriste ovlašćenja koja im stoje na raspolaganju:

- ne preduzimaju mjere protiv roditelja koji sprečava ili onemogućava kontakt djeteta sa drugim roditeljem,
- ne pokreću odgovarajući postupak protiv roditelja koji ne plaća alimentaciju,

⁵⁷ Porodični zakon Republike Srpske, član 108.

⁵⁸ Porodični zakon, član 259 i 261. (Lice koje je dužno da daje izdržavanje, a nalazi se u radnom odnosu ili je korisnik penzije ili ostvaruje stalnu novčanu rentu u mjesечноim iznosima, sud će obavezati na plaćanje budućih mjesecnih iznosa izdržavanja koji se određuje u procentu od ličnog dohotka, penzije... Taj procenat ne može biti manji od 15% za svako izdržavano lice, a procenat za sva lica koja traže izdržavanje ne može biti veći od 50%).

⁵⁹ Porodični zakon Republike Srpske, član 255.

- ne pokreću postupak oduzimanja roditeljskog prava u slučajevima utvrđenim zakonom,
- ne pokreću postupak za izdržavanje djeteta kako je to zakonom uredeno,
- ne daju stranci informacije u skladu sa važeći zakonom,
- ne rade nalaz i mišljenje stručnog tima na način da iz istog proizilazi što je najbolji interes djeteta u pojedinačnim slučajevima što usporava i odugovlači postupke koji se vode pred drugim organima ili
- u toku postupka mijenjaju mišljenje, a da tome nije prethodio i novi nalaz ili promijenjene okolnosti koje su do toga dovele,
- u ponovljenom postupku, protivno zahtjevu drugostepenog organa, ponovo donose istu odluku.

Kao posljedicu navedenog imamo situacije da postupci veoma dugo traju, da ne daju očekivane rezultate, a neodgovorni roditelj ne snosi nikakvu sankciju.

Posljedice trpe samo djeca, na žalost, ne samo u postupku koji traje, već dugoročno.

UN Komitet za prava djeteta izrazio je svoju zabrinutost i u ovom dijelu Izvještaja, te navodi da primjećuje važan posao i širok mandat centara za socijalni rad kao organa vlasti koji su nadležni za pomoć djeci. Komitet preporučuje državi:

da centrima za socijalni rad obezbjedi odgovarajuće ljudske i finansijske resurse i sistematičnu obuku osoblja kao i da preduzme sve druge neophodne mјere kojima bi se garantovali kvalitet, efikasnost i transparentnost svih aktivnosti ovih institucija.⁶⁰

Međutim, i pored nedostatka kadra i teških uslova djelovanja, jedan broj centara za socijalni rad pravilnim odnosom prema svakom pojedinačnom slučaju uključuju i subjekte zaštite izvan centra i uz veliko angažovanje u datim uslovima obezbjeđuju najbolje za djetete.

2.11. Pravo na zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja

Države članice preuzimaju sve odgovarajuće zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne mјere radi zaštite djeteta od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povreda ili zloupotreba, zanemarivanja ili nemarnog odnosa, maltretiranja ili eksploracije, uključujući i seksualnu zloupotrebu, dok je na brizi kod roditelja, zakonitih staratelja ili nekog drugog lica kome je povjerena briga o djetetu.⁶¹

Nasilje nad djecom javlja se u različitim oblicima - psihičko zlostavljanje, fizičko kažnjavanje, seksualna zloupotreba, i bez obzira o kojem obliku nasilja nad djetetom se radi svako vrijeda i ponižava, svako ugrožava njegovo dostojanstvo i ostavlja teške i, vrlo često, trajne posljedice na njegov razvoj i odrastanje.

Republika Srpska je preuzela međunarodno pravnu obavezu zaštite djece od nasilja, te su osnovni zahtjevi Konvencije o zaštiti djeteta od nasilja i ustavna i zakonom utvrđena obaveza.⁶²

⁶⁰ UN Komitet za prava djeteta, Preporuke, tačka 37

⁶¹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 19.

⁶² Ustav Republike Srpske utvrđuje da djeca uživaju posebnu zaštitu, Porodični zakon i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici prepoznali su potrebu zaštite djeteta od svih oblika zlostavljanja i zanemarivanja

Na žalost, praksa pokazuje da su mnoga djeca još uvijek izvan potrebne zaštite, prije svega, zbog odnosa prema tom problemu i njegovom neprepoznavanju, zbog neadekvatnog reagovanja u situacijama kad se nasilje desi i, što je vrlo važno, zbog izostanka potrebne psihosocijalne podrške djeci žrtvama bilo kojeg oblika nasilja.

U vezi sa članom 19. Konvencije, UN Komitet je izrazio svoju zabrinutost u vezi sa nasiljem nad djecom. te je svojim zaključnim razmatranjima između ostalo preporučio:

- *da se izričito zabrani fizičko kažnjavanje djece u porodici i u institucijama,*
- *da se uključivanjem djece ojača kampanja podizanja svijesti i edukacije sa ciljem sprečavanja i eliminacije nasilja nad djecom i promovišu pozitivni, nenasilni oblici discipline i poštivanja dječjeg mišljenja, istovremeno radeći na podizanju svijesti o negativnim posljedicama fizičkog kažnjavanja⁶³.*

2.11.1. Nasilje u porodici je nasilje nad djecom

Porodica ima primarnu ulogu u razvoju i odrastanju djeteta.⁶⁴ Na žalost, mnoga djeca upravo u porodici i u najranijem uzrastu doživljavaju različite oblike zanemarivanja, povređivanja, zlostavljanja. Zato nasilje koje djeca doživljavaju u porodici nikako nije stvar samo porodice već ozbiljan društveni problem.

Iako je pravo djece na zaštitu od nasilja jasno definisano i Konvencijom o pravima djeteta, Ustavom Republike Srpske i zakonima koji uređuju ovu materiju, statistika nažalost pokazuje da djeca nisu dovoljno zaštićena od nasilja, te da su njihova prava na dostojanstvo, zdravlje, razvoj, vaspitanje ozbiljno ugroženi.

Jedna od stranaka koja se obratila Instituciji navodi:

"Ja i moj sin već dugo godina smo žrtve porodičnog nasilja. Obraćali smo se svim subjektima, ali sve se svelo na to da je on nekoliko puta novčano kažnjen, nakon čega se maltretiranje nastavlja."

U jednom broju predmeta kao počinoci nasilja javljaju se srodnici djece. Takve situacije se najčešće javljaju nakon prekida bračne zajednice, gdje se kao počinoci javljaju roditelji jednog od bivših supružnika. U prijavama se između ostalog navodi:

"Ja sam zabrinuta majka kojoj treba vaša pomoć. Već duže vrijeme imam problem sa bivšom svekrvom..."

"Poslije razvoda braka, bivša svekrva je promijenila bravu na ulaznim vratima...bukvalno smo izbačeni na ulicu..."

Zlostavljanje djeteta unutar porodice, u svim njegovim oblicima, predstavlja najteže oblike ne samo porodičnog već nasilja uopšte, jer na dijete ostavlja teške fizičke i psihičke posljedice. Osnovno pravo svakog djeteta, pravo na život i razvoj, ne samo da je povrijedeno već i ugroženo različitim oblicima zlostavljanja i zanemarivanja.

⁶³ UN Komitet za prava djeteta, Preporuke, tačka 43, stav d

⁶⁴ UN Konvencija o pravima djeteta, Preamble - Porodica kao osnovna jedinica društva je prirodna sredina za razvoj i blagostanje svih njenih članova, posebno djece.

Dijete nema načina, niti može niti smije da se brani od roditeljskih metoda.

Dijete je emocionalno vezano za svoje roditelje, vjeruje da ono što roditelj radi i treba da radi, vjeruje da je ono krivo i da je to zaslužilo jer je od roditelja zavisno, dijete se boji i stidi da govori o tome šta se u porodici dešava, vrlo često i ne zna da pomoći može tražiti i od koga i posebno se boji kako će to shvatiti roditelji i da li će se to i kako na njega poslije odraziti i da li će i kakve posljedice imati roditelji.

Zanemarivanje djece iako, na žalost, danas vrlo prisutno, nije prepoznato kao nasilje nad djetetom. Zbog toga je i izostala ne samo evidencija o tim slučajevima već i reakcija nadležnih prema roditeljima koji na razne načine zanemaruju djecu.

Zanemarivanje djeteta je nebriga o djetetu kojim se povređuje njegovo pravo na život i razvoj, jer se zapostavljaju njegove osnovne potrebe – obrazovanje, zdravstvena zaštita, ljubav i pažnja, razgovor i druženje sa djetetom, igra i slobodno vrijeme, zaštita njegove privatnosti i sl.

Svakim djelovanjem roditelja koje je protivno djetetovom pravu na razvoj i odrastanje povrijeđen je standard roditeljskog staranja o djetetu. I društvo mora da reaguje i da ga zaštiti.

Iako je Porodični, a i drugi zakoni Republike Srpske, u namjeri da zaštiti dijete i njegove interese, utvrdio mjere i sankcije za takve roditelje u praksi one nisu dale očekivane rezultate.

Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici utvrđeno je da će članovi porodice „poštovati prava, slobode i bezbjednost drugih članova porodice, na način da ih neće ograničavati, onemogućavati ili sprječavati u ostvarivanju njihovih prava i sloboda, koje članovi porodice imaju prema postojećim zakonima“⁶⁵, te da su subjekti zaštite, u svim slučajevima, dužni odmah reagovati i prijaviti slučaj nasilja u porodici.

Situacije u kojima se nalaze djeca u postupcima razvoda braka i posljedice koje trpe zbog uređenja viđanja, neplaćanja alimentacije, izdavanja putne isprave, nasilje je nad djecom koje, nažalost, nije prepoznato na taj način, tako da je izostao odgovarajući postupak protiv roditelja koji u ovim situacijama „sputavaju djecu da uživaju u svojim pravima i slobodama“⁶⁶.

Prema podacima MUP-a,⁶⁷ na osnovu Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u 2010. godini prijavljena su ukupno 864 počinjoca, od čega je 15% žena, gdje je kao žrtve nasilja evidentirano 111 djece, 53 dječaka i 58 djevojčica. Za prvih devet mjeseci 2009. godine evidentirano je 76 djece žrtava nasilja i to 42 dječaka i 34 djevojčice.

U istom periodu, broj maloljetnika nad kojima je izvršeno nasilje na osnovu Krivičnog zakona je 40, od čega 19 dječaka i 21 djevojčica, starosne dobi do 14 godina - 18 djece, od 14 - 16 godina 12 djece i od 16-18 godina 10 djece. Nad 14 djece izvršeno je psihičko nasilje, nad 17 djece izvršeno je fizičko nasilje i nad 7 djece seksualno nasilje.

Ako se pri tom ima u vidu da je u periodu 2001 - 2004. godine tužilaštvinama u Republici Srpskoj prijavljeno ukupno 862 slučaja nasilja, a da je isti toliki broj podnesenih prijava i u 2009. godini i 2010. godini, onda je jasno da je nasilje sve prisutnije.

⁶⁵ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, „Službeni glasnik RS“, broj 118/05, član 5.

⁶⁶ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, „Službeni glasnik RS“, broj 118/05, član 6.

⁶⁷ Podaci iz evidencije MUP-a za 2010. godinu

Statistički podaci potvrđuju da su žrtve nasilja u porodici samo ona djeca koja su direktnе žrtve nasilja.

Statistički podaci ne odražavaju stvarno stanje na terenu iz više razloga:

- nasilje najčešće prijavljuje jedan roditelj i to kada je on žrtva nasilja, vrlo rijetko roditelj prijavljuje drugog roditelja zbog nasilja nad djetetom,
- djeca vrlo rijetko prijavljuju nasilje u porodici, oni ne smiju to da prijave, boje se i stide,
- fizičko kažnjavanje djece, još uvijek se, na žalost, ne smatra nasiljem već disciplinovanjem djece i vaspitnom metodom,
- djeca koja su indirektne žrtve nasilja u porodici u mnogim slučajevima se ne smatraju žrtvom nasilja bez obzira što su godinama svjedoci različitih oblika nasilja u porodici,
- u porodici koja ima više djece i kada je jedno od njih direktna žrtva nasilja, ostala djeca, na žalost, se ne smatraju žrtvom nasilja u porodici.

Taj odnos prema nasilju u porodici mora se u osnovi mijenjati, što znači da bez obzira da li su nasilni otac ili majka, i bez obzira da li je žrtva nasilja otac ili majka, da li je dijete pretučeno ili nije, ono je uvijek žrtva. Zato je, nažalost, broj djece žrtava nasilja znatno veći i zato je neophodno da sve institucije i službe koje vode postupke u vezi sa nasiljem u porodici, uvijek i na prvo mjesto stave interes djeteta u toj porodici.

Sistemski akti koji su doneseni u zadnjih nekoliko godina, te Strategija protiv nasilja u porodici⁶⁸ doprinijeli su shvatanju i prepoznavanju problema i njegovih posljedica ne samo za tu porodicu već za društvo u cijelini, a Strategija donesena u izvještajnom periodu veći akcenat stavlja upravo na zaštitu djece.

Nevladin sektor, u ovoj oblasti, je dao veliki doprinos ne samo sistemskom uređivanju ove problematike već i radom na terenu u podršci žrtvama svih oblika nasilja.

2.11.2. Vršnjačko nasilje

Ako se ima u vidu sama definicija vršnjačkog nasilja koja kaže da je to svako fizičko ili psihičko nasilno ponašanje usmjereni na djecu od strane njihovih vršnjaka, koje je učinjeno sa namjerom povređivanja i ponavljanje istog obrasca sa ciljem da se drugi povrijedi, onda je jasno da svako prisustvo ovakvog ponašanja među djecom zahtijeva da bude ozbiljno shvaćeno da bi se moglo pravilno djelovati.

Da bi se moglo pravilno djelovati moraju se tražiti uzroci za takvo ponašanje kod djece, koji se moraju otklanjati i time sprječiti dalje nasilno ponašanje.

Protokol o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u obrazovnom sistemu Republike Srpske⁶⁹ definiše pravila i procedure postupanja u slučaju

⁶⁸ Strategija protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj do 2013. godine usvojena na 2. sjednici Narodne skupštine Republike Srpske, 7.12.2010. god, broj odluke 01-1514/10

⁶⁹ Protokol o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u obrazovnom sistemu Republike Srpske potpisani je 19. novembra 2008. godine od strane ministra prosvjete i kulture, ministra zdravlja i socijalne zaštite i ministra unutrašnjih poslova

kada se desi nasilje u obrazovnom sistemu. Pored definisanja procedura postupanja kada se nasilje u obrazovnom sistemu desi, Protokol je i u funkciji edukacije o vršnjačkom nasilju i djece i nastavnika i roditelja. Cilj Protokola je dakle i prevencija, ne samo vršnjačkog nasilja, već nasilja uopšte pa i maloljetničke delikvencije.

Problem nasilja među djecom u obrazovnom sistemu nije problem samo škole, zato Protokol i jeste potpisani od tri resorna ministarstva kojim se obavezuju svako, u okviru svojih ovlašćenja, i dodatno i zajednički raditi i sarađivati kako bi se pružila potrebna podrška prije svega djetetu, ali i onima koji se o djetetu brinu.

Roditelji u tome naravno imaju izuzetno važnu ulogu, bez obzira što je riječ o nasilju među djecom u obrazovnom sistemu. Posebno je važna saradnja roditelja i škole, koja na žalost vrlo često izostaje. To za posljedicu ima da uzroci nasilnog ponašanja kod djece ostaju i dalje problem i najčešće samo njihov. Nedostatak saradnje roditelja i škole dovodi do toga da se ne traže uzroci koji dovode do takvog ponašanja djece, već se "sabiranjem propusta" djeci izriču mjere. Izricanjem mjere bez adekvatne psihološke, pedagoške ili druge stručne pomoći i podrške djeci, ne rješava se problem nasilja među djecom, a to potvrđuje i veliki procenat djece koji su evidentirani kao počinioци vršnjačkog nasilja više puta.

Roditelji moraju biti dio obrazovnog sistema na način da prate angažovanje svoga djeteta, njegovo napredovanje ali i probleme sa kojima se u školi susreće. Sistem mora naći adekvatno rješenje da bi se ta saradnja uspostavila i da bi ona bila i stalna i stvarna i o svim pitanjima vaspitanja i obrazovanja djece.

Na osnovu analize izvršenog istraživanja o prisutnosti vršnjačkog nasilja⁷⁰ u obrazovnom sistemu u Republici, ombudsman za djecu je resornom ministarstvu dostavio preporuke:

- da Protokol bude dostavljen svim školama uz obavezu njegovog objavljivanja (oglasna ploča, zbornica i sl.) i njegove potpune primjene,
- da se na sastanku aktivna direktora osnovnih i srednjih škola, uz prisustvo lica koje je u školi direktno angažovano na primjeni Protokola, aktuelizira tema nasilja u školi sa ciljem razmjene iskustava i dobre prakse te usaglašavanja pristupa u primjeni Protokola, te da se izradi obrazac o vođenju evidencije o vršnjačkom nasilju,
- da se stimulišu škole koje u godini dana nisu imale slučajevne vršnjačkog nasilja, uspostavljanjem mreže „U mojoj školi nema nasilja“ i njenim objavljivanjem, ali i škole koje imaju kvalitetan pristup u rješavanju ovog pitanja,
- da se u školama u kojima su pojedini učenici evidentirani kao višestruki počinioци nasilja ili su neka djeca bila izložena nasilju više puta, dodatnim programima organizovano radi sa ovom djecom, te da im se po potrebi obezbijedi stručna pomoć za iznalaženje adekvatnih rješenja,
- da se unaprijedi saradnja škole i roditelja kako u dijelu edukacije i prevencije tako i u radu sa učenicima u slučaju prijave nasilja, te da škole na roditeljskim sastancima roditelje upoznavaju sa Protokolom i razlozima za njegovo donošenje i posebno o aktivnostima i zajedničkom djelovanju roditelja, učenika i škole u slučaju nasilja u školi,
- da se pokrene inicijativa za imenovanje tima za koordinaciju u svim lokalnim zajednicama za ovu problematiku kako bi se ostvarila bolja povezanost svih institucija u praćenju i evidentiranju slučajeva nasilja, ali i u zajedničkom preventivnom i edukativnom radu (zajednička obrada aktualnih tema i problema i sl.).⁷¹

⁷⁰ Ombudsman za djecu, Vršnjačko nasilje u obrazovnom sistemu, Banja Luka 2010.(osnovni podaci iz istraživanja)

⁷¹ Preporuka Ombudsmana za djecu Ministarstvu prosvjete i kulture Republike Srpske

Ombudsman za djecu je u 2010. godini posjetio škole koje su evidentirale najveći broj slučajeva vršnjačkog nasilja s ciljem upoznavanja sa stavovima škole, načinima kako vode evidenciju, kako rješavaju slučajeve vršnjačkog nasilja, kako rade na njegovoj prevenciji i s kim od nadležnih institucija sarađuju.

U okviru radionica „O tvojim pravima u tvojoj školi“ o problemima i prisutnosti vršnjačkog nasilja razgovarano je i sa djecom. Učenici su potvrdili da su prošli različite radionice na temu vršnjačkog nasilja i da o tome dosta znaju. Jedan broj učenika ne zna za Protokol o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja niti šta su obaveze škole, centara za socijalni rad, MUP-a i zdravstvenih ustanova u slučajevima kada dođe do nasilja u školi.

Djeca kao rješenje predlažu edukaciju ne samo o vršnjačkom već i svim drugim oblicima nasilja, jer smatraju da samo oni koji znaju šta je nasilje, kakve su njegove posljedice i kako se problemi mogu rješavati mirnom komunikacijom mogu stvarati odnose među djecom bez nasilja.

S druge strane jedan broj škola, zbog nerazumijevanja problema ili politike nezamjeranja, jednostavno ne vide problem ističući da je to normalna pojava, da su djeca uvijek to radila i da je i to dio njihovog odrastanja.

Pored slučajeva nasilja među djecom žalbama se ukazuje i na slučajeve nasilja nad djecom. Najčešće se radi o neprimjerenom ponašanju nastavnika prema učenicima kao što je nazivanje pogrdnim imenima, uvredljivim prozivanjem, ponižavanjem, nepravilnim ocjenjivanjem, reakcije prema djeci zbog odnosa sa roditeljem djece i sl.

2.11.3. Nasilje na internetu

Nasilje putem interneta i mobilnog telefona danas je sve prisutnije.

Pravo djece na obrazovanje, pravo na izražavanje vlastitog mišljenja, druženje i druga prava djeca danas mogu ostvariti i putem interneta.

Internet pruža velike mogućnosti ali nosi i rizike koje djeca ne znaju prepoznati i ne znaju kako reagovati, zbog toga mnoga njihova prava upravo putem interneta mogu biti povrijeđena.

Najčešće se radi o različitim oblicima nasilja nad djecom i ugrožavanje prava djeteta na njegovu privatnost.

Ovo nasilje se odnosi na sve situacije kada je dijete izloženo napadu drugog djeteta, grupe djece ili odrasle osobe putem novih oblika komunikacije.

Nasilje putem interneta ili mobilnog telefona najčešće se odnosi na vrijeđanje, uznemiravanje, slanje prijetećih i uvredljivih poruka, lažno predstavljanje, podsticanje na mržnju i nasilje i sl, a žrtvu navodi na iznošenje ličnih podataka, otkrivanje porodičnih prilika, pristupanje raznim grupama čiji ciljevi mogu biti opasni i štetni po dijete i sl.

Ono što ga razlikuje od drugih vrsta nasilja je činjenica da djeca istom mogu biti izložena i tamo gdje su do sada bili potpuno sigurni i da to nasilje, za razliku od drugih, može trajati 24 sata svakog dana u nedjelji. Nepoznati počinilac kod djeteta stvara dodatni strah i nesigurnost.

Internet je danas tu, mi ga ne možemo zabraniti, jer time problem neće biti riješen. Ali kad su djeca u pitanju mi ga moramo kontrolisati. Prije svega, djecu moramo naučiti kako sigurno i odgovorno koristiti internet, kako iskoristili njegove prednosti a da istovremeno izbjegnu rizike i opasnosti u koje mogu biti dovedeni. Na internetu je svaki dan 750 000 pedofila, koji sa takvim poremećajima mentalnog zdravlja predstavljaju veliku opasnost za djecu. Oni znaju kako zadobiti povjerenje djece, a kad steknu njihovo povjerenje onda im je sve „dozvoljeno“.

Obrazovni sistem i u ovom dijelu mora preuzeti svoju ulogu, prvo učenjem djece o odgovornom ponašanju u svim situacijama, pa i onim na internetu, i gradnjom odnosa povjerenja sa djecom, da oni bez straha i stida nastavniku mogu prijaviti sve uznemiravajuće sadržaje i od njega dobiti potrebnu pomoć i podršku u svim slučajevima nasilja u školi i van nje.

Institucija je pokrenula inicijativu za uspostavljanje prve veb stranice u Republici Srpskoj koja bi govorila o prednostima i rizicima interneta, oblicima nasilja, kako ga prepoznati, kome prijaviti, a koja bi bila namijenjena i djeci i roditeljima i školi.

Inicijativu je prihvatile i Agencija za informaciono društvo RS te je uz podršku profesora sa fakulteta Političkih nauka i Filozofskog fakulteta, dogovoreno da stranica bude završena do Dana sigurnog interneta 2011. godine, te da se uz stranicu izradi i brošura/vodič za djecu, roditelje i nastavnike.

Obilježavajući Dan sigurnog interneta 8. februara 2011. godine prezentovana je stranica www.djecanainternetu.org u Osnovnoj školi "Dositej Obradoviću" Banjaluci.

2.12. Pravo na privatnost

I djeca kao najosjetljivija kategorija građana imaju pravo na privatnost i pravo na zaštitu privatnosti.

Omogućiti djetetu ostvarivanje ovog garantovanog prava zahtijeva podizanje svijesti o potrebi zaštite privatnosti djeteta i istovremeno razvijanje i jačanje profesionalnih standarda izvještavanja o djeci.

Omogućiti djeci ostvarivanje ovog, ali i svih drugih prava garantovanih Konvencijom, zahtijeva izvještavanje o svim temama i ukazivanje na sve situacije i sve pojave kojima se povređuju ili ugrožavaju prava djece, ali na način koji djecu neće dodatno povrijediti.

Prema članu 16. Konvencije: Ni jedno dijete ne smije biti izloženo samovoljnem ili nezakonitom miješanju u njegov privatni i porodični život, dom ili ličnu prepisku kao ni nezakonitim napadima na njegovu čast i ugled.

Dijete ima pravo na zaštitu zakona od takvog miješanja ili napada.

UN Komitet za prava djeteta je svojim zaključnim razmatranjima izrazio svoju zabrinutost činjenicom da se pravo djeteta na privatnost ne poštuje u potpunosti ni u školama, medijima, drugim institucijama, te je u vezi s tim preporučio preduzimanje svih mogućih mjeru kako bi se obezbijedili uslovi za poštovanje prava djeteta na privatnost.⁷²

⁷² UN Komiteta za prava djeteta, Preporuke, tačka 35

Mediji u tome imaju izuzetno važnu ulogu.

Mediji sve češće ukazuju na povrede prava djeteta u različitim oblastima, ističući pri tome slabosti sistema koji nisu odgovorili na potrebe djece.

Na taj način mediji doprinose i promociji i zaštiti prava djeteta, i ali i jačanju društvene svijesti o kršenju tih prava.

Međutim, izvještavanje o djeci na senzacionalistički način, iznošenjem podataka o porodici, razgovor sa djetetom bez saglasnosti roditelja, odnosno, staratelja djeteta i sl, još uvijek u prvi plan stavlja pravo javnosti na informaciju, a ne interes djeteta.

Imperativ novinarske profesije da se o događajima izvještava istinito, kada su djeca u pitanju, istovremeno mora da prati i imperativ Konvencije, a to je najbolji interes djeteta. To znači da pravo javnosti na informaciju ne može biti iznad interesa djeteta i njegovog prava na najbolji interes u svakoj situaciji. To traži da se u svakoj situaciji izvještavanja o djeci ima u vidu da li će objavljena vijest i kakve posljedice imati po dijete.

Zato je vrlo važno, da struka - novinarska profesija svojim zajedničkim angažovanjem radi na izgradnji standarda za izvještavanje o djeci.

Poštovanje prava djeteta na zaštitu privatnosti ne odnosi se samo na medije.

Tu obavezu imaju i roditelji i vrtići, škola, centri za socijalni rad, sportski klubovi i sve druge institucije i organizacije koje izvještavaju i daju informacije o djeci. I njihova je obaveza da svojim informacijama, izjavama i izvještajima pokažu više osjetljivosti prema onome što jeste pravo djece na zaštitu privatnosti.

Etički kodeks istraživanja o djeci⁷³ utvrđuje uslove pod kojima se mogu vršiti istraživanja kada su djeca u pitanju. To zahtijeva da i institucije u kojima se istraživanja rade poznaju ta pravila i da od istraživača, ko god oni bili, zahtijeva da se ta pravila poštuju. Na žalost, taj Kodeks danas nije prisutan u školama, tako da se o njegovom sadržaju vrlo malo zna, iako se djeca vrlo često koriste u istraživanjima i različitim projektima.

Zakon o zaštiti ličnih podataka⁷⁴, govori o posebno osjetljivim podacima, a koji se mogu odnositi i na djecu, gdje bi ti podaci prvo morali biti prepoznati kao lični, zatim kao posebno osjetljivi i uz sve to da se odnose na djecu.

Postojeći zakoni koji uređuju ovu materiju nisu ovlastili ni jednu instituciju da prati, kontroliše i prijavljuje sve slučajeve izvještavanja o djeci ili za djecu, na način koji je protivan njihovom interesu. Postojeće institucije iz ove oblasti imaju ovlašćenja da mogu po službenoj dužnosti voditi postupke, ali to ne znači da su obavezni i da moraju svaki dan i sva izvještavanja pratiti. U okviru postojećih inspekcijskih službi ili resornog ministarstva, po ugledu na zemlje okruženja, mogle bi se uspostaviti službe sa jasno definisanim ovlašćenjima i zaštitom djece u ovoj oblasti.

⁷³ Etički kodeks istraživanja o djeci, „Službeni glasnik BiH“, broj 26/06

⁷⁴ Zakon o zaštiti ličnih podataka, „Službeni glasnik BiH“, broj 32/01

2.13. Uticaj reklama

Za jačanje sistema zaštite prava i interesa djece vrlo je važan kvalitetan zakonodavni okvir u svim oblastima ostvarivanja prava djece.

Samo jedna prijava u Instituciji,dostavljena od medija, ukazala je kako sistem nije prepoznao potrebu adekvatne zaštite djece od uticaja reklama, odnosno korišćenja djece u industriji reklama.

O uticaju koji industrija marketinga ima na djecu i njihovo odrastanje bilo da im šalje poruke ili da ih i sami koriste za reklamu svojih proizvoda danas se vrlo malo govori, a ne postoji zakon koji na cijelovit način uređuje ovo pitanje.

Zakon o zaštiti potrošača⁷⁵ uređuje odnose između potrošača, proizvođača i trgovaca u BiH i jednim dijelom samo govori i o oglašavanju proizvoda i usluga.

S obzirom da Zakon pitanje oglašavanja nije regulisao na adekvatan način, to je i pitanje zaštite interesa djece, prije svega njihovih psiholoških i razvojnih potreba, ostalo normativno neuređeno.

Oglesi i reklame danas su sve prisutniji oblik komunikacije. Ta industrija, prirodno je, ima potrebu da svoj proizvod - robu ili uslugu reklamira. Za njih je najvažnije da privuku pažnju onih kojima je namijenjena i da njihov proizvod nađe svoga kupca. Upravo zato, oni danas, vrlo često koriste djecu u reklamama ili su reklame namijenjene upravo njima, a da se pri tom ne vodi računa o uticaju koji ovaj vid komunikacije ima na djecu i njihovo odrastanje. Šaljući poruke djeci, oni koriste upravo one sadržaje koji vrlo brzo i lako i djeca u najranijem uzrastu primijete - muzika, crtani film i sl.

U reklamiranju proizvoda vrlo često se koriste djeca koja reklamiraju proizvod o kojem ništa ne znaju ili ga sami i ne koriste - deterdženti, osiguravajuće kuće, sredstva za higijenu i sl. Pri tome, u reklamama je najčešće najmlađi uzrast djece, što opet nije bez razloga.

Kako zaštiti djecu od reklamnih poruka na bilbordima, gdje roditelj ne može promjeniti kanal i onemogućiti djeci da vide poruke koje su i vulgarne, uvredljive, djeci neprimjerene. Oni koji daju dozvolu za postavljanje bilborda ne bave se njegovim sadržajem. Na zahtjev Institucije, inspekcija je naložila uklanjanje bilborda na kojem su djeca bila zloupotrijebljena u reklamne svrhe, ali dalje djelovanje inspekcije onemogućeno je zakonskim rješenjem kakvo u praksi imamo.

Bilbordi su samo jedan vid reklamiranja, televizija, dnevne novine, pornografski sadržaji na kasi u samoposluzi bez ikakvog ograničenja kupovine za djecu, sve ove situacije zahtijevaju zakonska rješenja koja će prije svega štititi interes djece.

Da li će djeca biti korišćena u reklamne kampanje i koje, i kakav uticaj na djecu reklame mogu imati, odlučuju prije svih roditelji djece, koji imaju primarnu obavezu brinuti za zdravo odrastanje djece.

Međutim, odgovornost institucija nikako se ne može zaobići. Prije svega donošenjem odgovarajućeg zakona kojim će se jasno definisati ko i šta može reklamirati u vrtiću i školi, kada i gdje se može reklamirati alkohol, kada se djeca mogu koristiti u reklamama i za koje proizvode i sl.

⁷⁵ Zakon o zaštiti potrošača, „Službeni glasnik BiH“, broj 25/06

Polazeći od potrebe zaštite zdravlja, psihičkog i moralnog razvoja djeteta, te zaštite njegovog fizičkog, emocionalnog i drugog integriteta, Ministarstvo trgovine i turizma je prihvatiло inicijativu Ombudsmana za djecu za donošenje Zakona o oglašavanju - reklamiranju.

Inicijativom se predlaže da Zakon mora posebnu pažnju posvetiti načinu oglašavanja proizvoda namijenjenih djeci ali i situacijama kada se djeca koriste za reklamu proizvoda.

Zakon mora na jasan način utvrditi:

- uslove i način oglašavanja - ko, kada, kako i gdje može vršiti oglašavanje,
- mogućnosti zaštite djece od sadržaja koji nisu njima namijenjeni,
- nadležnost za postupanje i
- sankcije za sve one koji na ovaj način povređuju prava i interes djece.

2.14. Maloljetnički brakovi

Problem bračnih i vanbračnih zajednica sa maloljetnim licima je problem koji je danas prisutan a da i ne znamo stvarni broj djece u tim zajednicama, niti koja je donja granica uzrasta djece koja žive u takvim zajednicama.

Problem maloljetničkih brakova može se posmatrati iz više uglova, zakonodavnog, ekonomskog, socijalnog, ali bez obzira o kojoj vrsti problema se govori jedno je sigurno - ove zajednice ostavljaju posljedice na djecu i njihov psihofizički razvoj.

Uticaj tradicije, nizak nivo obrazovanja, neinformisanost ili bilo koji drugi faktor koji doprinosi zaključivanju braka kod djece ili njihov život u vanbračnoj zajednici ne može biti opravdanje ni odgovor na postupanje odraslih i njihov odnos prema ovom problemu.

Ta djeca stupanjem u brak suočavaju se sa onim životnim teškoćama koje nisu u stanju nositi, njihov život se naglo mijenja i od njih se očekuje da preuzmu odgovornost za svoje odluke. Ali ove odluke nisu samo njihove, zakonodavac je, upravo imajući u vidu njihovu zrelost i mogućnost donošenja tako važnih životnih odluka, obavezaо druge subjekte da procijene i odluče da li je to što oni hoće zaista njihov najbolji interes i da li su oni tjelesno i duševno sposobni za vršenje prava i dužnosti koje proizilaze iz braka.

Ovaj standard prihvatio je i Porodični zakon koji članom 36. Utvrđuje:

1. Brak ne može zaključiti lice koje nije navršilo 18 godina života.
2. Iz opravdanih razloga sud može u vanparničnom postupku dozvoliti zaključenje braka maloljetniku starijem od 16 godina, ako utvrdi da je to lice tjelesno i duševno sposobno za vršenje prava i dužnosti koje proizilaze iz braka...
3. Prije donošenja odluke sud će pribaviti mišljenje organa starateljstva.

Krivični zakon RS⁷⁶ članom 204. u namjeri da zaštiti dijete, jer ovo jesu djeca, utvrđuje odgovornost punoljetnog lica koji je u vanbračnoj zajednici sa maloljetnikom, ali i odgovornost roditelja koji maloljetnom licu dozvoli vanbračnu zajednicu.

⁷⁶ Krivični zakon Republike Srpske, „Službeni glasnik RS“, broj 49/03, 108/04, 37/06, 70/06

Prema dobijenim podacima od svih osnovnih sudova, u zadnje tri godine u Republici Srpskoj zaključeno je 268 brakova sa maloljetnicima. Ono što je dobro, nema opština u kojima je taj broj u porastu.

Međutim, statistički podaci o maloljetnim porodiljama upozoravaju:⁷⁷

		GODINA PORODA				
Godina rođenja porodilje		2006	2007	2008	2009	2010
1988	80					
1989	38	108				
1990	13	60	126			
1991	3	17	44	104		
1992	2	6	17	47	39	
1993			4	17	26	
1994				8	8	
1995				1	1	
	136	191	191	177	74	

Iz analize dobijenih podataka proizilazi da su najčešće situacije koje dovode do zaključenja braka maloljetnika već zasnovane vanbračne zajednice, trudnoća ili zajednički život u inostranstvu.

Ono što zabrinjava je činjenica da su već zasnovane vanbračne zajednice razlog za traženje dozvole za zaključivanje braka. Takve zajednice traju do njenog 16. rođendana kada su se stekli zakonom utvrđeni uslovi da se sudu podnese zahtjev.

Sprečavanje vanbračnih zajednica, odnosno njihovo onemogućavanje i postupanje u skladu sa važećim zakonskim odredbama koji regulišu ovu oblast, sigurno bi doprinijelo smanjenju broja zaključenih brakova sa maloljetnim licima. Jedan od primjera je slučaj XS koja je u vrijeme dobijanja dozvole za zaključenje braka imala 16 godina i 15 dana, završila je samo osnovnu školu, u vanbračnoj je zajednici i u 8. mjesecu trudnoće.

Centar za socijalni rad u svom mišljenju uglavnom konstatiše namjeru maloljetnika da zaključi brak, konstatiše izjavu roditelja na tu okolnost, te mišljenje ljekara i na osnovu navedenog predlaže sudu da odobri zaključivanje braka.

Mišljenje centra uglavnom se svodi na konstatacije da maloljetnik to želi, da je to njegova slobodna volja, da nije pod pritiskom, da su i roditelji saglasni sa tim, pri čemu izostaje stručna ocjena centra o interesu djeteta, o tome da li je to najbolji interes za to dijete, da li je njegov zahtjev opravdan, da li je sposoban odgovoriti zahtjevima i sl.

⁷⁷ Prema podacima JFDZ Republike Srpske

Ocjena centra da je psihološka zrelost maloljetnika u skladu sa njegovom kalendarskom dobi teško se može prihvati kao opravdanje za davanje pozitivnog mišljenja centra.

Ocjena centra da su stvoreni svi socio-ekonomski uslovi za uspješan brak ne proizilazi iz nalaza, odnosno iz istog se ne vidi koji su to uslovi stvorenji koji opravdavaju brak maloljetnika, posebno uspješan brak.

Sistem dječije zaštite u praksi se, primjenom Zakona o dječjoj zaštiti, suočava sa situacijama kada je vrlo teško odrediti ko je korisnik prava, ko je nosilac prava, a ko ima obavezu za obezbjeđenje istog. Takve situacije su npr. kad dijete koje prima dječiji dodatak postaje i roditelj, a i njegovom djetetu je potreban dječiji dodatak.

U namjeri da dođe do stavova stručnjaka, prije svega zdravstvenih radnika, Institucija je organizovala stručnu raspravu sa stručnjacima koji se u svom radu susreću sa ovom problematikom. Svi su pozdravili inicijativu da se o ovom problemu otvoreno govori, a tema je otvorila čitav niz pitanja za čije rješenje se mora obezbijediti multidisciplinaran pristup.

Stručnjaci upozoravaju da djeca stupaju u brak u vrijeme dok njihov razvoj još uvijek nije završen, te da se aktivnosti moraju usmjeriti prije svega u edukativne programe, jer nedovoljno znanje o prevenciji dovodi do posljedica štetnih ne samo za to dijete već društvo u cijelini.

Ćutanje porodice i škole o temama koje djecu interesuju i koje su sastavni dio njihovog odrastanja je dodatni problem pa djeca o pitanjima i problemima o odnosima u vezama informacije dobijaju najčešće od svojih vršnjaka, raznih časopisa ili interneta.

Rani brakovi kod djece su svi oni zaključeni prije njihovog punoljetstva i svi oni dovode do povrede njihovih osnovnih prava, prije svega prava na nesmetan psihofizički razvoj, njihovog prava na zaštitu zdravlja i obrazovanje.

Zato je neophodno da:

- učenje djece o njihovom zdravlju bude dio obrazovnog sistema i to od najranijeg uzrasta djeteta, prilagođeno njihovom uzrastu i njihovim potrebama,
- razvijati postojeće obrazovne programe i vršnjačke edukacije o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, dobar primjer je rad studenata Medicinskog fakulteta koji vrše edukaciju u jednom broju škola,
- obezbijediti da se u svim situacijama kada postoje saznanja da dijete živi u vanbračnoj zajednici, preduzmu sve potrebne mjere radi zaštite djeteta i o tome odmah obavijesti nadležni centar za socijalni rad, a škola u tome ima posebnu obavezu i odgovornost,
- centar za socijalni rad je obavezan preduzeti sve potrebne mjere, u skladu sa zakonom, kada ima saznanja da dijete živi u vanbračnoj zajednici.

Kao organ starateljstva koji štiti interese djeteta, centar za socijalni rad u postupku davanja mišljenja, mora u svakom konkretnom slučaju utvrditi šta je najbolji interes za to dijete.

To zahtijeva da centar, imajući u vidu mišljenje djeteta i stav roditelja, svoje mišljenje zasniva na stručnoj ocjeni svoga stručnog tima koje mora biti obrazloženo. Mišljenje centra nikako ne mogu biti samo već poznate konstatacije o tome kakav je stav maloljetnika i roditelja. Pored mišljenja učesnika u postupku, mišljenje centra mora jasno da kaže i kakav je nalaz i ocjena stručnog tima koji mišljenje treba i da potpiše:

- obezbijediti da nalaz i mišljenje zdravstvene ustanove o tome da je maloljetno lice duševno i tjelesno sposobno za vršenje prava i dužnosti koje proizilaze iz braka daje zdravstvena ustanova nadležna za nalaze ove vrste,
- radi privremenog zbrinjavanja maloljetne trudnice i majke sa djetetom u situacijama kada su odnosi u porodici do te mjere poremećeni da nije prihvaćena u sredini u kojoj živi, neophodno je u odgovarajućoj ustanovi stvoriti uslove za privremeni smještaj ovih maloljetnica,
- obezbijediti uspostavljanje mreže ustanova i servisa za podršku porodici u skladu sa Strategijom razvoja porodice,
- obezbijediti nadzor nad primjenom Zakona o uslovima i postupku za prekid trudnoće, s obzirom da broj maloljetničkih trudnoća nije poznat upravo iz razloga nepoznavanja broja namjernih prekida trudnoće kod maloljetnice, te obezbijediti adekvatnu evidenciju maloljetničkih trudnoća.

3. Pravo na zdravstvenu zaštitu

Polazači od Ustavnih odredbi po kojem je pravo na zdravlje i zdravstvenu zaštitu jedno od osnovnih ljudskih prava, Programom zdravstvene politike i strategije za zdravlje u Republici Srpskoj do 2010. godine⁷⁸, utvrđeno je da je "u Republici Srpskoj prihvaćen i ugrađen u zdravstvene propise stav najvišeg konstitutivnog akta Svjetske zdravstvene organizacije da zdravlje nije samo odsustvo bolesti i onesposobljenosti nego stanje potpunog fizičkog, psihičkog i socijalnog blagostanja i da je ostvarivanje najvišeg mogućeg nivoa zdravlja obaveza društva".

Zaštita zdravlja djece, odnosno ostvarivanje njihovog prava na zdravstvenu zaštitu prema Konvenciji je postavljeno vrlo široko⁷⁹ iz čega proizlazi da se zdravlje djece unapređuje i čuva ne samo u zdravstvenom sektoru, već i u porodici, školi, sportskim klubovima, igralištima, zato svaki ovaj segment zahtijeva posebnu pažnju i praćenje u cilju poboljšanja brige za zdravlje djece.

Pravo na pristup zdravstvenoj zaštiti djeci do 15 godina života obezbijeđeno je na prostoru cijele Republike Srpske što su nam potvrdili i u nadležnim institucijama, a i djeca na terenu. Međutim i dalje je ostalo pitanje ostvarivanja ovog prava za djecu od 15 do 18 godina.

Ustavna je odredba da dijete ima posebnu zaštitu, da djeca imaju pravo na zdravstvenu zaštitu iz javnih prihoda, a druga lica pod uslovima utvrđenim zakonom⁸⁰.

Dijete je prema Konvenciji svako lice do 18 godina života, ukoliko se zakonom zemlje punoljetstvo ne stiče ranije⁸¹. S obzirom da se punoljetstvo stiče upravo sa 18 godina života,

⁷⁸ Program zdravstvene politike i strategije za zdravlje u Republici Srpskoj do 2010. godine

⁷⁹ Član 24. Konvencije

Države članice priznaju pravo deteta na najviši nivo zdravstvene i medicinske zaštite i na rehabilitaciju.

Države članice će nastojati da ni jednom detetu ne bude uskraćeno pravo na takvu zdravstvenu zaštitu.

Države članice će se zalagati za potpuno ostvarivanje ovog prava i, posebno, preuzimati odgovarajuće mere za:

(a) smanjenje smrtnosti odojčadi i dece;

(b) obezbeđenje neophodne medicinske pomoći i zdravstvene zaštite deci, s naglaskom na razvoj primarne zdravstvene zaštite;

(c) suzbijanje bolesti i pothranjenosti, uključujući u okviru primarne zdravstvene zaštite, između ostalog primenu lako dostupne tehnologije i obezbeđujući adekvatne hranljive namirnice i čistu vodu za piće, uzimajući u obzir opasnosti i rizik zagađenja životne sredine;

(d) obezbeđenje odgovarajuće zaštite majke pre i posle rođenja deteta;

(e) omogućavanje svim segmentima društva, posebno roditeljima i deci, da budu informisani i da im se pruži podrška u korišćenju osnovnih znanja o zdravlju, ishrani deteta, prednostima dojenja, higijeni i higijenskim uslovima životne sredine, kao i sprečavanju nesreća;

(f) razvoj preventivne zdravstvene zaštite, savete roditeljima i obrazovanje i pružanje usluga u vezi s planiranjem porodice.

Države članice preuzimaju sve efikasne i odgovarajuće mere za ukidanje tradicionalne prakse koja šteti zdravlju dece.

Države članice preuzimaju na sebe obavezu da unapređuju i podstiču međunarodnu saradnju u cilju postepenog postizanja potpune realizacije prava iz ovog člana. U tom pogledu, posebno će se uzeti u obzir potrebe zemalja u razvoju.

⁸⁰ Ustav Republike Srpske, član 37.

to ustavne garancije i zahtjevi Konvencije daju pravo djeci da, samo zato što su djeca, njihovo pravo na zdravstvenu zaštitu ne bude dovedeno u pitanje.

Ako djeci nije obezbijeđeno pravo na zdravstvenu zaštitu, to dovodi u pitanje i ostvarivanje ne samo ovog već i mnogih drugih prava.

Posljedice nedostatka efikasnih kontrolnih mehanizama ili neefikasnog postupanja, bilo roditelja ili institucija, ne može da snosi dijete, pogotovo ne na ovaj način (ako poslodavac nije uplatio doprinose ili se roditelj nije uredno prijavio na zavod za zapošljavanje i sl.), već oni koji su tome doprinijeli.

Pri tome se mora imati u vidu da je zdravlje djeteta mnogo više od fizičkog zdravlja.

Zakonom o porodičnim odnosima navedeni su slučajevi kada se smatra da roditelj zloupotrebljava roditeljska prava i dužnost⁸². Svakim od navedenih razloga povrijeđeno je i pravo djeteta na zdravlje.

Promjene ponašanja koje djeca imaju na svom putu odrastanja zahtijevaju pružanje stručne pomoći i djeci i roditeljima ne samo kada problem nastane, već prije nego što nastupe neželjene posljedice. Veliki broj razvoda brakova koji traže intervenciju nadležnih organa potvrđuju da je i njima, odnosno djeci koja prolaze sve te situacije, potrebna pomoć i podrška stručnjaka. I ne samo razvoda braka. Porodica je danas suočena sa brojnim problemima, gdje na mnoga pitanja u svom odnosu sa djecom nema odgovor. Broj dječjih psihologa i psihijatara danas ne zadovoljava potrebe na terenu. Ako se pri tom ima u vidu da ih u manjim opština i nema, onda se od roditelja očekuje dodatno angažovanje na putovanje u drugu opštinu za šta su potrebna dodatna finansijska sredstva, prevoz, napuštanje posla, briga o drugom djetetu kod kuće i sl.

Građani koji su kontaktirali Instituciju i ukazivali na povredu nekog drugog prava, govorili su i o sve većoj potrebi za stručnom pomoći u prevazilaženju problema u porodici. Usvojena Strategija razvoja porodice⁸³ u Republici Srpskoj od 2009 - 2014. godine kao jedan od strateških ciljeva utvrđuje razvijanje mreže institucija i servisa za pomoći porodici u podizanju i vaspitanju djece.

Javni fond zdravstvene zaštite u svojoj kampanji o informisanosti građana o njihovim pravima vezano za zdravstvenu zaštitu, posebnu pažnju je posvetio pravima djeteta. Kampanje ove vrste, svakako, doprinose boljoj informisanosti građana, ali, kada su djeca u pitanju, njihovo informisanje i obrazovanje o ovim pitanjima moralno bi naći svoje mjesto i u obrazovnom sistemu. U svim razgovorima sa djecom oni su nam potvrdili da hoće u školi da uče o bolestima ovisnosti, o seksualnom obrazovanju, o zdravoj ishrani, o higijeni isl.

⁸¹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 1.

⁸² Porodični zakon Republike Srpske, član 106.

⁸³ Strategija razvoja porodice u Republici Srpskoj od 2009-2014. godine, "Službeni glasnik RS", broj 15/09

3.1. Zaštita djece od upotrebe alkohola

I alkoholizam je bolest prema stavu Svjetske zdravstvene organizacije.

Konvencija o pravima djeteta obavezuje na preduzimanje svih odgovarajućih zakonodavnih, administrativnih, socijalnih i obrazovnih mjera za zaštitu djece od upotrebe droga i psihotropnih supstanci.

Pored UN Konvencije o pravima djeteta i

- Evropska povelja o alkoholu,
- Deklaracija Mladi i alkohol,
- Evropska Povelja o participaciji mladih u lokalnom i regionalnom nivou,
- Socijalna i zdravstvena politika,
- Strategija Evropske unije za borbu protiv zloupotrebe alkohola i
- Deklaracija o mentalnom zdravlju za Evropu

ukazuju na sve štetne posljedice i obavezuju na veću odgovornost i efikasniju zaštitu djece od upotrebe alkohola.

Prema prijavi nekih zdravstvenih službi, primjena propisa koji regulišu ovu oblast u Republici Srpskoj nije dala očekivane rezultate što za posljedicu ima sve veći broj mladih, sa sve nižom životnom dobi koji imaju iskustva sa alkoholom.

Zbog svega navedenog Institucija je preduzela aktivnosti na analizi svih zakonskih propisa u Republici Srpskoj i njihovoj usaglašenosti sa standardima u EU, te izvršila istraživanje na terenu o prisutnosti alkohola među mladima zajedno sa Mrežom savjeta učenika srednjih škola u Republici Srpskoj, te tim povodom uradila poster „Ne, alkoholu među mladima“ koji je dostavljen svakoj školi u Republici Srpskoj.

Istraživanje je sprovedeno početkom 2010. godine među učenicima trećih razreda iz 25 srednjih škola na teritoriji Republike Srpske.

U istraživanju o konzumiranju alkohola među mladima učestvovalo je 689 učenika (292 učenika i 397 učenica) trećih razreda srednjih škola u opštinama: Banja Luka, Gradiška, Prijedor, Dubica, Novi Grad, Doboj, Derventa, Vukosavlje, Šamac, Modriča, Vlasenica, Bijeljina, Bileća, Višegrad, Trebinje i Foča.

Zadatak istraživanja je bio dobiti stavove učenika o prisutnosti alkohola, kada i s kim najčešće konzumiraju alkohol, da li ga i gdje mogu nabaviti, šta predlažu kao najbolje rješenje koje treba preuzeti da alkohol djeci ne bude dostupan.

Na postavljena pitanja dobijeni su sljedeći odgovori:

1. Konzumiraš li alkohol?

78% anketiranih učenika je odgovorilo da konzumira alkohol, dok je 22% anketiranih odgovorilo da ne konzumiraju alkohol. Analiza dobijenih odgovora prema polu ispitanika pokazuje da 87% učenika konzumira alkohol i 72% učenica konzumira alkohol.

2. Koliko godina si imao/la kad si prvi put konzumirao/la alkohol?

Čak 20 % ispitanih je prvi put konzumiralo alkohol u 9. godini života. 12 % ispitanih učenika je odgovorilo da su prvi put konzumirali alkohol u 10. godini. Među ispitanicama prvo konzumiranje alkohola u najvećem procentu je bilo u periodu od 13 - 16. godine života.

3. Ko ti je prvi put ponudio alkohol?

Najveći procenat ispitanih je odgovorio da mu je alkohol ponuđen od strane vršnjaka 45%, u nešto manjem procentu su sami došli do alkohola, dok je 25% ispitanih prvi put ponuđeno alkoholom od strane roditelja i drugih odraslih lica.

Posebno zabrinjava podatak da odrasli u velikom procentu doprinose da djeca prva iskustva sa alkoholom imaju upravo uz njihovu podršku i aktivno učešće u tome.

4. Koliko često konzumiraš alkohol?

Najveći procenat ispitanih, 51%, je odgovorilo da najčešće konzumira alkohol na proslavama, rođendanima i sl. 28% ispitanih je odgovorilo da konzumira alkohol vikendom, a 4% da svakodnevno konzumira alkohol.

5. S kim najčešće konzumiraš alkohol?

Odgovor na ovo pitanje pokazuje da učenici konzumiraju alkohol najčešće u grupi vršnjaka (79%). Pripadnost vršnjačkoj grupi i ponašanja koja grupa promoviše imaju izuzetan uticaj na cjelokupno ponašanje pojedinca. Na neodgovorno ponašanje odraslih ukazuje 3% ispitanih koji konzumiraju alkohol u prisustvu odraslih osoba.

6. Gdje nabavljaš alkohol?

Istraživanje pokazuje da mladi najčešće nabavljaju i konzumiraju alkohol u kafićima (56%), zatim u trgovinama (23%), u klubovima (16%) i ne malo broj od 5% alkohol nabavlja kod kuće.

Ovaj podatak ukazuje da sistemski akti koji regulišu ovu oblast nisu dali rezultate jer je alkohol i dalje djeci lako dostupan, zakonom predviđene sankcije ne dolaze do onih koji bi morali zaštitići djecu od upotrebe alkohola.

7. Da li je neko nekada odbio da ti proda alkoholno piće?

66% ispitanih je izjavilo da nikada nisu imali problema da nabave alkohol, odnosno nikada im niko nije odbio prodati ili uslužiti alkohol zato što su maloljetni. 34% učenika su ipak zbog svojih godina imali problem da nabave alkohol.

8. Da li si nekada zbog prisustva na nastavi pod uticajem alkohola bio/la sankcionisan/a (udaljen/a sa časa, dobio/la ukor...)?

Na ovo pitanje 1% učenika je odgovorilo da je zbog dolaska u školu pod uticajem alkohola bilo sankcionisano.

9. Koje mjere su predviđene u tvojoj školi za kažnjavanje onih koji dolaze u školu pod uticajem alkohola?

Odgovor na ovo pitanje je bio otvorenog tipa. Mali procenat ispitanih je odgovorio na ovo pitanje što pokazuje da veliki broj učenika nije upoznat sa mjerama koje škola preduzima u takvim situacijama.

Učenici koji su odgovorili na ovo pitanje uglavnom su upoznati sa mjerama ukora ili udaljavanja sa časa.

10. Jesi li u školi imao/la edukaciju/radionice na temu alkoholizma?

53% ispitanih je odgovorilo da u njihovoј školi nisu organizovane edukacije i radionice na temu alkoholizma, dok je 47% odgovorilo da su prisustvovali edukaciji i radionici na ovu temu.

11. Misliš li da je alkohol u medijima previše zastupljen?

55% ispitanika je odgovorilo da alkohol u medijima nije previše zastupljen, dok je 45% odgovorilo da smatraju da je alkohol previše zastupljen u medijima.

Iz odgovora se vidi da su učenici koji su prošli neki oblik edukacije na temu alkoholizma prepoznali i ulogu medija kroz različite sadržaje i smatraju da je alkohol previše zastupljen u medijima.

12. Znaš li da je upotreba alkohola djeci zabranjena?

90% ispitanih je odgovorilo da zna da je upotreba alkohola licima mlađim od 18 godina zabranjena. 10% učenika je ipak odgovorilo da nije upoznato sa zabranama upotrebe i prodaje alkohola djeci.

13. Šta predlažeš kao najbolje rješenje za zabranu alkohola djeci?

Najveći procenat učenika, njih (33%), je odgovorilo da je najbolje rješenje za zabranu alkohola licima mlađim od 18 godina da se uvedu sankcije za kafiće. U procentu manjem od 30% ispitanih je odgovorilo da je neophodna edukacija mlađih u ovoj oblasti. Kao najbolje rješenje za zabranu alkohola djeci 24 % učenika predlaže sankcije za djecu koja koriste alkohol, a 12 % njih predlaže i sankcije za roditelje.

Prisutnost alkohola među djecom danas je sve izraženija, što potvrđuju ne samo brojna istraživanja već i zdravstveni radnici, roditelji, nevladine organizacije.

Posebno zabrinjava činjenica da se smanjuje dobna granica kada djeca stišu prva iskustva sa alkoholom, te činjenica da djevojčice samo u malom procentu u tome zaostaju za svojim kolegama.

Alkoholizam je po ocjeni stručnjaka ne samo medicinski već i društveni problem. Alkoholizam je bolest koja za posljedicu ima brojne i zdravstvene i socijalne probleme i danas se smatra trećom bolešću savremenog svijeta, odmah iza srčanih i malignih oboljenja. Veliki problem u gotovo svim zemljama okruženja je alkoholizam mlađih, a posebno alkoholizam kod maloljetnih lica. Prema Evropskom istraživanju u školama o prisutnosti alkohola, droga i duvana - ESPAD, koje se periodično vrši u preko 30 zemalja, alkohol je kod mlađih sve prisutniji, dobna granica djece koja konzumiraju alkohol je između 11 i 13 godina. Ova istraživanja pokazuju da 60 % učenika prvih razreda srednjih škola u BiH konzumira alkohol. Pokazatelji su gotovo isti i u zemljama okruženja.⁸⁴

⁸⁴ http://www.espad.org/documents/Espad/ESPAD_reports/17_18_Year_Old_Students_Summary.pdf

Istraživanja provedena u brojnim zemljama ukazuju i na uzroke koji dovode do alkoholizma mladih, ali i na faktore rizika koji tome najčešće doprinose.

Uzroci koji dovode do alkoholizma mladih su brojni ali se najčešće dovode u vezu sa njihovim periodom odrastanja - period adolescencije, te uticajem porodice i posebno uticajem vršnjačke grupe.

Podaci dobijeni i ovim istraživanjem upravo govore da najveći procenat učenika alkohol konzumira vikendom i praznicima u društvu svojih vršnjaka, te da je najveći broj njih upravo od svojih vršnjaka prvi put ponuđen alkoholom. Istovremeno i godine kada najčešće konzumiraju alkohol potvrđuju da u tom specifičnom životnom dobu, koje svaki mladi čovjek prolazi na svom putu odrastanja, mnogi od njih upotrebo alkohola potvrđuju se u svojoj grupi vršnjaka i tako stiču prividnu sigurnost i hrabrost.

Među brojnim faktorima rizika koji doprinose sve većoj prisutnosti alkohola kod djece su nedovoljno znanje i obrazovanje mladih o uticaju alkohola i posljedica koje upotreba alkohola ostavlja na njihovo zdravlje, ali i, što posebno zabrinjava, laka dostupnost alkohola djeci i nedostatak efikasnih mjer i sankcija prema svima onima koji djeci dozvoljavaju upotrebu alkohola.

Porodični zakon Republike Srpske nije na odgovarajući način prepoznao obaveze roditelja i njihove dužnosti u vezi sa problemom prisustva alkohola kod njihove djece. Zakon utvrđuje da roditelj zloupotrebljava roditeljsko pravo ako djetetu dozvoljava upotrebu alkohola i da mu zbog toga sud u vanparničnom postupku može oduzeti roditeljsko pravo. Na sličan način ovaj problem tretira i Krivični zakon. Naime, Krivični zakon ne utvrđuje da je krivično djelo prodaja alkohola djeci, ali ostavlja mogućnost sankcije za staraoca djeteta koji grubim zanemarivanjem svoje dužnosti zbrinjavanja i vaspitanja zapusti maloljetno lice uslijed čega se isto odalo alkoholu ili drugim oblicima asocijalnog ponašanja.

Zakon o trgovini Republike Srpske nije utvrdio zabranu trgovcu prodaje alkohola djeci niti njegovu obavezu da na vidnom mjestu u trgovini istakne takvu zabranu, niti sankcije za trgovce koji djeci prodaju alkohol.

Prema Zakonu o javnom redu i miru, posluživanje alkohola licima mlađim od 18 godina sankcionisano je kao prekršaj za koji su predviđene novčane kazne i mogućnost izricanja zaštitne mjere oduzimanje predmeta koji su upotrijebljeni ili namijenjeni za izvršenje prekršaja. Zakon nije utvrdio kao prekršaj svaku upotrebu alkohola od djece na javnim mjestima, pa tako imamo situaciju da se vodi postupak protiv maloljetnika koji pod uticajem alkohola učini prekršaj ili krivično djelo, a da se pri tom ne postavlja pitanje odgovornosti onih koji su ih doveli u stanje alkoholisanosti.

Zakoni i njihove sankcije sami po sebi neće riješiti problem, ali će stvoriti uslove da nadležne institucije mogu djelovati, prije svega, prema onima koji ne poštuju utvrđena pravila zabrane dostupnosti alkohola djeci.

Izricanje najtežih propisanih sankcija prema onima koji djeci dozvoljavaju upotrebu alkohola u nekim zemljama su dale rezultate.

U namjeri da dođe do mišljenja stručnjaka iz različitih oblasti koji se svakodnevno susreću sa djecom koja imaju iskustva sa alkoholom, Ombudsman za djecu je 29.marta 2010. godine u Banjaluci organizovao okrugli sto na temu „Ne alkoholu među mlađima“ zajedno sa Mrežom savjeta učenika srednjih škola RS.

Okruglom stolu su prisustvovali predstavnici Mreže savjeta učenika, Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite RS, Ministarstva trgovine i turizma, Ministarstva prosvjete i kulture, Ministarstva porodice, omladine i sporta, MUP RS, CJB Banja Luka, Komunalne policije,

Centra za socijalni rad Banja Luka, Instituta za zaštitu zdravlja RS, Centra za mentalno zdravlje, Klinike za psihijatriju KC Banja Luka, Kluba liječenih alkoholičara, Doma za nezbrinutu djecu „Rada Vranješević“, Centra za mentalno zdravlje Doboj, Pedagoškog zavoda RS, Aktiva direktora osnovnih i srednjih škola, Administrativne službe grada Banja Luka, Helsinškog parlamenta građana Banja Luka, Centra za predškolsko vaspitanje i obrazovanje, OEBS-a, UNICEF-a i Student ombudsman.

Stavovi izneseni na raspravi mogu se sumirati na sljedeći način:

Borba protiv alkoholizma, odnosno, zaštita djece od upotrebe alkohola uporedo se mora odvijati u dva pravca.

Jedan mora biti u funkciji prevencije, što znači edukacija djece o svim štetnim posljedicama uzimanja alkohola, ali istovremeno i edukacija roditelja o izazovima sa kojima se djeca susreću, o načinu prepoznavanja problema, traženju pomoći i rješenja.

Drugi pravac zahtijeva adekvatne sankcije za sve one koji nisu u okviru svojih nadležnosti i ovlašćenja preduzeli potrebne mjere i radnje da zaštite djecu. To znači da zakoni u različitim oblastima: trgovina, turizam, porodica, obrazovanje, javni red i mir, oglašavanje - ovaj problem moraju prepoznati i učiniti odgovornim one koji, protivno interesima djece, istima dozvoljavaju upotrebu alkohola.

Učesnici su između ostalog istakli i da:

- nema dovoljno edukativnih programa, nema pozitivnih sadržaja za djecu niti promocije pravih vrijednosti,
- nedostaju sadržaji kojima bi djeca kvalitetno ispunila svoje slobodno vrijeme,
- edukacija djece o uticaju alkohola i posljedicama na njihovo odrastanje treba da bude dio učenja djece o njihovim pravima u redovnom vaspitno - obrazovnom procesu,
- edukacija roditelja o svim pitanjima i problemima odrastanja njihove djece i pitanje odgovornog roditeljstva zaslužuje posebnu pažnju,
- moraju se poštiti sankcije za sve one koji djeci dozvoljavaju upotrebu alkohola,
- radno vrijeme kafića treba urediti u svim opštinama,
- treba preispitati davanje dozvole za rad kafića uz samu školu, ulazak u noćni klub treba omogućiti samo uz ličnu kartu,
- reklamiranje alkohola i njegov uticaj na djecu treba zakonom definisati,
- nedovoljno korišćenje nevladinog sektora koji se bavi ovom problematikom i nedovoljna uvezanost institucija koje rade na istom zadatku.

Imajući u vidu postojeća zakonska rješenja, istraživanje na terenu te stavove stručnjaka, Ombudsman za djecu je resornim ministarstvima podnio inicijativu za dogradnju postojećeg zakonodavnog okvira i to:

1. Zakonom o trgovini utvrditi zabranu trgovcu da licu mlađem od 18 godina prodaje alkohol, te da takvu zabranu istakne na vidnom mjestu u trgovačkoj radnji.

Za povredu zakonom utvrđenih zabrana utvrditi novčanu kaznu te mogućnost zabrane obavljanja djelatnosti na određeno vrijeme.

2. Zakonom o javnom redu i miru utvrditi kao prekršaj javnog reda i mira svaku upotrebu alkohola kod djece na javnom mjestu.

3. Donijeti Zakon o oglašavanju kojim će se regulisati pitanje upotrebe djece u reklamnim kampanjama, ali i kada, ko i kako može vršiti reklamu alkoholnih pića.
4. Izmjenama Porodičnog zakona precizirati obaveze i odgovornosti porodice u vezi sa upotrebotom alkohola kod djece.

3.2. Djeca sa smetnjama u razvoju

Države članice priznaju da mentalno zaostalo ili fizički invalidno dijete treba da uživa pun i dostojan život, u uslovima u kojima se obezbjeđuje njegovo dostojanstvo, postiže samostalnost i olakšava aktivno učešće djeteta u zajednici.⁸⁵

Zahtjev Konvencije je poziv za njihovo ravnopravno učešće u društvu, a da bi se to postiglo potrebbni su uslovi i pretpostavke koje će to omogućiti, potrebno je uklanjanje svih prepreka koje onemogućavaju optimalan razvoj potencijala kod ove djece.

Korišćenjem izraza kojima u svakodnevnom životu označavamo ovu djecu „hendikepirana“, sa „onesposobljenjem“ i slično, šaljemo poruku da su neuspješna u svemu. Međutim, svako ovo dijete je samo dijete i svako ima pravo na dužnu pažnju i poštovanje i nije neuspješno u svim situacijama i na svim zadacima.

Iako se zadnjih godina pokazuje više osjetljivosti za probleme ove kategorije djece, i u normativnom smislu napravljeni su značajni pomaci, ipak svi resursi nisu na adekvatan način prepoznali njihove potrebe.

Njihove potrebe su jednake potrebama njihovih vršnjaka - obrazovanje i vaspitanje, zdravstvena zaštita, zaštita privatnosti, zaštiti od zanemarivanja i zlostavljanja, pravo na igru i slobodno vrijeme, ali zbog smetnji koje imaju potrebna im je dodatna briga koja će im omogućiti potpun i dostojan život i postizanje, za svako dijete, najvišeg stepena samostalnosti i socijalne integracije.

Roditelji ove djece nose veliki teret i preveliku odgovornost za brojne situacije sa kojima se svakodnevno susreću.

Najčešće navode:

- da nema mjesta na kojem bar u određeno vrijeme mogu ostaviti djecu da mogu i sami otići doktoru npr. ili obaviti druge poslove, zato je neophodno u okviru postojećih ustanova u kojima borave djeca stvoriti uslove i za dnevni boravak ove djece,
- da u svim situacijama djecu moraju voditi sa sobom, to je dodatna patnja u prevozu za oboje i dodatni trošak,
- za liječenje, uputnicu, pregled, apoteku svaki put to moraju raditi u pratnji djeteta,
- u nekim opština su im tražili ovjeru zdravstvene knjižice za dijete jednom mjesечно, što je za njih dodatni problem,
- da imaju još djece na koju ne stignu ni misliti i da su i oni angažovani u podršci bratu ili sestri,

⁸⁵ UN Konvencija o pravima djeteta, član 23.

- da nemaju potrebnu pomoć stručnjaka koji bi po nalazima ljekara trebao raditi sa njihovim djetetom dva ili tri puta sedmično.

O nedovoljnom broju stručnjaka govore i nastavnici koji ističu da nemaju dovoljno znanja da prepoznaju individualne potrebe djeteta, da prepoznaju koji dio gradiva je pogodan za određeni stepen ometenosti, da adekvatno ocijene učenika, da organizuju više nastave za usvajanje praktičnih vještina.

To za posljedicu ima da nedostaje individualan rad adekvatnog stručnjaka sa svakim djetetom, koji će pratiti napredak djeteta i vršiti procjenu mogućnosti njegovog daljeg obrazovanja.

A inkluzija upravo zahtijeva da se u prvi plan stave individualne potrebe svakog djeteta i partnerstvo sa djetetom i roditeljima, da se uzmu u obzir realni uslovi i sve moguće vaspitno - obrazovne metode, kako bi se maksimalno prepoznali potencijali djeteta i na njima radilo.

Nedostatak personalnih asistenata je problem na koji ukazuju i roditelji i nastavnici. Podrška ovoj djeci moraju biti stručno osposobljeni kadrovi koji mogu i znaju tu podršku pružiti i oni nikako ne znače samo pomoći u obrazovanju i zato uspostavljanje ove podrške i ne treba vezati samo za resor obrazovanja.

Na zahtjev jednog broja roditelja djece sa smetnjama u razvoju kod kojih je izvršena kategorizacija, a koji sa 15 godina života moraju proći ocjenu invalidske komisije, kojom će se utvrditi da li kod djeteta postoji invalidnost ili ne, jer je to uslov za ostvarivanje prava njihove djece na porodičnu penziju kad se za to steknu uslovi,

Ombudsman za djecu je uputio preporuku Fondu PIO kojom se očekuje:

- da se djeca sa smetnjama u razvoju u postupku ocjene i vještačenja sposobnosti za samostalan život i rad pred nadležnim organom Fonda oslobođe plaćanja naknade za isto, te da se odluka Fonda broj 3491-05 od 23.9.2005.godine dopuni na način kojim će biti definisano da su isti oslobođeni plaćanja troškova ove usluge.

4. Pravo na obrazovanje

Pravo na obrazovanje je jedno od osnovnih ljudskih prava, a UN Konvencija o pravima djeteta obavezuje potpisnice da priznaju pravo djeteta na obrazovanje⁸⁶. Obrazovanje predstavlja jedan od ključnih faktora za ostvarivanje drugih prava i upravo u vaspitno-obrazovnim institucijama djeca mogu ne samo da ostvare svoja prava, već i da nauče sve o svojim pravima koja im pripadaju: pravu na participaciju, pravu na izražavanje mišljenja⁸⁷, pravu na pristup informacijama⁸⁸, pravu na zaštitu od zanemarivanja i zlostavljanja⁸⁹ i drugim pravima.

Ombudsman za djecu je u razgovorima s djecom koji su vođeni tokom radionica "O tvojim pravima u tvojoj školi" u 27 škola u Republici Srpskoj došao do niza informacija o pravima djeteta, njihovom ostvarivanju i naročito o povredi tih prava u obrazovnom sistemu.

Ono što djeca stavljaju u prvi plan je nastavni plan i program koji je preobiman i neprilagođen uzrastu i sposobnostima djece. Tako zahtjevno i obimno gradivo sa tolikim brojem predmeta u svakom razredu je veliko opterećenje za psihoh - fizički razvoj djeteta, u čemu su saglasni i nastavnici i roditelji i zdravstveni radnici.

Tako zahtjevan nastavni plan i program uveo je i praksu i instrukcije na koje se djeca upućuju i u osnovnoj školi što je potpuno neprihvatljivo, zbog čega bi resorno ministarstvo trebalo preispitati opravdanost, način i uslove davanja instrukcija učenicima osnovnih škola, odnosno onemogućiti takvu praksu.

Nastavni planovi i programi zahtijevaju promjenu na način:

- da se nastavno gradivo smanji,
- da se razvijaju alternativni oblici učenja i
- da se uspostavi kvalitetna saradnja učenika, roditelja i škole.

Najčešća pitanja i problemi koji su se ponavljali u školama, odnose se na pitanje discipline u školi i s tim u vezi neopravdanih izostanaka, funkcionisanje savjeta roditelja, savjeta učenika, ocjenjivanje učenika u nastavi, odnosa prema učenicima, neuvažavanje njihovog mišljenja.

4.1. Savjeti roditelja

Polazeći od osnovnih principa i zahtjeva Konvencije da roditelji imaju primarnu obavezu u podizanju i razvoju djeteta, te zakonom definisanih osnovnih ciljeva obrazovanja i uloge škole u tome, Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju i Zakonom o srednjem obrazovanju uspostavljeni su Savjeti roditelja i Savjeti učenika. Zakon o srednjem

⁸⁶ UN Konvencija o pravima djeteta, član 28.

⁸⁷ UN Konvencija o pravima djeteta, član 13.

⁸⁸ UN Konvencija o pravima djeteta, član 17.

⁸⁹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 19.

obrazovanju i vaspitanju,⁹⁰ između ostalog, uređuje da roditelji imaju pravo, a svaka škola obavezu da pomogne roditeljima u formiranju Savjeta roditelja. Savjet roditelja je savjetodavno tijelo koje se uspostavlja sa osnovnim ciljem ostvarivanja saradnje između roditelja i škole.

Ovako Zakonom definisan Savjet roditelja trebalo bi da bude tijelo koje će pomoći djeci, nastavnicima i upravi škole da zajedničkim radom ostvare potrebnu saradnju u interesu svih, a prije svega djece. To zahtijeva da Savjet roditelja, za svaku školsku godinu, planira aktivnosti kojima će jasno definisati sadržaj svoga rada, rokove i nosioce aktivnosti. Kao savjetodavno tijelo, zajedno sa Savjetom učenika, Savjet roditelja treba da ukazuje na postojeće probleme u školi, ali i da aktivno doprinosi rješavanju svih pitanja u školi.

Nažalost, samo u malom broju škola savjeti roditelja su aktivni u radu škole, imaju jasno definisan plan aktivnosti, redovno se sastaju i daju prijedloge za rješavanje problema, te doprinose boljoj saradnji škole i lokalne zajednice. U ovim školama organizovane su zajedničke akcije roditelja, učenika i uprave škole i rezultati se vide. Ovo su uglavnom škole koje imaju dobre uslove rada, dugu tradiciju i podršku lokalne zajednice i upravu koja je svjesna da su inicijative roditelja uvijek dobro došle i da otvorenost za saradnju i samo zajednički rad može donijeti rezultate i onda kad materijalna sredstva nisu velika.

U velikom broju škola, njih oko tri četvrtine, rečeno nam je da se Savjeti roditelja formiraju, da imaju predstavnike u školskom odboru ali da se rijetko sastaju, neki gotovo nikad, ili samo onda kada su aktuelne đačke ekskurzije. Ovakvo stanje direktori olako pravdaju time da roditelji ne razumiju šta je njihova uloga, da se niko ne može natjerati da radi ako to ne želi i sl. Ovo je očito nerazumijevanje uloge Savjeta roditelja od samih direktora koje se dalje prenosi na sve ostale roditelje, gdje nije shvaćena stvarna potreba zajedničkog rada o svim pitanjima sa kojima se djeca susreću u obrazovnom sistemu. Roditelji imaju primarnu obavezu i odgovornost, ali i škola mora preuzeti svoj dio odgovornosti ne samo za obrazovanje već i za vaspitanje djece.

Pojedinačni predmeti na kojima je institucija radila potvrđuju da između škole i roditelja nema potrebne saradnje. Kada dijete ima problem bilo koje vrste, ako do tada nije bilo potrebne saradnje, tada nastaje prebacivanje odgovornosti s jedne na drugu stranu i dijete ostaje potpuno po strani sa onim što je stvarni problem. Prebacivanje odgovornosti sa roditelja na školu i sa škole na roditelja potvrđuje da nisu prepoznali zajedničku i obavezu i odgovornost da učine maksimalno moguće i da zajedno obezbijede najbolji interes za svako dijete u svojoj školi.

Na pitanje djeci ko treba da brine o njihovom obrazovanju, odgovarali su da su na prvom mjestu roditelji, pa oni sami, a onda škola i "država". Ovo pokazuje kako djeca, po prirodi stvari, određuju šta je čija uloga u njihovom obrazovanju i njihovom odrastanju, ali odrasli to često zanemaruju.

Kako rade savjeti roditelja u školama i koliko sarađuju s djecom govori činjenica da nam djeca ni na jednoj radionici nisu znala reći šta radi Savjet roditelja, iako su svi znali da postoji.

Kad se uporede odgovori djece i školskih uprava vezano za učešće Savjeta roditelja u radu škole, zajednički je stav da njihovo angažovanje nije dovoljno, u nekim sredinama ga i nema, te da savjeti roditelja moraju aktivnije doprinositi i u planiranju i u realizovanju svih važnijih pitanja u školi.

⁹⁰ Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 74/08, član 105.

Stvaranje partnerskih odnosa između škole i roditelja je uslov bez kojeg danas nije moguće govoriti o kvalitetnom obrazovanju i vaspitanju djece, bez te saradnje nije moguće ostvariti ciljeve obrazovanja utvrđene Zakonom, niti je moguće govoriti o najboljem interesu djeteta. Savjet roditelja zato mora preuzeti svoju zakonom definisani ulogu kako bi direktoru i upravi škole, a i Savjetu učenika, prenio stav svih roditelja o svim pitanjima koja su svakodnevno aktuelna u školi, od opremljenosti škole i uslova za rad, odnosa nastavnika prema učenicima, odnosima među učenicima, o školskim takmičenjima, saradnji sa lokalnom zajednicom...

4.2. Savjeti učenika

Po Zakonu o srednjem obrazovanju i vaspitanju,⁹¹ savjeti učenika imaju mogućnost djelovanja u brojnim i vrlo različitim oblastima, od promocije interesa škole u lokalnoj zajednici, preko predstavljanja stavova učenika u školskom odboru do razmatranja pitanja uspjeha učenika, ekskurzija, uslova rada i dr.

Ovako definisan Savjet učenika predstavlja ozbiljnog partnera školskoj upravi, nastavnom kadru i lokalnoj zajednici. Stanje na terenu ipak pokazuje da, iako su u školama imenovani savjeti učenika, njihovo angažovanje nije prisutno na način i u oblastima kako je to Zakonom definisano. Sve uprave tvrde da njihovi savjeti učenika lijepo rade, da su im omogućili poseban prostor kad je to bilo izvodljivo, da su im obezbijedili koordinatora i sl.

Na pitanje da li članovi Savjeta učenika prisustvuju sjednicama Nastavničkog vijeća tek u nekoliko škola odgovor je bio potvrdan.

Iznenađuje i to da je u nekim školama to bila praksa, ali se od nje odustalo bez ijednog navedenog razloga i posebnog obrazloženja.

Što se tiče predstavljanja stavova učenika u Školskom odboru, on se vezuje uglavnom za izbor destinacije za izvođenje ekskurzije, ali ni tada se Školskom odboru ne obraćaju sami učenici nego neko od odraslih saopšti njihov izbor.

U savjetima učenika uglavnom su isticali da imaju dobru saradnju sa upravom, da ih podržavaju u njihovim aktivnostima i da su, uglavnom, zadovoljni svojim radom. Predstavnici Savjeta učenika su najčešće isticali aktivnosti na realizaciji određenih projekata, obrazovne (vršnjačka edukacija) ili humanitarne prirode i kroz takve aktivnosti saradnju sa upravom škole ocjenjuju kao dobru.

Savjet učenika, prema njihovim izjavama, ima uticaj na dešavanja u školi i na druge učenike ali samo u određenim oblastima. Ono što je osnovni problem je da nema potrebne saradnje među djecom i odraslima, da nema saradnje Savjeta učenika i Savjeta roditelja i njihovog zajedničkog djelovanja i prijedloga i inicijativa prema Školskom odboru i Nastavničkom vijeću.

Analizirajući čime se bave članovi Savjeta učenika, a i učenici su to potvrdili, najčešće su to humanitarne akcije od kojih su neke postale tradicionalne (Jedno dijete jedan slatkiš), zatim brojne aktivnosti na edukaciji i prevenciji u saradnji s NVO, povezivanje sa školama koje obrazuju iste profile, sa školama iz Republike Srpske, Bosne i Hercegovine, ali i Evrope.

⁹¹ Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 74/08, član 106

Učenici zaista rade na promociji svojih škola ne samo u svojim zajednicama već i šire i uviјek su aktivnosti te vrste veoma dobro prihvaćene.

Djeca sve češće traže oblike neformalnog obrazovanja u onim oblastima koje nastavni planovi i programi ne nude. Djeca, očito je, na promjene i zahtjeve novog doba reaguju brže od škole, zato je vrlo važno da se sa više pažnje njihov glas čuje, da se njihovi prijedlozi i inicijative ozbiljno razmotre, da im se odgovori i obrazloži zašto nije prihvaćen njihov prijedlog, sve to je ne samo pravo djece već potreba društva, kako bi se i školski sistem brže mijenjao i prilagođavao potrebama mladih.

Ali, i u ovoj oblasti ima dobrih primjera. Učenici Osnovne škole „Vojislav Ilić“ iz Krupe na Vrbasu, spremajući se za projekat „Ja građanin“, utvrdili su kako se neke teme pojavljuju i na časovima VROZ-a i na časovima Demokratije, a činilo im se da se ne govori dovoljno o temi koja njih interesuje, o nasilju. Uz pomoć direktorice pokrenuli su inicijativu da se u Nastavni plan i program rada odjeljenjskih zajednica uvrsti više časova na kojima bi se govorilo o nasilju. Ministarstvo prosvjete je prihvatio inicijativu i izvršilo izmjene Nastavnog plana i programa u tom dijelu.

Ovakav pristup planiran je i u Strategiji razvoja obrazovanja Republike Srpske za period 2010-2014 godine koja uvođenjem modularnih planova i programa omogućava stalni razvoj nastavnih planova i programa i brzo reagovanje na promjene u društvu i tehnologiji.⁹²

Učenici su potvrdili da imaju potrebu razgovarati o brojnim pitanjima vezanim za nastavni proces i temama o kojima nerado govore iz straha da bi mogli izazvati negativne reakcije pojedinih profesora.

Posebno je pitanje zašto učenici, srednjoškolci koji imaju jasne stavove o mnogim pitanjima koja ih se tiču, ne žele javno da ih iznesu? Odgovori su uglavnom da niko ne želi da se izlaže neodobravanju profesora koji smatraju da se djeca bave onim što ih se ne tiče. Najčešće je riječ o pojedinim profesorima i njihovom nerazumijevanju, a ne o upravi škole.

Jedno od pitanja koje su učenici postavili je i pitanje uvođenja prijemnih ispita za srednje škole. Djeca smatraju da se pri upisu u srednje škole ne poštuje njihovo pravo na školovanje u skladu s njihovim sposobnostima⁹³. Učenici koji pohađaju školu za koju se polaže prijemni ispit, rekli su da im ta priprema kasnije dobro dođe jer su ponovili gradivo iz osnovne škole.

Ovu inicijativu mladih treba ozbiljno razmotriti jer djeca imaju pravo, a roditelji obavezu, da se njihova djeca školuju u skladu s njihovim sposobnostima. To često nije slučaj, tako da djeca ne postižu odgovarajuće rezultate, škola ima veliki problem zbog loših ocjena ili neopravdanih časova, a roditelji razloge za neuspjeh svog djeteta traže u školi i nastavnicima.

4.3. Ocjenjivanje

Ocenjivanje je jedan od problema koji su učenici naveli u jednom broju škola. Kad se govori o ocjenjivanju u školi, onda se uviјek misli da učenici sa lošim ocjenama prave problem. Međutim, učenici iz ovih škola nisu govorili o lošim ocjenama, nego o načinu kako se ocjena daje. Posebno su istakli prisutan problem upisivanja ocjena bez javnog saopštavanja, ocjena

⁹² Strategija razvoja obrazovanja Republike Srpske za period 2010-2014 god.

⁹³ UN Konvencija, član 28

se daje bez ikakvog objašnjenja iz kojeg bi učenici shvatili zašto je njihovo znanje ocijenjeno baš tako. Ista situacija je kod ocjenjivanja usmenih odgovora ali i obrazloženja na ocjenu dobijenu na kontrolnom zadatku.

Zakonom⁹⁴ je jasno utvrđeno da nastavnik ocjenjuje učenika na času, sa obrazloženjem, a ocjena je javna i dostupna učeniku i njegovom roditelju.⁹⁵

Pravilnik o ocjenjivanju učenika u nastavi i polaganju ispita u srednjoj školi utvrđuje da nastavnik javno i uz obrazloženje, iskazuje i evidentira postignuće učenika u razrednu knjigu.⁹⁶

Iako i Zakon i Pravilnik jasno definišu obavezu javnog saopštavanja ocjene i njenog obrazloženja, jasno je da su prisutne situacije u kojima se ni jedno ni drugo ne poštuje, pa je nezadovoljstvo djece opravdano. Ovakav odnos prema djeci protivan je i osnovnim zahtjevima obrazovanja utvrđenim članom 29. Konvencije jer dovodi do povrede prava djeteta ali i prava njihovih roditelja.

Djeca navode i situacije kada za isto znanje učenici dobiju različite ocjene sa obrazloženjem koje nije ni u kakvoj vezi sa datom ocjenom. Djeca su u nekim školama reagovala na takav odnos nastavnika, ali to nije riješilo problem. Ovakav odnos pojedinih nastavnika prema učenicima protivan je utvrđenim pravilima provjere znanja učenika i ocjenjivanja toga znanja.

S obzirom da je problem praćenja i adekvatnog ocjenjivanja učenika u nastavi već neko vrijeme prisutan, urađen je prijedlog pravilnika (ponuđene su dvije varijante pravilnika) koji jasnije i konkretnije uređuje ovu materiju i koji su dostavljeni jednom broju škola radi eksperimentalne primjene. Očekuje se da će sa novom školskom godinom početi i primjena novog pravilnika, ali sve do njegovog stupanja na snagu, postojeći obavezuje na dosljednu primjenu.

4.4. Neopravdani časovi i disciplina

Neopravdani časovi u mnogim školama su problem o kojem se nerado govori, a koji se uglavnom ne rješava na način da se dođe do uzroka zašto djeca izostaju sa nastave iz nekih predmeta, kod nekih nastavnika. Problem se uglavnom „rješava“ izricanjem vaspitno-disciplinskih mjera u skladu sa Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju. Ali, time problem i dalje nije riješen, jer se ne zna uzrok i nije se djelovalo na uzroke koji do toga dovode.

Nekoliko škola provelo je istraživanja o neopravdanim časovima i pratilo broj neopravdanih časova. Ovom problematikom u pojedinim školama bavili su se i Savjeti učenika i Savjeti roditelja, ali nije bilo rezultata u smislu značajnijeg smanjenja broja izostanaka. Tokom radionica pokušali smo od učenika dobiti odgovor na pitanje zašto napuštaju časove? Odgovor je uglavnom bio da su neki časovi dosadni ili da se želi izbjegći loša ocjena, ali i da je to neodgovorno i samovoljno ponašanje pojedinih učenika. Neopravdani časovi

⁹⁴ Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, član 58.

⁹⁵ Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 74/08, član 58

⁹⁶ Pravilnik o ocjenjivanju učenika u nastavi i polaganju ispita u srednjoj školi, „Službeni glasnik RS“, broj 28/01, član 11

podjednako su prisutni u urbanim i ruralnim sredinama, kao i u opšteobrazovnim i srednjim stručnim školama.

I ovaj problem dodatno upozorava na neophodnost saradnje roditelja i škole, jer se roditelji najčešće iznenade kad vide koliko dijete izostaje ili otvoreno priznaju da znaju za neopravdane časove svog djeteta, ali da ništa ne mogu. Tako se sve završava na konstataciji problema i snižavanjem ocjene iz vladanja, a djeca traže načine kako da ne prekorače broj izostanaka koji će dalje snižavati vladanje. Tzv. skala neopravdanih časova često učenicima služi za kalkulisanje jer neopravdano mogu izostati sa 5 časova, bez ikakvih posljedica za ocjenu iz vladanja.⁹⁷ Roditeljski sastanci često se svode na brojanje neopravdanih časova pojedinih učenika, kada roditelji za njih i saznaju, a pri tome niko se ne bavi razlozima niti traži načine da se djetetu pomogne.

I roditeljima je potrebna pomoć, prije svega stručnjaka – savjetovališta za porodicu, djecu i mlade gdje bi roditelji mogli uz stručnu pomoć doći do mnogih odgovora vezanih za odrastanje njihove djece i probleme sa kojim se djeca susreću ali i oni kao roditelji, kako da prepoznaju problem, kako da se postave, kako da reaguju.

Moguće rješenje koje djeca predlažu je korišćenje novih nastavnih metoda kako bi nastava bila zanimljivija, neformalno obrazovanje o nekim temama koje su u NPP, korišćenje vršnjačke edukacije za neke teme, više istraživačkog rada, njihovo aktivnije učešće i sl.

Škola je uvijek bila vaspitno - obrazovna ustanova. I danas je to po definiciji. Međutim, vaspitni rad sa djecom u školi ili je izostao ili je nedovoljan ili neadekvatan.

Škola mora biti vaspitno - obrazovna ustanova ali ona to ne može ostvariti bez aktivnog učešća roditelja. Tu se moraju tražiti rješenja kako bi roditelji i nastavnici, na zajedničkom zadatku i sa zajedničkim ciljem, postigli najbolje za dijete.

Prosvjetni radnik, dijete i roditelji moraju sa puno povjerenja i međusobnog uvažavanja tražiti najbolje rješenje za dijete bez obzira o kojoj vrsti problema se radi.

Nedovoljna saradnja roditelja i škole je problem na koji ukazuju nastavnici i uprava škole, ali i roditelji koji ističu da ta saradnja nije adekvatna.

Zakon ne utvrđuje ni sankcije za roditelje koji se ne odazivaju pozivu škole, koji ne dolaze na roditeljske sastanke i koji ne prate napredak koji dijete postiže u školi, niti učestvuje u rješavanju problema koji se javi. U takvim situacijama, po pozivu škole morali bi intervenisati centri za socijalni rad sa svim ovlašćenjima koja imaju. Izmjene Porodičnog zakona moraju prepoznati obavezu i odgovornost roditelja i u obrazovanju.

Sistem sankcionisanja koji je prije 20 ili 30 godina bio prisutan u obrazovnom sistemu, danas se mora posmatrati u potpuno novom svjetlu. Škola danas ne funkcioniše na način da kažnjava učenika, već na način, da se učeniku koji ne poštuje školsku disciplinu mogu izreći vaspitno disciplinske mjere, čiji je cilj da učenik shvati da svojim ponašanjem ne može narušavati radnu disciplinu niti vrijedati bilo koga.

Vaspitni rad, ne samo u školi, ide u pravcu sve veće popustljivosti prema djetetu što se pravda pravima i slobodama djeteta. Osnovna prava i slobode djeteta su jedno a njegove želje nešto sasvim drugo. Mora se znati razlika između jednog i drugog kako bi se i granice mogle jasno postaviti. Uvažavajući prava koja imaju, djeca moraju znati i šta je

⁹⁷ Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o ocjenjivanju učenika u nastavi i polaganju ispita u srednjoj školi, „Sužbeni glasnik RS“, broj 22/02, član 4

nedozvoljeno ponašanje i da za isto slijedi disciplinska mjera, djeca moraju znati šta su njihove obaveze i kako njima odgovoriti.

U vezi sa svim navedenim uloga psihologa u školama morala bi biti mnogo izraženija.

Zakonom je uređeno da psiholog u školi između ostalog obavlja psihološko-savjetodavni, instruktivni, dijagnostički i psihološki korektivni rad sa učenicima i roditeljima, da radi na praćenju i dijagnostikovanju problema i potreba pojedinaca i grupe, posebno učenika i roditelja. Iz navedenog proizilazi da je psiholog podrška i pomoći i djeci i roditeljima, da je njihov prijatelj i saradnik za pitanja i probleme koje imaju. Međutim u velikom broju slučajeva djeca su potvrdila da se psiholog doživljava kao kazna (ako se kod njega ide onda je problem ozbiljan) i da nije prepoznat kao pomoći za traženje odgovora na bilo koje pitanje, traženje rješenja za konkretnu situaciju i sl. I psiholozi u nekim školama su potvrdili da im se ne ostavlja prostor da svoj posao u svemu obavljaju po pravilima struke.

Kvalitetno obrazovanje djece zahtijeva stalnu edukaciju svih u obrazovnom sistemu, ali i onih koji se obrazuju za rad u tom sistemu. Ni jedan studijski smjer koji obrazuje kadar za rad sa djecom ne izučava međunarodne standarde iz ove oblasti, njihovu ulogu i značaj i njihovo mjesto u pravnom sistemu zemlje. Znanje o ovim pitanjima ne provjerava se ni prilikom polaganja stručnog ispita niti kod obnavljanja licence.

Radi pravilnog razumijevanja razvojnih potreba djece, radi pravilnog razumijevanja prava koja djeca imaju i našeg odnosa prema tome, radi vaspitanja i obrazovanja djece u skladu sa zakonom jasno definisanim ciljevima, neophodno je na svim fakultetima koji obrazuju kadar za rad sa djecom uvesti i učenje ne samo o Konvenciji već i svim drugim međunarodnim standardima.

Problem nedovoljnog broja prosvjetnih inspektora i pedagoških nadzornika dovodi do nedovoljnog nadzora nad radom škola, i to se posebno osjeti u pojedinim oblastima. Pedagoški kodeks ponašanja morao bi biti u svakoj školi, ne samo prisutan u svakoj učionici nego i adekvatno primijenjen od svih u školi, ali bi morali biti obezbjeđeni i instrumenti za kontrolu istog.

5. Pravo na igru i slobodno vrijeme

Države članice priznaju pravo djeteta na odmor i slobodno vrijeme, na igru i rekreaciju koja odgovara uzrastu djeteta i slobodno učešće u kulturnom životu i umjetnosti.⁹⁸

O pravu djece na slobodno vrijeme malo se govori, a radi se o jednako važnom pravu kao što su i sva druga prava garantovana Konvencijom.

Nije dovoljno reći da djeca to pravo imaju, mnogo je važnije prepoznati važnost i potrebu svakog djeteta za ostvarivanje ovog prava, te osigurati kvalitetne sadržaje primjerene uzrastu i potrebama djeteta, kako bi ovo pravo bilo ostvareno na kvalitetan način.

Pravo na slobodno vrijeme pripada, kao i svako drugo pravo, svakom djetetu bez diskriminacije po bilo kojem osnovu.

Pravo na slobodno vrijeme zahtijeva da se ono ostvaruje u uslovima u kojima će djeca biti sigurna i zaštićena.

Pravo na slobodno vrijeme zahtijeva da najbolji interes djeteta bude u prioritetu.

Na žalost, puno je razloga koji dovode do toga da ovo pravo za svu djecu, na adekvatan način, nije obezbijeđeno.

Dostupnost sadržaja i mogućnost ostvarivanja ovog prava za djecu sa smetnjama u razvoju, slobodno vrijeme i aktivnosti djece bez roditeljskog staranja koja su smještena u institucijama, angažovanje lokalne zajednice u stvaranju uslova za obezbeđenje ovog prava za djecu, uloga škole i važnost vannastavnih aktivnosti za djecu, mogućnosti roditelja da odgovore potrebama djece u ostvarivanju njihovog prava na igru i slobodno vrijeme, samo su neka od pitanja koja zahtijevaju angažovanje stručnjaka i institucija iz različitih oblasti kako bi se prepoznala važnost ovog prava za pravilan rast i razvoj djeteta.

Zabrinjava podatak da su u svim radionicama kao najčešći način korišćenja slobodnog vremena djeca navodila internet i Fejsbuk, što je još jedna potvrda da djeca u nedostatku dobrih sadržaja koriste one koji su im lako dostupni. Korišćenje slobodnog vremena na ovaj vid komunikacije (satima sjedeći ispred računara) ne da nije najbolji interes djeteta, već šteti njegovom zdravlju, a da ne govorimo o svim povredama i nasilju i zloupotrebama kojima može biti izložen koristeći na ovaj način svoje slobodno vrijeme.

Na drugom mjestu, prema izjavama djece, su kafići i druženja u ugostiteljskim objektima, što opet, po izjavi djece, nije njihov izbor, već u nekim sredinama nemogućnost izbora.

Pri tome djeca upozoravaju da su im u slobodno vrijeme dostupni i sadržaji kao što su noćni klubovi i kladionice u kojima se ne traži dokaz o punoljetstvu.

Djeca najmlađeg uzrasta najveći dio slobodnog vremena provode u igri koja bi trebalo da razvija njihove fizičke sposobnosti i vještine, maštu, kreativnost, osjećaj za druženje i saradnju. Ovakve igre njeguju se u predškolskim ustanovama i ranom školskom uzrastu. Sve ove aktivnosti bi se morale odvijati u sredini koja je za djecu sigurna i njima prilagođena.

Međutim brojne dječje igraonice pokazuju upravo suprotno.

Dječje igraonice čiji cilj bi trebalo da bude kvalitetno ispunjavanje slobodnog vremena koje se ostvaruju kroz igru i druge sadržaje, često nastaju u vrlo skromnim prostorima. Neke

⁹⁸ UN Konvencija o pravima djeteta, član 31

igraonice svoju ulogu ostvaruju kroz igru djece koju organizuju ili samo nadgledaju osobe koje nisu adekvatno osposobljene za to. Ima i onih igraonica koje vode stručni kadrovi poput vaspitača i pedagoga, ali su to rijetki primjeri.

Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju definisao je u članu 21 koji su to oblici organizovanja za kvalitetno ispunjavanje slobodnog vremena, a članom 11. Zakona utvrđen je čitav niz uslova koji se moraju ispunjavati za obavljanje ove djelatnosti.⁹⁹

Pravilnik o pedagoškim standardima i normativima za oblast predškolskog vaspitanja i obrazovanja¹⁰⁰ utvrdio je uslove za početak rada predškolske ustanove, te prostorne, materijalne i druge standarde, normative i kriterije koji moraju biti ispunjeni da bi određen prostor mogao služiti u te namjene.

Kako bi se ovaj vid organizovanja i druženja djece stavio pod nadzor i doveo u sklad sa zakonskim uslovima i djeci obezbijedila potpuna sigurnost i kvalitetan sadržaj prilagođen uzrastu djece, Ombudsman za djecu je u skladu sa svojim ovlašćenjima uputio preporuku Republičkoj upravi za inspekcijske poslove.

Prema podacima kojima Institucija raspolaže najveći broj dječijih igraonica radi sa rješenjem čija djelatnost je iznajmljivanje prostora za organiziranje proslava dječijih rođendana, pružanje usluga zabave i slično, i ista su izdata od strane nadležnog organa lokalne zajednice. To nikako nisu, niti mogu biti, igraonice za djecu kako ih zakon definiše. Djelujući pod firmom igraonice ovi prostori roditelje dovode u zabludu a djecu izlažu rizicima i opasnostima, a pri tome nisu pod adekvatnim nadzorom.

Svaki oblik organizovanja i druženja djece uvijek je dobro došao, ali pod uslovom da takvo organizovanje i druženje ispunjava standarde i normative prilagođene djeci, što je Pravilnicima definisano, a što zahtijeva da:

- objekat bude na lokaciji koja ispunjava higijenske, ekološke, komunalne, urbanističke i druge uslove,
- podovi, zidovi, sanitarni čvor, rasvjeta, grijanje, ventilacija, zaštita od buke, sve su to uslovi koji moraju biti prilagođeni djeci,
- igračke i drugi sadržaji koji su djeci na raspolaganju i
- posebno osoblje koje u igraonicama radi sa djecom.

Ombudsman za djecu pozvao je Republičku upravu za inspekcijske poslove da u skladu sa svojim ovlašćenjima, preduzme potrebne mjere i aktivnosti u cilju sprečavanja djelovanja igraonica koje za to ne ispunjavaju utvrđene normative i standarde prilagođene djeci.

Republička prosvjetna inspekcija po preporuci Ombudsmana za djecu je izvršila inspekcijske pregledе u jednom broju objekata gdje se odvija djelatnost „igraonica“ i tom prilikom utvrdila da nemaju rješenje Ministarstva prosvjete i kulture za rad predškolske ustanove i da ne ispunjavaju uslove za obavljanje ove djelatnosti.

Isti su obavezni u ostavljenom roku pribaviti rješenje za rad, u protivnom će im biti onemogućeno obavljanje ove djelatnosti. Inspekcija nastavlja sa pregledom svih objekata u Republici Srbiji u kojima se odvija ova djelatnost, a Institucija sa provjerom pod kojom „firmom“ će ove „igraonice“ nastaviti dalje da rade.

⁹⁹ Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, „Službeni glasnik“, broj 119/08

¹⁰⁰ Pravilnik o pedagoškim standardima i normativima za oblast predškolskog vaspitanja i obrazovanja, „Službeni glasnik RS“, broj 65/10

6. Socijalna i ekonomska prava

6.1. Socijalna zaštita

Države članice uvažavaju pravo svakog djeteta da koristi socijalnu zaštitu, uključujući socijalno osiguranje, i preduzimaju sve mjere neophodne za puno ostvarivanje tog prava u skladu sa nacionalnim zakonima¹⁰¹. Međunarodni dokumenti utvrđuju obavezu državama da svojim zakonodavstvom garantuju mogućnost ostvarivanja ovog prava, posebno ugroženim kategorijama i posebno djeci.

Ustavni sud Republike Srpske¹⁰² ocjenjujući ustavnost Zakona o dječjoj zaštiti¹⁰³ član 23 i 24. utvrđuje da ustavni princip ne garantuje absolutnu jednakost u ostvarivanju prava garantovanih Ustavom, pa time i prava iz oblasti socijalne zaštite i društvene brige o djeci, već podrazumijeva jednakost građana koji se nalaze u istim pravnim situacijama, pri tome navodeći da sud nije nadležan za ocjenjivanje cjelishodnosti pojedinih zakonodavnih rješenja sa stanovišta njihove društvene opravdanosti.

Upravo polazeći od cjelishodnosti pojedinih zakonskih rješenja neophodna je izmjena i dopuna Zakona o dječjoj zaštiti, kojim bi se stvorili uslovi da se iz postojećih sredstava doprinos, naknade koje se daju iz tog izvora, daju na način da oni koji se nalaze u istoj pravnoj situaciji dobijaju jednaku podršku i naknadu države. Postojeće zakonsko rješenje koje se odnosi na naknadu porodiljama ne poznaju ni mnogo bogatije zemlje, a ista se isplaćuje iz istog doprinosa.

Ekonomski situacija u kojoj se nalaze roditelji i porodica danas utiče na kvalitet ostvarivanja prava djece. Veliki broj nezaposlenih, neredovne isplate plata, neuredne uplate doprinosa od strane poslodavaca direktno utiču na ekonomsku stabilnost porodice, a time i djece. Činjenica je da su sredstva centara za socijalni rad ograničena i nedovoljna, ali i da se situacija razlikuje od opštine do opštine. Roditelji se žale da zbog teške materijalne situacije nisu u mogućnosti da redovno izmiruju obaveze po zahtjevima javnih preduzeća (obaveze po osnovu isporučene električne energije, vode, grijanja...) i da to direktno utiče na uslove života njihove djece.

Centri za socijalni rad su osnovne institucije koje pružaju usluge socijalne zaštite građana. Centri su neadekvatno materijalno i kadrovski sposobljeni, a s obzirom da se njihovo finansiranje vrši iz budžeta opština, to se izdvajanje sredstava za socijalnu zaštitu razlikuje od opštine do opštine.

Mjere psiho - socijalne zaštite, kao i problem socijalizacije žrtve, su mjere pomoći centra u ostvarivanju prava djeteta koje ili izostaju ili im se pristupa sa zakašnjenjem i na neadekvatan način. Ova pomoć centra vrlo često je mnogo važnija od novčane naknade i njeno odsustvo za dijete može imati daleko teže posljedice.

Ombudsman za djecu u izveštajnom periodu primio je žalbe kojima se ukazuje na povredu prava djeteta po ovom osnovu i njima se tražila uglavnom jednokratna novčana pomoć od centra.

¹⁰¹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 26.

¹⁰² Ustavni sud Republike Srpske, odluka broj U-53/07 od 27.05.2009. god.

¹⁰³ Zakon o dječjoj zaštiti, „Službeni glasnik RS“, broj 4/02, 17/08, 1/09

Žalbama se ukazuje na neujednačenost kriterija za dodjelu socijalne pomoći između pojedinih korisnika, sporost u radu po zahtjevima, nepostojanje tipskih obrazaca - zahtjeva, te su građani prinuđeni da sami pišu zahtjeve, nedovoljnu stručnost lica koja odlučuju po zahtjevima, zahtijevanje od građana da dostave razne potvrde i uvjerenja, za koje se kasnije utvrdi da su nepotrebna ili da do njih sam organ lakše dolazi po službenoj dužnosti, ne odgovaranje po zahtjevu u zakonskom roku.

Pojedini centri nemaju evidenciju potencijalnih korisnika nekog vida socijalne podrške, pravdajući to nedostatkom sredstava pa građane i ne upućuju na podnošenje zahtjeva za njihovo ostvarivanje.

Pojedine opštine različitim vidovima pomoći pokušavaju sanirati socijalne potrebe svojih građana - subvencije za grijanje, struju, higijenski paketi i sl. Svaki vid pomoći porodici je istovremeno i pomoć za djecu, ali centri za socijalni rad bi morali, radi zaštite djece i njihovih prava, u svojoj sredini imati evidenciju i socijalno stanje za djecu po različitim kategorijama čime bi se izbjegla situacija da neka djeca ostanu bez zaštite.

Centri su ovlašćeni podnosići zahtjeve za plaćanje alimentacije iz sve imovine dužnika, pa i na štetu njegovog izdržavanja. Ova djeca vročesto nisu socijalni slučajevi, ali su dovedena u stanje socijalne potrebe, zbog toga se pristup ovom problemu i njegovo rješavanje mora mijenjati i zaštiti djecu od dodatnih povreda zbog neostvarivanja ovog prava.

6.2. Ekonomsko iskorišćavanje djece i obavljanje štetnih poslova

Konvencija o pravima djeteta u članu 32. utvrđuje:

1. Države članice priznaju pravo djeteta na zaštitu od ekonomске eksploracije i rada na poslu koji može biti opasan ili ometati obrazovanje djeteta ili štetiti zdravlju djeteta, odnosno njegovom fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom ili socijalnom razvoju.
2. Države članice preuzimaju zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne mjere za primjenu odredaba ovog člana. U tom cilju, a imajući u vidu odgovarajuće odredbe drugih međunarodnih instrumenata, države članice posebno:
 - (a) određuju minimalnu starost za zapošljavanje;
 - (b) obezbjeđuju regulisanje radnog vremena i uslova rada;
 - (c) određuju odgovarajuće kazne ili druge sankcije kako bi se osigurale efikasna primjena odredaba ovog člana."

Pored Konvencije, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, članom 10. stav 1. tačka 3. utvrđuje:

3. *Zakonom treba da se zabrani zapošljavanje djece na poslovima koji su takve prirode da mogu da izlože opasnosti njihov moral ili zdravlje, da dovedu u opasnost njihov život ili da naškode njihovom normalnom razvoju. Države treba isto tako da utvrde granice starosti ispod kojih je plaćeni rad dječje radne snage zakonom zabranjen i kažnjiv.*

Prema Zakonu o radu Republike Srpske, djeca koja su mlađa od 15 godina ne mogu zaključiti ugovor o radu. Lice između 15 i 18 godina može zaključiti ugovor o radu, ali pod uslovom da ima opštu zdravstvenu sposobnost za rad. Zakon eksplicitno propisuje da lice koje nije navršilo 18 godina života ne može zaključiti ugovor o radu za obavljanje poslova na

kojima postoji povećana opasnost od povreda ili povećan štetni uticaj na zdravlje (poslovi sa posebnim uslovima rada).¹⁰⁴

Pored Zakona o radu i Porodični zakon Republike Srpske štiti djecu od ekonomskog iskorišćavanja, ali od vlastitih roditelja, utvrđujući da roditelj zloupotrebljava roditeljsko pravo ako eksplatiše dijete prisiljavajući ga da pretjerano radi ili da obavlja rad neprimijeren njegovom uzrastu, te da će takvom roditelju sud, u vanparničnom postupku, oduzeti roditeljsko pravo.¹⁰⁵

Krivični zakon Republike Srpske članom 207. utvrđuje kaznu zatvora do tri godine ako roditelj, usvojilac, staralac ili drugo lice zlostavlja maloljetno dijete ili ga prinuđava na pretjeran rad ili rad koji ne odgovara uzrastu maloljetnog lica ili na prosjačenje, ili ga iz koristoljublja navodi na vršenje drugih radnji koje su štetne za njegov razvoj.¹⁰⁶

Zakonodavac je, dakle, prepoznao zahtjeve i međunarodne standarde i u postojeće zakonodavstvo, u namjeri da zaštiti djecu od ekonomskog iskorišćavanja i eksplatacije, ugradio mehanizme zaštite.

Međutim, i pored normativnog uređenja prisutna je zloupotreba djece i njihovo radno angažovanje protivno zakonom utvrđenim pravilima i zabranama.

Danas ne postoje pouzdani podaci koliko djece se nalazi u radnom odnosu. Uglavnom se zapošljavaju u kafićima gdje često rade preko granica propisanog radnog vremena, do kasno u noć ili obavljaju teške fizičke poslove, npr. preseljenje stvari, utovar robe, poljoprivredne radove i slično. Radno angažovanje djece ne ugrožava samo njihovo pravo na zaštitu od ekonomske eksplatacije, već i njihovo pravo na obrazovanje, pravo na odmor i kulturne aktivnosti, ugrožava njihovo zdravlje i njihov fizički i intelektualni razvoj.

S obzirom da je zakonodavstvo prepoznalo i zahtjev Konvencije za obezbjeđenje adekvatnih sankcija za one koji ekonomski iskorišćavaju djecu, u tom dijelu kontrolni mehanizmi moraju dodatnim angažovanjem sankcionisati sve one koji ne poštiju zakonom uređena pravila i postupaju protiv interesa djece, prije svega nadležne inspekcijske službe bi morale u svim kontrolama posebnu pažnju posvetiti kontroli radnog angažovanja maloljetnika..

6.3. Djeca na ulici – prosjačenje

Problem prosjačenja djece ili djece na ulici je prisutan a da nemamo stvarne pokazatelje o njegovoj prisutnosti, uzrocima, razlozima niti posljedicama po razvoj djeteta.

Svoju zabrinutost u vezi sa iskorišćavanjem djece i prosjačenjem izrazio je i UN Komitet, te je, s tim u vezi, dao odgovarajuće preporuke:

Komitet je zabrinut zbog informacije da znatan broj djece, naročito Roma, živi ili radi na ulicama, da je većina te djece mlađe od 14 godina, da većina ne pohađa školu i da je gotovo polovina njih bolesna. Komitet sa zabrinutošću nadalje primjećuje da je posao kojim se bave ta djeца često štetan po njihovo zdravlje i izrabljivačkog je karaktera, kao i da je većina ove djece prisiljeno da radi.

¹⁰⁴ Zakon o radu Republike Srpske – Prečišćeni tekst „Službeni glasnik RS“, broj: 55/07, član 14.

¹⁰⁵ Porodični zakon, član 106

¹⁰⁶ Krivični zakon, član 207

Komitet preporučuje Državi ugovornici da

- a. *preduzme sveobuhvatno istraživanje kojim bi se došlo do broja ,sastava i karakteristika djece koja rade i djece koja žive i rade na ulicama u cilju osmišljavanja i implementacije sveobuhvatnih strategija i politika za sprečavanje i eliminaciju ekonomske eksploracije ove kategorije djece,*
- b. *da se pobrine da se ovoj kategoriji djece obezbijedi potrebna ishrana, odjeća, stambeni smještaj, zdravstvena zaštita i mogućnost za obrazovanje, uključujući strukovno obrazovanje i edukaciju u oblasti životnih vještina, u cilju pružanja podrške njihovom punom razvoju,*
- c. *da se pobrine da implementacija zakona bude u punoj saglasnosti sa članom 32. Konvencije o pravima djeteta i Konvencijama 138 i 182 Međunarodne organizacije rada.¹⁰⁷*

Zakon o javnom redu i miru¹⁰⁸ predviđa novčane kazne za počinioce prosjačenja. Krivični zakon utvrđuje da je prosjačenje krivično djelo i propisuje kaznu zatvora za roditelja, usvojioца, staraoca ili drugo lice koje zlostavlja maloljetno lice ili ga prinuđava na pretjeran rad ili rad koji ne odgovara uzrastu maloljetnog lica ili na prosjačenje ili ga iz koristoljublja navodi na vršenje drugih radnji koje su štetne za razvoj djeteta.

Nažalost, i pored navedenog, djeca koja prose mogu se vidjeti na javnim mjestima i po najtežim vremenskim uslovima. Ova djeca provode dane na ulici, nekada u naruču svojih roditelja ili u društvu onih sa kojima zajedno rade.

Ova djeca su vrlo često potpuno vaspitno, higijenski, zdravstveno i obrazovno zapuštena. Njihovo pravo na obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, bezbrižno djetinjstvo, igru i druga prava, njima, a i onima koji o njima brinu, potpuno su nepoznata.

Među djecom koja prose razliku se dvije grupe:

1. djeca koja to rade na zahtjev ili uz saglasnost roditelja ili staratelja,
2. djeca koja se prisiljavaju na prosjačenje od strane trećih lica, koji ih ustvari, „iznajmljuju ili kupuju“ uz dogovorenu naknadu i koriste za sticanje lične imovinske koristi.

Djeca se organizovano dovode iz drugih opština, i iz drugih zemalja u regionu, od strane organizatora prosjačenja, što prelazi u čistu trgovinu djecom. Često im je limitirana „dnevna zarada“ tako da ne mogu napustiti ulicu dok ne zarade određeni iznos. U protivnom, podvrgnuta su teškim oblicima fizičkog zlostavljanja. Problem prosjačenja naročito je prisutan kod djece romske nacionalnosti

U zadnjih nekoliko godina organizovanjem udruženja Roma i njihovom saradnjom sa lokalnim zajednicama napravljeni su pomaci u cilju uključivanja većeg broja romske djece u školu, obezbjeđivanjem školskog pribora, obezbjeđivanjem prostora za rad udruženja ali i obučavanje djece po različitim programima. Njihovo uključivanje u obrazovni sistem je izuzetno važno, jer su time i u zdravstvenom sistemu, a to bi moralo doprinijeti i ublažavanju ovog problema.

Institucija je, upravo u skladu sa Preporukama Komiteta, započela aktivnosti u svim opština radi prikupljanja podataka o djeci koja prose. U saradnji sa policijom i centrima za socijalni rad u svim opština u Republici, te udruženjima Roma i drugim nevladinim organizacijama potrebno je doći do podataka o prisutnosti ove djece u svakoj opštini, o razlozima koji do toga dovode, angažovanju institucija u prevazilaženju stanja i sl, kako bi se na osnovu snimljenog stanja mogle predložiti odgovarajuće mjere i rješenja.

¹⁰⁷ UN Komitet za prava djeteta, Preporuke, tačka 65 i 66

¹⁰⁸ Zakon o javnom redu i miru, „Službeni glasnik RS“, broj 20/07, član 26 i 27

7. Pravosudno – zaštitna prava

7.1. Djeca u sukobu sa zakonom – maloljetnička delikvencija

Maloljetnička delikvencija, u užem smislu, predstavlja izvršenje djela od strane maloljetnika koja su propisana kao krivična djela ili kao prekršaji. U širem smislu, ona uključuje i narušavanje moralnih normi, kao i razna asocijalna ponašanja od strane maloljetnika.

Konvencija zahtijeva da maloljetnik u postupku pred sudom ima pravo da aktivno učestvuje u postupku, bez diskriminacije po bilo kojem osnovu uz uvažavanje njegovog najboljeg interesa. Svaka reakcija društva prema djeci koja su u sukobu sa zakonom mora biti u srazmjeri sa okolnostima koje se tiču maloljetnika i sa okolnostima izvršenog djela u svakom konkretnom slučaju, pri čemu se pored težine prestupa, mora uzeti u obzir i ličnost i lične karakteristike maloljetnika.

Međunarodni standardi pozivaju da se, kad god je to moguće, u svim slučajevima u kojima su djeca u sukobu sa zakonom, adekvatna alternativna rješenja traže izvan okvira formalne krivične procedure.

Konvencija poziva na donošenje zakona kojima se utvrđuje donja starosna granica ispod koje se pretpostavlja da djeca nemaju sposobnost da krivično odgovaraju¹⁰⁹ i kojima se utvrđuju minimalne godine starosti ispod kojih ne mogu biti lišena slobode¹¹⁰.

Prema članu 14. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima djeci se garantuje pravo na pravično suđenje, kao i odraslima. Niko, pa ni dijete, ne može biti nezakonito ili proizvoljno lišeno slobode. Ako se to desi, član 37. Konvencije daje pregled pripadajućih prava djeteta koje je lišeno slobode. Međunarodno pravo ne propisuje apsolutnu zabranu zatvorskog kažnjavanja djece, ali ono ide u pravcu davanja prioriteta alternativnim postupanjima i smještaju djece van institucija zatvorenog tipa. Lišavanje slobode, zadržavanje u pritvoru i zatvaranje djeteta primjenjuju se kao posljednja moguća mjera i to na najkraći mogući vremenski period uz garanciju da tom prilikom dijete bude odvojeno od odraslih zatvorenika.

Postupak koji se primjenjuje prema maloljetniku mora obezbijediti sigurnost djeteta i uzeti u obzir njegov uzrast i spremnost za njegovu rehabilitaciju. Naglasak je uvijek na primjeni vaspitnih mjera. Krivični postupak koji se vodi prema maloljetniku isključuje javnost u cilju zaštite privatnosti djeteta.

Prema podacima MUP-a¹¹¹, maloljetnici najčešće čine krivična djela protiv imovine. Od ukupnog broja 1361 prijavljenih maloljetnika u 2010. godini, polovina ili 618 prijava se odnosi na krivično djelo protiv imovine (krađe i teške krađe). Na žalost, prijave su podnesene i za krivično djelo razbojništva-14, za krivično djelo prikrivanje 6 prijava protiv maloljetnih počinilaca.

Prema podnesenim prijavama protiv maloljetnika, 37 se odnosi na KD protiv života i tijela, najčešće tjelesne povrede i teške tjelesne povrede.

¹⁰⁹ UN Konvencije o pravima djeteta, član 40.

¹¹⁰ Minimalna pravila UN o sprovođenju maloljetničkog pravosuđa - Pekinška pravila, pravilo 4.

¹¹¹ Podaci MUP-a RS za 2010.godinu

U grupi krivično odgovorne djece, u sukobu sa zakonom najčešće su djeca od 16 i 17 godina, mada je primjetno prisustvo i sve mlađe djece koja dolaze u sukob sa zakonom. Ovakvom ponašanju često prethodi, ili ga prati, zanemarivanje djeteta unutar porodice i prekidanje redovnog školovanja. Krivična djela su izvršena najčešće zajedno sa drugim maloljetnicima ili mlađim punoljetnim licima. Djeca izvršiocu krivičnih djela dolaze iz svih socijalnih statusa.

U cilju preuzimanja organizovane akcije društva na rješavanju problema maloljetničkog prestupništva donesena je Strategija protiv maloljetničkog prestupništva (2006 – 2010). Osnovni cilj Strategije je dovođenje zakonodavstva, politike i prakse u oblasti maloljetničkog prestupništva u sklad sa međunarodnim standardima, u kontekstu postojećih i procijenjenih kretanja socijalnih, ekonomskih, kulturnih, političkih i zakonskih faktora.

Problem maloljetničke delikvencije zahtijeva dugoročne, planske, organizovane aktivnosti svih: roditelja i porodice, vršnjaka, škola, centara za socijalni rad, policije, tužilaštva, sudova.

Komitet za prava djeteta, razmatrajući izvještaj o stanju prava djeteta, istakao je zabrinutost i preporučio Bosni i Hercegovini da u potpunosti usaglasi sistem maloljetničkog pravosuđa sa Konvencijom o pravima djeteta ali i sa ostalim standardima Ujedinjenih nacija iz oblasti maloljetničkog pravosuđa.¹¹²

U ovom dijelu, u Republici Srpskoj su napravljeni značajni pomaci u zadnjih nekoliko godina od donošenja odgovarajućih zakona do uspostavljanja odgovarajućih ustanova na koje zakon obavezuje.

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku¹¹³ veliki je iskorak u odnosu na predhodna rješenja, prije svega zato što je u prvi plan stavio alternativne mjere, koje bi adekvatnom primjenom trebale da doprinesu vaspitanju, prevaspitanju i pravilnom razvoju djeteta i njegove lične odgovornosti.

Zakon u prvi plan stavlja vaspitne preporuke koje imaju za cilj:

- a - preusmjeravanje maloljetnog počinjoca krivičnog djela od redovnog krivičnog postupka kako bi se izbjegli negativni efekti na ličnost maloljetnika i njegov razvoj,
- b - da maloljetnik sagleda posljedice svoga djela i preuzeme odgovornost za ono što je učinio,
- c - da se maloljetnik spriječi u ponovnom izvršenju krivičnih djela,¹¹⁴

S obzirom da je Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku počeo sa primjenom 1.1.2011. godine, potrebno je ubrzati postupke koji će omogućiti njegovu primjenu, prije svega u dijelu izricanja vaspitnih mjera i preporuka.

¹¹² UN Komitet za prava djeteta, Preporuke, tačka 73 i 74

¹¹³ Zakon o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku, „Službeni glasnik RS“, broj 13/10/

¹¹⁴ Uredba o primjeni vaspitnih preporuka, prema maloljetnicima, „Službeni glasnik RS“, broj 10/2010, član 4.

7.2. Pravo na zaštitu od seksualnog iskorišćavanja i zlostavljanja

UN Konvencija o pravima djeteta obavezuje države članice na preduzimanje svih odgovarajućih zakonodavnih, administrativnih, socijalnih i obrazovnih mjera radi zaštite djeteta od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povrede ili zlostavljanja, zanemarivanja ili nemarnog odnosa, zloupotrebe ili eksploracije, uključujući i seksualno zlostavljanje dok je na brizi roditelja, zakonskih staratelja ili bilo koje druge osobe koja se brine o djetetu.¹¹⁵

Krivični zakon Republike Srpske propisuje, između ostalih, sljedeća krivična djela koja se povezuju sa seksualnim nasiljem nad djecom: silovanje (član 193.), obljava nad nemoćnim licem (član 194.), polno nasilje nad djetetom (član 195.), obljava zloupotrebom položaja (član 196.), zadovoljenje polnih strasti pred drugim (član 197.), trgovina ljudima radi vršenja prostitucije (član 198.), iskorišćavanje djece i maloljetnih lica za pornografiju (član 199.), proizvodnja i prikazivanje dječje pornografije (član 200.), rodoskrvljenje (član 201.), oduzimanje maloljetnog lica (član 205.), zapuštanje i zlostavljanje maloljetnog lica (član 207.), nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici (član 208.).

Samo seksualno nasilje se manifestuje kao perfidan, skriven oblik i veoma se teško otkriva. S jedne strane, razlog je u još uvijek prisutnom patrijarhalnom vaspitanju i svijesti da je nasilje privatni problem porodice kojoj dijete pripada, a s druge strane, razlog je „moć“ izvršioca uzrokovana rodbinskom vezom (ekonomskom, emocionalnom ili drugom zavisnošću) socijalnim ili emocionalnim nasiljem, a često praćena „silom i prijetnjom“.

Istraživanja pokazuju da se nasilje dešava u svim društvenim slojevima nezavisno od prihoda, vrste i stepena obrazovanja, kulture i društvenog statusa. Još uvijek nismo spremni vjerovati da se ova djela dešavaju u našem okruženju, još uvijek vjerujemo da se djela dešavaju u mračnim ulicama velikih gradova i od strane nepoznatog napadača uz teške tjelesne povrede žrtve. Međutim, istraživanja pokazuju potpuno suprotno. U najvećem broju slučajeva, seksualno nasilje nad djecom dešava se ili u kući žrtve ili počinjocu. Počinilac je najčešće lice koje žrtva tako dobro poznaje i kome bez rezerve vjeruje, to su lica za koje нико nikada ne bi pomislio da bi to uradili, to su lica bez prethodno postavljenih psihijatrijskih dijagnoza i bez policijskog dosjeća, a žrtva može biti svako dijete. Dijete je žrtva jer mu vjeruje, vjeruje da ono što radi - radi za njegovo dobro.

Djeca danas teško mogu prepoznati ovu vrstu nasilja koje im se dešava. A kad to i prepoznaju, o tome ne govore jer se i boje i stide. Boje se da će osramotiti porodicu, da im se neće vjerovati, da su oni krivi za to... Boje se počinilaca koji ih različitim prijetnjama i ucjenama drže u strahu od posljedica koje će im se desiti ako progovore.

Kada o tome i progovore, djeci niko ne vjeruje i ne želi da vjeruje i ne želi da se upušta u razgovor o toj temi. Jedna djevojčica je rekla: „Kad sam o tome htjela razgovarati sa svojim nastavnikom rekao mi je da je to naša privatna stvar.“ To je bila situacija u kojoj je djelo dokazano i izrečena pravosnažna presuda. Kakva bi reakcija bila da je htjela razgovarati prije pokretanja bilo kakvog postupka?

Zato je obaveza odraslih, roditelja, nastavnika i drugih da svaku izjavu djeteta koja upućuje na zlostavljanje od bilo koga ozbiljno shvate i provjere.

Stručnjaci upozoravaju da djeca o tome nikada ne lažu i da oni koji ih slušaju i pri tome čuju šta govore, mogu prepoznati postojanje nekog od oblika nasilja koje dijete trpi.

¹¹⁵ UN Konvencija o pravima djeteta, član 19

PSIHOSOCIJALNA pomoć i podrška je vid tretmana koji obavlja stručni tim, psiholog i socijalni radnik, u svom radu sa žrtvom zlostavljanja. Osnovni cilj psihosocijalnog rada sa korisnikom je osnaživanje (fizičko i psihičko), koje se odnosi na pomoć korisniku u nekoj od oblasti psihosocijalnih potreba. Psihosocijalne potrebe su potreba za sigurnošću, razumijevanjem, poštovanjem, emocionalnom i socijalnom podrškom ili pomoći, znanjem i slično.

Nažalost, u dosadašnjoj našoj praksi i nakon procesuiranja pojedinih slučajeva, djeca – žrtve su prepustena sama sebi. Analizom predmeta slučajeva seksualnog nasilja nad djecom, proizlazi da se učešće centara/službi za socijalni rad uglavnom svodi samo na prisustvo socijalnog radnika prilikom davanja izjave djeteta u krivičnom postupku.

Stoga je neophodno, da se po hitnom postupku doneše uputstvo o mjerama psiho-socijalne rehabilitacije koje se obavezno primjenjuju prema djeci koja su bila žrtve nasilja, uključujući vrste mjera, načine i rokove njihove primjene od strane centara za socijalni rad uz obavezu izvještavanja resornog ministarstva o mogućnosti za povećanje efikasnosti mjera.

Ovo uputstvo treba da prati i utvrđivanje jedinstvenog programa obavezne edukacije službenih lica koja učestvuju u procesu psihosocijalne rehabilitacije sa konkretnim temama edukacije, rokovima i nosiocima aktivnosti, a koju će pratiti i propisivanje uslova za izdavanje odgovarajućih godišnjih licenci službenim licima za rad sa djecom-žrtvama nasilja.

Vrlo je važno da nadležne institucije u svom radu sa djecom-žrtvama nasilja imaju pravovremenu i kvalitetnu komunikaciju, kako u toku «procesuiranja slučaja», ali i po okončanju postupka pred sudom u vidu pružanja kvalitetne psihosocijalne podrške djetetu.

Jedna od mogućnosti, radi prevazilaženja sadašnjeg stanja je, da centri za socijalni rad u sklopu raspoloživih materijalnih i kadrovske resursa uspostave mobilne timove u sklopu opštinskih ili regionalnih centara za psihosocijalni rad, odnosno, formiranje mobilnih savjetovališta za žrtve i izvršioce nasilja na opštinskom ili regionalnom nivou, u saradnji sa nevladinim sektorom koji u pojedinim opštinama imaju kapacitete za ovaj vid podrške.

Djecu, koja su žrtve nasilja, treba ohrabriti da o problemu govore i da traže pomoć. Pri tome oni moraju znati kome se u datom trenutku mogu obratiti i kakvu pomoć mogu i moraju dobiti. U svim ovim slučajevima vrlo je važno da reakcija nadležnih institucija bude i brza i adekvatna. U protivnom, posljedice po dijete mogu biti još teže, posebno u situacijama kad izostane psiho – socijalni rad sa djetetom žrtvom nasilja, jer je to novo nasilje nad njim.

KAZNENA POLITIKA Za jačanje sistema zaštite djece i njihovih prava i interesa preduslov je kvalitetan zakon koji će prepoznati sve aspekte ovih za djecu najtežih vidova zlostavljanja. Istovremeno, zakonom utvrđene sankcije moraju biti adekvatne težini počinjenog djela. Kazne izrečene počiniocima najčešće nisu adekvatne počinjenom djelu. Iako je zakonodavac dao mogućnost izricanja i težih kazni, u rasponu npr. od tri do petnaest godina, izriču se samo minimalne. Najnovijim izmjenama i dopunama zakona propisane kazne su pooštene tako da sada, npr. zakonodavac propisuje za krivično djelo silovanja „maloljetnog lica“ iz člana 193. stav 2. kaznu zatvora najmanje pet godina umjesto dosadašnje od „tri do petnaest godina“ ili za krivično djelo „polno nasilje nad djetetom“ iz člana 195. stav 1. zakonodavac propisuje kaznu zatvora od „jedne do deset godina“ umjesto „jedne do osam godina zatvora“. ¹¹⁶

¹¹⁶Krivični zakon RS, član 193, stav 2

Izmjenama Zakona kazne jesu pooštene ali još uvijek ne dovoljno. I dalje je problem što je minimalna kazna tako mala, tako da bi nove izmjene zakona morale ići u pravcu povećanja minimalne kazne za ova djela.

Ni jedna kazna nije dovoljna za počinioca, jer je uništilo dječiji život, ali ako se izriče kazna od godinu ili dvije zatvora onda je to novo nasilje nad djetetom.

S obzirom na svu težinu ovih djela i posebno posljedice koje ova djela ostavljaju na razvoj i odrastanje djeteta, neophodno je uspostaviti evidenciju – bazu podataka izvršilaca ovih djela, kako bi ova lica bila pod stalnim nadzorom nadležnih institucija te da bi se izbjegla svaka mogućnost da ova lica, poslije izdržane kazne, protekom određenog vremena, budu u situaciji da rade sa djecom po bilo kojem osnovu.

Prema podacima MUP-a RS u 2010. godini prijavljeno je 7 slučajeva krivičnog djela protiv polnog integriteta.¹¹⁷

Institucija je u izještajnom periodu primila 7 žalbi kojima se ukazuje na seksualno iskorišćavanje i zloupotrebu djece.

Žalbe su primljene, ne od djece niti porodice, već od institucija i medija.

Institucija je u skladu sa svojim ovlašćenjima resornom ministarstvu dostavila Poseban izještaj kojim se očekuje izmjena Krivičnog zakona, kojim je neophodno:

- zastaru za krivično gonjenje za krivična djela učinjena na štetu djece zakonom urediti na način da zastara teče od punoljetstva djeteta,
- uspostaviti registar - bazu počinilaca ovih krivičnih djela, kako bi ova lica bila pod stalnim nadzorom nadležnih institucija,
- dobnu granicu djeteta za dobrovoljni pristanak na polni odnos zakonom definisati sa 16 godina, s obzirom da se djeca do 16 godina života nalaze u specifičnoj fazi svoga odrastanja i da nisu u mogućnosti u potpunosti shvatiti ozbiljnost i sve posljedice svojih odluka,
- dodatno pooštiti sankcije protiv počinilaca ovih djela, prije svega zakonom definisati veću minimalnu kaznu, čime bi se spriječilo da počinilac bude osuđen na godinu ili dvije zatvora,
- zakonom utvrditi da se počiniocu ovih djela pored kazne zatvora obavezno izriče i mjera liječenja - psihosocijalni tretman,
- zakonom utvrditi zabranu počiniocu ovih djela obavljanje bilo kakve djelatnosti kojom se dovodi u vezu sa djecom.
- u cilju preventivnog djelovanja neophodno je obezbijediti programe obrazovanja i informisanja djece o svim oblicima seksualnog nasilja, u čemu posebnu ulogu moraju imati obrazovno - vaspitne ustanove,
- definisati mjere psiho - socijalne podrške koje se obavezno primjenjuju prema djeci žrtvama seksualnog zlostavljanja i porodicom žrtve, uključujući vrstu mjera, načine i rokove njihove primjene od strane centara za socijalni rad.

¹¹⁷ Podaci MUP-a Republike Srpske za 2010. godinu

7.3. Djeca čiji su roditelji u zatvoru

Države članice poštuju pravo djeteta koje je odvojeno od jednog ili oba roditelja da održava lične odnose i neposredne kontakte sa oba roditelja na stalnoj osnovi, osim ako je to u suprotnosti sa najboljim interesima djeteta.

U slučajevima kada je razdvajanje posljedica mjere koju je preduzela država članica, kao što su pritvor, zatvor, izgnanstvo, deportacija ili smrt (uključujući smrt koja iz bilo kog razloga nastupi dok je na brzi države) jednog ili oba roditelja ili djeteta, država članica će, na zahtjev, roditeljima, djetetu ili, ako je takav slučaj, drugom članu porodice osigurati osnovne informacije o mjestu boravka odsutnog člana/članova porodice ako davanje takve informacije ne ide na štetu dobrobiti djeteta. Države članice se nadalje staraju da podnošenje takvog zahtjeva samo po sebi ne povlači nikakve štetne posljedice za zainteresovanu lice/lica.¹¹⁸

Prava djece čiji su roditelji u zatvoru posredno su sadržana i u Evropskim zatvorskim pravilima. Naime, Komitet ministara Savjeta Evrope je 11. januara 2006. godine usvojio novu verziju Evropskih zatvorskih pravila kojima su suštinski revidirana ova pravila iz 1973. i 1987. godine.

Roditelj koji izdržava kaznu ne prestaje biti roditelj. Ali pravo djeteta, kao i u svim drugim situacijama, treba omogućiti u skladu sa njegovim najboljim interesom. Najbolji interes djeteta ne znači samo pravo na kontakte, već i kada se to dešava, u kakvim uslovima, u čijem prisustvu, pod čijim nadzorom, da li je izraz volje djeteta, da li je dijete i kako pripremljeno na posjete, da li to želi i sl.

Kontakt djeteta sa roditeljem koji izdržava kaznu zatvora samo je jedna od situacija koja se u praksi nameće. Pri tome je mnogo važnije imati u vidu kakve sve posljedice čin odvođenja roditelja može imati za dijete, prije svega, u njegovom psiho - fizičkom razvoju.

Reakcije kod djece mogu biti vrlo različite prije svega one emocionalne prirode, strah, zbumjenost, sramota, osjećaj napuštenosti,a roditelj sa kojim dijete živi vrlo često nema odgovora na pitanja koje dijete postavlja ili odgovore ne zna ili jednostavno o tome sa djetetom ne želi razgovarati.

Ako se ovome doda i negativan uticaj sredine u kojoj djeca žive, situacija se dodatno usložnjava. Iako sama djeca nisu učinila ništa loše, i oni su kažnjeni. Kažnjeni su jer su „izgubili“ roditelja, kažnjeni su zbog onog što je roditelj uradio, i „obilježeni“ i odbačeni od svojih vršnjaka. Posebno su teške one situacije u kojima je dijete bilo žrtva nasilja od strane roditelja, pa roditelj zbog toga izdržava kaznu.

Problemi u nastavi, otežana komunikacija sa vršnjacima, problemi u ishrani, zdravstveni problemi, samo su neke od posljedica koje se kod djece mogu manifestovati kao reakcija na događaje, a s obzirom da broj djece nije mali,oko 350, vrlo je važno da struka iznese svoj stav o brojnim pitanjima, kako bi se pronašla najbolja rješenja za dijete da prevaziđe situaciju u kojoj se, ne svojom krivicom, našlo.

Pri tome, pitanja da li su to djeca razvedenih roditelja ili ne, odnosno, da li su to djeca iz bračnih/vanbračnih zajednica i da li su odnosi između njihovih roditelja poremećeni ili ne, dodatno komplikuju ovu tešku situaciju.

¹¹⁸ UN Konvencija o pravima djeteta, član 9.

Prema podacima ustanova, na osnovu Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, osuđena lica imaju pravo da ih posjećuju djeca i članovi uže porodice jednom mjesечно, a trajanje posjete je uglavnom sat vremena, s tim da se u nekim zavodima, u zavisnosti od okolnosti, posjeta djeteta može i produžiti. Ukoliko postoji potreba, osuđena lica mogu podnijeti zahtjev rukovodiocu zavoda i tražiti da im se pored redovne odobri i vanredna posjeta u istom mjesecu.

Ustanove takođe ističu da postoji određeni broj osuđenih lica koja djecu ne viđaju nikada ili veoma rijetko. Razlozi su različiti, od slučaja do slučaja, ali se najčešće dovode u vezu sa narušenim odnosima između bračnih drugova, udaljenost prebivališta porodice i loša materijalna situacija porodice osuđenog lica.

7.4. Djeca u saobraćaju

Djeca su, kao i odrasli, svakodnevni učesnici u saobraćaju, najčešće kao pješaci ali vrlo često i kao saputnici u vozilu.

Prema podacima MUP-a¹¹⁹ u 2010. godini u saobraćajnim nesrećama stradalo je 8 djece, 3 od 7-14 godina;1 kao saputnik u vozilu,1 kao pješak i 1 vozeći bicikl, i 5 djece od 14-18 godina.

Teško je povrijedeno 87 djece i to do 7 godina 13 djece, od 7-14 godina 32 djece, i 42 djece od 14-18 godina. Vozeći bicikl povrijeđeno je 9 djece, 21 dijete kao pješak i 15 kao saputnik u autu.

Lakše je povrijedeno 280 djece, od čega do 7 godina starosti 64 djece, od 7-14 godina 70 djece, i od 14-18 godina 146. Vozeći bicikl povrijeđeno je 14 djece, 47 kao pješaci i 73 kao saputnik u vozilu.

Navedeni podaci upozoravaju da opšti propisi koji uređuju ovu oblast nisu dovoljna garancija u zaštiti djece, zato učenje djece i njihova priprema za učešće u saobraćaju mora početi od njihovog najranijeg uzrasta, u predškolskim ustanovama po programu koji je njima prilagođen. Pri tome učenje djece mora uključiti ne samo upoznavanje sa saobraćajnim znacima i pravilima, već i njihove navike i ponašanje u saobraćaju.

Svaki trenutak nepažnje kod djeteta u saobraćaju može imati vrlo teške posljedice, zato je važno da prilagođeno njihovom uzrastu, djeca znaju koje su sve opasnosti u saobraćaju i da mjesto na kojima se saobraćaj odvija nisu za igru.

Za bezbjednost djece u saobraćaju odgovornost je na roditeljima i vozačima, a vrlo često roditelj je i vozač i njegova odgovornost je tim veća.

Na žalost statistika pokazuje da, upravo nepažnjom odraslih i njihovim neodgovrnim odnosom prema djeci, veliki broj djece u saobraćaju bude povrijeđen kao saputnik u vozilu. Zbog toga je neophodno aktivnosti MUP-a usmjeriti i na pojačan nadzor i kontrolu u dijelu kada se djeca voze u autu na potpuno nepropisan način (na mjestu suvozača, bez pojasa, bez dječjih sjedalica, u krilu vozača i sl.) pri čemu i pri najmanjem udesu posljedice po njih mogu biti vrlo teške.

¹¹⁹ Podaci MUP-a za 2010.godinu

IV RAD PO SLUŽBENOJ DUŽNOSTI

1. USKLAĐENOST ZAKONA I DRUGIH PROPISA

Zakonom o Ombudsmanu za djecu utvrđeno je da ombudsman za djecu:

1. prati usklađenost zakona i drugih propisa u Republici Srpskoj koji se odnose na zaštitu prava djeteta s odredbama Ustava Republike Srpske, Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta,¹²⁰

Ombudsman za djecu je ovlašćen da Vladi, odnosno Narodnoj skupštini podnese inicijativu za izmjene i dopune zakona i drugih propisa i opštih akata, ako smatra da do povrede prava djeteta dolazi zbog nedostataka u propisima, kao i da inicira donošenje novih zakona, drugih propisa i opštih akata.¹²¹

U skladu sa ovlašćenjima utvrđenim zakonom Institucija je resornim ministarstvima podnijela inicijative za izmjene zakona čiju analizu je izvršila u godini za koju se podnosi izvještaj. S obzirom da je sadržaj inicijativa prezentovan u dijelu povrede pojedinačnih prava, to se ovdje navodi samo njihov popis kako se tekst ne bi ponavljao.

1.1. Inicijative

Podnesene inicijative odnose se na:

1. Izmjene i dopune Porodičnog zakona
2. Izmjene i dopune Krivičnog zakona
3. Donošenje zakona o registru počinilaca KD na štetu djece
4. Donošenje zakona o oglašavanju
5. Dopuna Zakona o javnom redu
6. Dopuna Zakona o trgovini
7. Izmjene Poslovnika Narodne skupštine Republike Srpske, a u vezi sa
 - Uspostavljanje Odbora za prava djetetaIako neki od uspostavljenih odbora u svojoj nadležnosti imaju pitanja koja se odnose na djecu, njihov položaj i zaštitu, smatramo da to nije dovoljno, odnosno da je neophodno uspostavljanje posebnog stalnog radnog tijela čija isključiva nadležnost bi bila briga za bolji položaj djece u društvu.
Uspostavljanje odbora za prava djeteta u Narodnoj skupštini trebalo bi doprinijeti stvaranju uslova za kvalitetniji odnos prema djeci i sveobuhvatniji pristup u rješavanju

¹²⁰ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 5

¹²¹ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 7.

svih pitanja koja će omogućiti zadovoljenje potreba djece na njihovom putu odrastanja, od rođenja do punoljetstva.

8. Donošenje strateškog dokumenta za djecu

Donošenje dugoročnog strateškog dokumenta za djecu izraz je, prije svega, potrebe da se identifikuju problemi djece u različitim oblastima ostvarivanja i zaštite njihovih prava, te da se na realno zasnovanim potrebama djece definišu dugoročne politike radi unapređenja položaja djece u svim segmentima društva.

Osnovni cilj donošenja strateškog dokumenta za djecu je dugoročno definisati politike koje će unaprijediti položaj djece u društvu, koji će definisati mјere i akcije svih subjekata zaštite i koji će mobilisati sve nadležne institucije i organizacije radi realizacije definisanih ciljeva.

1.2. Preporuke

U obavljanju poslova iz svoje nadležnosti Ombudsman za djecu je ovlašćen da organima državne uprave, organima, odnosno službama jedinica lokalne samouprave, kao i drugim pravnim i fizičkim licima koja obavljaju poslove u vezi sa djetetom, predlaže preduzimanje mјera za sprečavanje štetnih postupanja koja ugrožavaju njihova prava i interes, da upozori na nepravilnosti, te da zahtijeva da dobije izvještaje o preduzetim mjerama.¹²²

Preporuke date u izvještajnom periodu uglavnom se ne odnose na pojedinačne slučajeve, već na sprečavanje postupanja nadležnih koje dovode do povrede prava i interesa djece.

Izdate preporuke odnose se na:

1. Preporuka o primjeni Protokola o vršnjačkom nasilju u obrazovnom sistemu
2. Preporuka- Izdavanje putne isprave za dijete
3. Preporuka- Pristup informacijama
4. Preporuka - Donošenje odgovarajućeg upravnog akta,
5. Preporuka centru za socijalni rad Višegrad
6. Preporuka centru za socijalni rad Derventa
7. Preporuka centru za socijalni rad Gradiška
8. Preporuka Centru javne bezbjednosti Prijedor
9. Preporuka - Djeca bez pravnog osnova kod trećih lica
10. Preporuka vezano za igraonice za djecu
11. Preporuka Javni fond PIO

¹²² Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 9.

1.3. Posebni izvještaji

Posebnim izvještajem ukazuje se na propuste koji su doveli do povrede prava djeteta. Ti propusti mogu biti vrlo različiti od toga da postojeća zakonska rješenja nisu dovoljna garancija da su određena pitanja u ostvarivanju i zaštiti prava djeteta uređena u skladu sa zahtjevima i principima Konvencije i drugih međunarodnih dokumenata u oblasti prava djeteta, ili nadležni organi nepravilnom primjenom važećih zakona dovode do povrede prava djeteta ili u proceduri koja nije u skladu sa zakonom rješavaju po zahtjevu za ostvarivanje prava djeteta.

Posebnim izvještajem pokušava se uticati na sistemsко rješenje problema, kako bi se na najefikasniji način zaštitila prava velikog broja djece koja su po istom osnovu povrijeđena ili ugrožena.

Ombudsman za djecu uradio je Posebne izvještaje

1. Ne, alkoholu među mladima
2. Porodični zakon i UN Konvencija o pravima djeteta,
3. Djeca imaju pravo na zaštitu od seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja,
4. Pravda po mjeri djeteta
5. Problemi i rizici maloljetničkih brakova
6. Socijalizacija djece u Kumboru
7. O tvojim pravima u tvojoj školi
8. Primjena Protokola o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja

V SARADNJA SA DJECOM

Zakonom o Ombudsmanu za djecu¹²³ utvrđeno je da ombudsman za djecu upoznaje djecu sa načinom ostvarivanja i zaštite njihovih prava i interesa i savjetuje ih kako da ostvare i zaštite svoja prava i interes. S tim u vezi, ombudsman za djecu kontinuirano sarađuje sa djecom i podstiče ih na iznošenje njihovih mišljenja, inicira javne aktivnosti usmjerene na poboljšanje položaja djeteta i učestvuje u tim aktivnostima, te predlaže mjere za povećanje uticaja djeteta u društvu.

Na taj način doprinosi se ostvarivanju jedne od preporuka UN Komiteta za prava djeteta „da se povećaju napor u oblasti informisanja javnosti o Konvenciji i da se poveća svijest o njezinim načelima i odredbama, naročito među djecom i roditeljima“¹²⁴

1. Radionice za djecu

Institucija je, prema unaprijed utvrđenom planu i u dogovoru sa upravom škola, organizovala posjete školama, prije svega srednjim školama, očekujući da će u razgovoru sa srednjoškolcima dobiti više informacija koje mogu biti osnov za postupanje Ombudsmana za djecu.

Pod nazivom „O tvojim pravima u tvojoj školi“, obavljene su posjete u 27 škola, od čega 25 srednjih i 2 osnovne, u 21 opštini u Republici Srpskoj.

Radionice su obavljene u školama Gimnazija, Prnjavor; Gimnazija, Mrkonjić Grad; Gimnazija i srednja stručna škola, Istočna Ilidža; Medicinska škola, Banja Luka, Srednja škola "Ivo Andrić", Višegrad; Srednja škola "28. juli", Istočno Novo Sarajevo; Upravna, ugostiteljska i škola učenika u privredi, Doboј; Osnovna škola "Veselin Masleša", Foča; Građevinska škola, Banja Luka; Gimnazija, Derventa; Srednjoškolski centar "Petar Slijepčević", Gacko; Srednjoškolski centar "Nikola Tesla", Kotor Varoš; Gimnazija "Filip Višnjić", Bijeljina; Srednjoškolski centar "Milorad Vlačić", Vlasenica; Gimnazija, Banja Luka; Gimnazija "Petar Kočić", Zvornik; Srednjoškolski centar "Golub Kureš", Bileća; Srednja škola "Čelinac", Čelinac; Gimnazija "Jovan Dučić", Doboј; Gimnazija "Jovan Dučić", Trebinje; Gimnazija, Gradiška; Ekonomski i trgovačka škola, Doboј; Srednjoškolski centar, Čajniče; Ugostiteljsko-trgovačko-turistička škola, Banja Luka; Srednja mješovita škola "Jovan Dučić", Teslić; Centar srednjih škola, Trebinje; Osnovna škola "Vojislav Ilić", Krupa na Vrbasu.

Radionice su izvođene u mjesecu septembru, oktobru i novembru 2010. godine.

Posjete školama realizovane su na sljedeći način:

- 1 Razgovor s direktorom škole, pedagogom/psihologom/socijalnim radnikom
- 2 Radionica sa Savjetom učenika

Cilj radionica bio je edukacija djece o njihovim pravima koja su im garantovana UN Konvencijom o pravima djeteta, te formiranje Mreže mladih savjetnika ombudsmana za djecu.

S obzirom da nije moguće u prvom druženju sa djecom obraditi sva prava, djeci je ponuđeno da tema radionice budu sljedeća prava, što su oni i prihvatili:

RODITELJSKA BRIGA I ŽIVOT U PORODICI (član 5, član 9, član 10, član 18, član 20), OBRAZOVANJE (član 28, član 29), SLOBODNO VRIJEME (član 31), SLOBODA IZRAŽAVANJA

¹²³ Zakon o ombudsmanu za djecu, član 6

¹²⁴ UN Komitet za prava djeteta, Preporuke, tačka 23.

(član 13, član 12), ZAŠTITA ZDRAVLJA (član 24), ZAŠTITA OD ZLOSTAVLJANJA, ZANEMARIVANJA I ISKORIŠĆAVANJA (član 19), POZNAVANJE PRAVA DJETETA (član 42).¹²⁵ Radionice su se izvodile u trajanju od 90 minuta, najčešće u vremenu između dvije školske smjene, tako da nisu uticale na redovan nastavni proces.

Radionice su planirane prije svega za učenike, članove Savjete učenika kako bi oni, kao izabrani predstavnici u svojim razredima, stečena znanja mogli prenositi u odjeljenjske zajednice.

Tokom radionica Ombudsman za djecu došao je do saznanja da postoje razlike od škole do škole, o istim pitanjima i problemima djeca imaju različita iskustva, ali o brojnim pitanjima sa kojima se svakodnevno susreću jednak razmišljaju. Razvijenost lokalne zajednice i mogućnosti koje ona pruža ima veliki značaj i na učenike, odnosno njihove stavove o navedenim pitanjima, kao i na aktivnosti kojima se bave ili žele da se bave u svojim školama.

Nakon sumiranja rezultata o obavljenim aktivnostima, izdvojene su one reakcije i razmišljanja djece, za koje je, po ocjeni ombudsmana za djecu, neophodno preduzeti dodatne mjere radi prevazilaženja postojećeg stanja i kao poseban izvještaj upućene Ministarstvu prosvjete i kulture Republike Srpske.

Razgovori sa djecom o njihovim pravima uvijek su obostrano korisni.

Djeca prije svega u tim razgovorima nauče nešto novo o pitanjima i problemima sa kojima se susreću na svom putu odrastanja, stiču povjerenje, oslobađaju se dilema sa kojima se susreću, dobijaju odgovore na pitanja koja su za njih problem, uče da je vrlo važno da razgovaraju i da probleme ne ostavljaju pod tepih, uče kako da razgovaraju, da i sami čuju sagovornika i da ga razumiju kao što očekuju da i druga strana čuje ono o čemu oni razmišljaju.

Odrasli u razgovoru sa djecom, ako ih čuju, uvijek mogu da nauče mnogo toga.

Djeca nam, ne samo u razgovoru, već i svojim ponašanjem i načinom reagovanja u određenim situacijama šalju poruke koje trebamo prepoznati. Stoga Ombudsman za djecu u sve svoje aktivnosti uključuje djecu kako bi došao do njihovih stavova o pitanjima koja se njih tiču.

2. Djeca u posjeti Instituciji

UN Konvencija¹²⁶ obavezuje odrasle da djecu edukuju o njihovim pravima a Zakon o Ombudsmanu RS obavezuje Instituciju da upoznaje djecu sa načinom ostvarivanja i zaštite njihovih prava i interesa i savjetuje ih kako da ostvare i zaštite svoja prava i interes.

Kako bi proširili svoja znanja iz Demokratije i ljudskih prava i bili što uspješniji u projektu "Ja građanin" koji se provodi u osnovnim i srednjim školama, učenici su tražili odgovore na brojna pitanja iz oblasti prava djeteta u Instituciji.

Instituciju su posjetila djeca iz OŠ "Vojislav Ilić" Krupa na Vrbasu koju je interesovala tema nasilje, a učenice iz OŠ "Branko Ćopić" iz Banjaluke željele su više informacija o vršnjačkom nasilju. Posjetile su nas i dvije grupe učenika iz banjalučke Gimnazije koje su radile teme porodično nasilje i pomoći djeci iz Doma "Rada Vranješević", grupa učenica iz Ekonomiske

¹²⁵ UN Konvencija o pravima djeteta

¹²⁶ UN konvencija, član 42

¹²⁷ Zakon o ombudsmanu za djecu, član 6

škole u Banjaluci koje su se bavile pitanjem djece s posebnim potrebama, učenici IB Diploma programa iz Banjaluke koji su se pripremali za evropsko takmičenje iz demokratije u Mostaru. Učenici iz Bijeljine su se interesovali za probleme maloljetničke delikvencije.

3. Program socijalizacije djece

U okviru projekta socijalizacije djece koju godinama provodi Javni fond dječije zaštite i Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, ombudsman za djecu je prepoznao mogućnost da svojim prisustvom i u druženju sa djecom razgovara sa njima o pitanjima koja mogu doprinijeti ostvarivanju njihovih prava. U 2010. godini ombudsman za djecu je posjetio tri smjene djece u kojima su boravila djeca iz Kotor Varoši, Banjaluke, Kozarske Dubice, Prijedora, Jezera, Doboja, Trnova, Kalinovika, Ljubinja, Šipova, Bileće, Nevesinja, Foče, Pelagićeva i Donjeg Žabara.

Djeca koja borave u Kumboru dolaze iz različitih opština, iz različitih škola i po osnovama, kako je zakonom uređeno, koji mogu biti vrlo različiti sa osnovnim ciljem - rekreacija pojedinih kategorija djece i socijalizacija i integracija djece sa posebnim potrebama.

Ono što je prisutno, svih ovih godina, i što svakako treba podržavati i u narednom periodu, jeste činjenica da su u Kumboru prisutna i talentovana djeca, pobednici na raznim školskim takmičenjima, ali i svršeni studenti, koji u ulozi volontera planiraju i provode sve aktivnosti sa djecom. Njihovo angažovanje i preporuka djece trebala bi im biti preporuka za trajno zaposlenje. Osoblje koje boravi sa djecom na ljetovanju na sebe je preuzele veliku obavezu i odgovornost, s obzirom da su u posebnim uslovima vaspitači djeci koju, vrlo često, prvi put vide.

Djeca su u razgovoru pokazala zainteresovanost gotovo za sve teme koje se tiču ostvarivanja njihovih prava i vrlo otvoreno su govorili o uslovima za obavljanje fizičkog vaspitanja, o dječijim časopisima, o disciplini u školi, o odnosu nastavnika prema njima, o tome šta uče u školi o svojim pravima.

Pored razgovora sa djecom ombudsman za djecu svaki boravak u kampu koristi i za razgovor sa osobljem koje u smjeni organizuje i prati aktivnosti i nosi veliku odgovornost za svaki dan boravka u kampu i za svako dijete.

Brojne informacije vezano za probleme sa kojima se susreću djeca sa smetnjama u razvoju Institucija je dobila u kampu od roditelja koji su u pratnji svoje djece boravili u Kumboru, od problema u gradskom prevozu, procedura liječenja, ovjere zdravstvenih knjižica, stipendija za djecu, prostora za rad udruženja...

Ono što je posebno važno, djeca iz kampa odlaze kući zadovoljna i u uvjerenju da će doći ponovo. Zato organizator mora blagovremeno preduzeti potrebne mjere kako ni jedno dijete, koje ispunjava potrebne uslove, ne bi ostalo izvan ovog projekta, a sa čim su se složila i sama djeca.

Projekat daje mogućnost, da pored organizatora i mnoge druge institucije i organizacije, uz koordinisanu saradnju daju svoj doprinos da boravak djece bude sadržajniji. Prije svega lokalne zajednice bi morale pokazati više osjetljivosti u pripremi djece za odlazak na more. Neke od opština kao što su Laktashi i Mrkonjić Grad godinama posebnu pažnju posvete upravo ovoj kategoriji djece. To nisu velika sredstva ali za djecu mnogo znače.

Ministarstvo zdravlja i Javni fond dječije zaštite čine ogromne napore da se projekat ne samo održi već i da ima razvojni karakter. Na zadovoljstvo velikog broja djece i njihovih

roditelja, projekat traje već deset godina i svakom godinom je sve sadržajniji, a djeca nemaju primjedbe ni na smještaj, ni na ishranu, na vaspitače i drugo osoblje.

4. Dječija nedjelja

U okviru obilježavanja Dječije nedjelje u Republici Srpskoj, Ombudsman za djecu je imao niz aktivnosti koje je proveo širom Republike Srpske a u prvom planu su bili susreti s djecom. Ombudsman za djecu posjetila je u Banjaluci Dječiji vrtić "Naša djeca", a u Doboju je u kancelariji Ombudsmana za djecu organizovan razgovor s djecom iz jednog odjeljenja 2. razreda OŠ "Vuk Stefanović Karadžić", a Klincograd, dječja igraonica iz Foče, na druženje je pozvala predstavnici kancelarije iz Foče.

U Doboju i Foči su u ovoj nedjelji održane i dvije radionice o pravima djeteta s posebnim akcentom na značaj obilježavanja Dječije nedjelje kao posebne prilike da se pažnja javnosti usmjeri na djecu.

Sve ove manifestacije su i prilika da djeca pokažu koliko znaju o svojim pravima, šta prava za njih znače, ali i da nauče da prava imaju i roditelji i njihovi vaspitači i da oni to treba da poštuju.

5. Dan prava djeteta

20. novembar obilježava se kao Međunarodni dan prava djeteta. 20. rođendan UN Konvencije obilježen je na centralnoj manifestaciji u Modrići 2010. godine sa porukom da svaki dan mora da bude dan prava djeteta, a da bi to ostvarili sve institucije moraju raditi zajedno, svaka u okviru svojih ovlašćenja i dodatno zajedno, da bi za svako dijete u svakom dijelu Republike Srpske obezbijedili najbolje.

Iz Modriće je otišla i poruka da će sljedeće godine domaćin manifestacije biti ona škola koja bude imala najbolje rezultate u učenju, vladanju, bez neopravdanih izostanaka, bez nasilja, sa uređenim školskim dvorištem, aktivnim Savjetom učenika.

Zato je ove godine centralna manifestacija obilježavanja Dana prava djeteta organizovana u OŠ "Branko Ćopić" iz Banjaluke, koja je prema podacima Ministarstva prosvjete i kulture RS imala najbolje rezultate u učenju i vladanju. Pored toga što je škola bila domaćin ove manifestacije i na ovaj način htjeli smo skrenuti pažnju na one koji to zaslužuju. I uprava škole i nastavnici koji su učestvovali u pripremi programa pokazali su da ulažu puno truda i energije u radu sa djecom i da učenici njihove škole na brojnim takmičenjima postižu zavidne rezultate. Obradovani su činjenicom da je to i na ovaj način prepoznato.

Prigodnim programom učenici su pokazali da odrasli moraju da shvate da njihova prava moraju da budu zakon za sve. Kroz pjesmu i stihove govorili su o svom pravu na ime, pravu na zdravlje i obrazovanje, roditeljsku brigu i pažnju, pravu na igru i slobodno vrijeme.

I ove godine je na inicijativu Ombudsmana za djecu, u saradnji sa RPZ i Ministarstvom prosvjete i kulture, raspisan literarni konkurs sa temom dječijih prava. Nagrade za najbolje literarne radove učesnicima Konkursa "Govorim u ime generacije" i "Ja se pitam" dodijelili su Javni fond dječje zaštite, Ministarstvo prosvjete i kulture i Ministarstvo porodice omladine i sporta.

Predstavnici Institucije prisustvovali su i proslavi Međunarodnog dana djeteta u OŠ "Novak Pivašević" u Staroj Dubravi. Ova škola zaslужila je posebnu pažnju jer u njoj nema vršnjačkog nasilja i neopravdanih časova, ali ima rada, znanja, talenta, razumijevanja, brige

i naravno, ljubavi. I sami su bili prijatno iznenađeni da je njihov trud i rad sa djecom na ovaj način prepoznat.

U OŠ "Sveti Sava" u Foči predstavnica Ombudsman za djecu je posjetila izložbu učeničkih radova na temu "Imam prava na zdravo odrastanje" kojim su djeca pokazala da razumiju šta su njihova prava, a što su uz podršku svojih nastavnika svojim radovima i likovnim i literarnim uz pjesmu i igru i pokazali. I igraonica Klincograd u Foči organizovala je obilježavanje ovog dana. Prigodnom programu koju su pripremila djeca uz pomoć svojih vaspitača prisustvovali su i roditelji djece.

U Derventi je, povodom Međunarodnog dana djeteta u Gimnaziji sa tehničkim školama postavljena info-tabla, čiji sadržaj su kreirala djeca u povodu obilježavanja Evropske godine borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti.

U susret Međunarodnom danu djeteta otvoren je internet forum mladih savjetnika ombudsmana za djecu čiji cilj je da pozove djecu i podrži ih da izraze svoje mišljenje o svim pitanjima koja se njih tiču.

Povodom Međunarodnog dana djeteta Ombudsman za djecu u Banjaluci je organizovao okrugli sto "Kako zaštiti djecu na internetu" na kojem su pored relevantnih stručnjaka iz ove oblasti govorila i djeca o svojim iskustvima, saznanjima i prijedozima kako riješiti ovaj sve prisutniji problem.

Sve ove aktivnosti imale su za cilj promovisati prava djece, podsjetiti odrasle na obaveze koje imaju u obezbjeđenju najboljeg interesa za svako dijete te promovisati najbolje škole, najbolje učeničke radove i pozitivne primjere.

O pozitivnim primjerima se vrlo malo govorи u javnosti, tako da bi se moralо više pažnje usmjeriti na promociju onih koji to zaslужuju. Mnogo je primjera odgovornih nastavnika i vaspitača, dobro uređenih škola, mnogo je primjera djece koja zaslужuju na ovaj način da budu prepoznata.

6. Međunarodni Dan ljudskih prava

Međunarodni dan ljudskih prava bio je prilika za podsjećanje da su i prava djece ljudska prava. Tim povodom Ombudsman za djecu zajedno sa Savjetom učenika banjalučke Gimnazije, u Gimnaziji u Banjaluci, organizovao je okrugli sto na temu "Prava djeteta su ljudska prava" na kojem su učenici iz Savjeta učenika Medicinske škole, Katoličkog školskog centra i Gimnazije iz Banjaluke postavljali pitanja o ostvarivanju i zaštiti svojih prava. Na pitanja su odgovarali predstavnici Ministarstva prosvjete i kulture, Ministarstva porodice, omladine i sporta, Administrativne službe grada Banjaluke, Savjeta roditelja, Ministarstva unutrašnjih poslova i Ombudsmana za djecu.

Učenici su govorili o svojim iskustvima iz oblasti obrazovanja, između ostalog i o potrebi uvođenja prijemnog ispita, o učeničkim stipendijama i načinu njihove dodjele, o načinu ocjenjivanja. S obzirom da su otvorena brojna pitanja i učenici i ostali prisutni su izrazili potrebu da se ovakvi razgovori vode što češće. Predstavnici vlasti koji su odgovarali na pitanja rekli su da do sada nisu imali ovakva iskustva u radu sa djecom i pohvalili učenike za njihovo otvoreno, zrelo i odgovorno vođenje ovog dijaloga.

Istim povodom održan je tematski sastanak u Doboju pod nazivom "Srednjoškolci pitaju". Učenici iz 5 srednjih škola iz Doboja postavljali su pitanja predstavnicima Republičkog pedagoškog zavoda i Republičke prosvjetne inspekcije.

Cilj organizovanja i održavanja ovih sastanka bio je pružanje mogućnosti učenicima da u neposrednom kontaktu sa predstavnicima republičkih organa u čijoj je nadležnosti i

srednjoškolsko obrazovanje, iznesu svoja zapažanja, prijedloge i kritike, te da dobiju odgovore na pitanja koja ih zanimaju.

S druge strane to je i prilika da odgovorni koji donose odluke o pitanjima, koja se njih tiču, čuju glas djece i uvjere se da djeca znaju šta je problem i kako se može rješavati.

7. *Ombudsman na manifestacijama dječijeg znanja i stvaralaštva*

Ombudsman za djecu u svom radu je podržavao i pratilo manifestacije dječijeg znanja i stvaralaštva. Cilj ovih druženja s djecom je iskazivanje dužne pažnje uspjesima djece u raznim oblastima umjetnosti, nauke i sporta i ukazivanje na posebnu važnost razvijanja i motivisanja kreativnosti kod djece. Posjetili smo učesnike 12. Sajma ideja, inovacija i stvaralaštva INOST, prisustvovali smo prijemu koji je Ministarstvo prosvjete i kulture organizovalo za učenike osnovnih i srednjih škola - pobjednike republičkih takmičenja.

Ombudsman za djecu otvorila je Međunarodni festival dječije poezije u Banjaluci i poručila djeci da njihov talenat treba da bude prepoznat i podržan.

Sa dječijim stvaralaštvom upoznali smo se i na izložbama koje su organizovane u izložbenom prostoru Koraci i to izložba fotografija "Djetinjstvo je najljepše" i na već tradicionalnoj izložbi radova štićenika obrazovnih ustanova u Republici Srpskoj. To su prilike da se mladim stvaraocima pokaže da za njihov rad postoji interes i da niko nema pravo da osporava razvoj njihovog talenta.

Djeca koja spadaju u posebno osjetljivu kategoriju, djeca invalidi, pokazala su svoje znanje i talenat na izložbama koje su u decembru mjesecu, nažalost, okupile mali broj posjetilaca, što govori da na senzibilizaciji društva za talente ove populacije još treba raditi.

Sportske aktivnosti mladih i njihova masovnost trebalo bi da budu sastavni dio dječijeg odrastanja, da djecu podstiču na druženje i kvalitetno provođenje slobodnog vremena¹²⁸ i razvijanje svijesti o potrebi ovih aktivnosti kod djece, na šta UN Konvencija obavezuje sve odrasle. Ombudsman za djecu je pratilo i podržao Turnir prijateljstva u mini rukometu koji je održan u Doboju.

8. *Ombudsman za djecu u gostima*

Proslave, praznici i slave u ustanovama u kojima borave djeca uvijek protiču u atmosferi promocije dječijih prava, jer djeca u prigodnim programima iskažu kako se u njihovoj ustanovi radi u nastavi, vannastavnim aktivnostima, koliko se sarađuje sa lokalnom zajednicom i koliko i kako sarađuju djeca, roditelji, nastavno osoblje i vaspitači. Zato smo se odazvali na pozive da budemo gosti u Domu Rada Vranješević, Zavodu "Miroslav Zotović", Domu za djecu bez roditeljskog staranja u Doboju, Centru "Zaštiti me", Gimnaziji Banja Luka, OŠ "Miroslav Antić" u Bistrici.

¹²⁸ UN Konvencija, član 31

VI SARADNJA SA NEVLADINIM ORGANIZACIJAMA

Nevladin sektor, kao jedan od stubova civilnog društva, ima izuzetno važnu ulogu u promociji i zaštiti prava djeteta.

Uloga nevladinog sektora usmjerena je, prije svega, na podizanje svijesti građana o ljudskim pravima uopšte i posebno prava djeteta, njihovom ostvarivanju i njihovoj zaštiti. Za instituciju Ombudsmana za djecu aktivnosti ovih organizacija su vrlo često izvor informacija o povredi prava djeteta, posebno marginalizovanih grupa.

Bez obzira što Institucija ima drugačije metode rada, ali i zakonom utvrđene nadležnosti, u vrlo kratkom vremenu od uspostavljanja Institucije, prepoznata je potreba za zajedničkim radom na konkretnom problemu ili na određenu temu, sa osnovnim ciljem da se brže i efikasnije ostvari zajednički cilj.

Partnerstvo sa nevladnim organizacijama Institucija je koristila u svim slučajevima izmjena postojećih zakonskih rješenja ili inicijativa za donošenje novih zakona, kako bi iskustvima koja imaju u svom radu na najbolji način doprinijela adekvatnijoj zaštiti djece i njihovih prava, ali i realizaciji preporuka UN Komiteta *da se - poveća stepen saradnje sa nevladnim sektorom i sa drugim sektorima civilnog društva koji rade sa djecom i za djecu.*¹²⁹

Za kratko vrijeme Institucija je primila inicijative brojnih nevladinih organizacija iz različitih oblasti dječjeg odrastanja.

Samo neke od njih su realizovane u 2010. godini.

1. Ombudsman za djecu i Helsinski parlament građana Banja Luka
- Zakone uskladiti sa međunarodnim standardima

Odmah po pokretanju inicijative za izmjene i dopune Porodičnog zakona Republike Srpske Instituciji se obratila nevladina organizacija Helsinski parlament građana Banjaluke sa zahtjevom da i oni budu dio te inicijative. Njihovi zahtjevi usmjereni su prije svega na jasno definisanje položaja samohranog roditelja i prava koja po tom osnovu ima.

Helsinski parlament je u više navrata u 2010. godini organizovao rasprave na temu izmjene Porodičnog zakona kako bi od brojnih učesnika, prije svih udruženja samohranih roditelja, dobili podatke o problemima sa kojima se samohrani roditelj danas susreće.

Saradnja institucije Ombudsmana za djecu i ove nevladine organizacije, koja se odnosi na izmjene Porodičnog zakona, samo je nastavak zajedničkog rada na usklađivanju postojećih zakonskih rješenja sa međunarodnim standardima.

2. Ombudsman za djecu i NVO „Budućnost“ Modriča
- Zaštita djece od seksualnog iskorišćavanja

Udruženje građana „Budućnost“ iz Modriče već godinama svoju aktivnost usmjerava na borbu protiv svih oblika nasilja u porodici i, posebno, na rad sa žrtvama takvog nasilja. S obzirom da su djeca uvijek žrtve takvog nasilja i da ova nevladina organizacija ima dugogodišnje iskustvo u radu sa djecom koja su žrtve svih oblika zlostavljanja i zanemarivanja, to su o svojim iskustvima i potrebi jačanja zaštite djece u ovoj oblasti upoznali i sve učesnike Konferencije koju je Institucija organizovala, a koja je trebala dati

¹²⁹ UN Komitet za prava djeteta, Preporuka 21.

odgovor na pitanje da li smo dovoljno učinili da zaštitimo djecu od svih oblika nasilja, a posebno seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja.

Zajednička je ocjena da nema precizne evidencije o slučajevima seksualnog zlostavljanja djece niti postoji potrebna saradnja svih učesnika u ovom postupku, da kaznena politika nije adekvatna, da ne postoje adekvatne ustanove za pomoći i podršku djeci – žrtvama nasilja, te da je potrebna stalna edukacija kadrova po jedinstvenom programu kako bi sve službe mogle biti adekvatna podrška žrtvama nasilja ali i u preventivnim aktivnostima.

3. Centar za promociju evropskih vrijednosti EUROPLUS

- Borba protiv siromaštva djece

Centar za promociju evropskih vrijednosti EUROPLUS u saradnji sa Ombudsmanom za djecu organizovao je panel diskusiju na temu „Djeca prije svega“ sa ciljem da se podstaknu sve nadležne službe i institucije da u okviru svojih ovlašćenja imaju aktivniju ulogu u borbi protiv siromaštva i socijalne isključenosti djece.

Zajednička je ocjena da je potrebno identifikovati rizike dječjeg siromaštva, utvrditi pravce strateškog - sistemskog pristupa borbi protiv siromaštva djece, analizirati postojeće programe i raditi na novim u cilju sprečavanja socijalne isključenosti djece. U cilju podsticanja djece da govore o ovom pravu te da prepoznaju situacije koje dovode do socijalne isključenosti, u 10 škola u Republici Srpskoj postavljene su info table sa porukama koje su sama djeca kreirala. Izradom sadržaja info table djeca su izrazila svoje mišljenje o siromaštву i posljedicama koje ono ima na razvoj i odrastanje djeteta. Sadržaj info table kreirali su Savjet učenika Srednje medicinske škole i Gimnazije iz Doboja.

4. Save the Children Norway

- Zaštita djece od seksualnog zlostavljanja

Ombudsman za djecu u saradnji sa Save the Children Norway organizovao je 5. Godišnju konferenciju ombudsmana za djecu Jugoistočne Evrope, u Banjaluci od 19 - 21 maja, na temu - Djeca imaju pravo na zaštitu od seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja. Jesmo li učinili dovoljno da ih zaštitimo?

U saradnji sa istom organizacijom, Ombudsman za djecu je organizovao Tematsku sjednicu ombudsmana za djecu Jugoistočne Evrope, kao nastavak aktivnosti institucija ombudsmana u skladu sa zaključcima usvojenim na Godišnjoj konferenciji.

Tematska sjednica bila je posvećena prioritetima institucija ombudsmana za djecu u zaštiti djece od seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja.

5. UNICEF

- Djeca i mediji

U okviru programa za jačanje sistema socijalne zaštite i inkvizije djece u BiH, UNICEF je posebnu važnost dao medijima i njihovom angažovanju na promociji i zaštiti prava djeteta. Izvršena je analiza medijskog izvještavanja o temama koje se tiču prava djeteta za period april 2009 – april 2010. godine, a Institucija je u tim aktivnostima dala svoj puni doprinos.

5. Flexus Jeugdplein, nevladina organizacija iz Holandije

- Kako pomoći djeci za samostalan život izvan doma

Holandska nevladina organizacija Fleksus preko 50 godina radi na različitim projektima u Holandiji koji su usmjereni na podršku djeci, prije svega onoj koja su smještena u ustanovama socijalnog zbrinjavanja. U namjeri da svoje dugogodišnje iskustvo prenesu i na

naše prostore isti su kontaktirali instituciju Ombudsmana za djecu kako bi dobili informacije o tome u kojim ustanovama i sa kojom djecom, oni sa svojim iskustvom, mogu najviše doprinijeti boljem položaju djece.

S obzirom da se njihova „pretežna djelatnost“ najvećim dijelom podudara sa aktivnostima koje se sprovode u dječjem Domu „Rada Vranješević“, to je prijedlog Institucije bio da se upravo u toj ustanovi projekat i realizuje. Kako je u međuvremenu usvojena Strategija za unapređenje socijalnog položaja djece bez roditeljskog staranja u Republici Srpskoj, 2009-2014. godine,¹³⁰ koja, između ostalog, konstatiše potrebu organizovane podrške djeci koja napuštaju domove u kojima su smješteni, to je zajednička aktivnost u saradnji sa domom i definisana kao „Kako pomoći djeci za samostalan život izvan doma“.

Realizacija projekta uz podršku Vlade Holandije započela je u februaru 2010. godine. Projektom je definisano da se djeca završnih razreda srednjih škola smještenu u domu organizuju u posebnom dijelu ustanove, te da uz podršku vaspitača i predstavnika ove organizacije prolaze poseban program koji za cilj ima, prije svega, pripremiti djecu za izlazak iz ustanove. Prva iskustva pokazala su šta i u kojem pravcu treba unapređivati u radu sa ovom grupom djece kako bi efekti rada sa njima prije svega bili u njihovom interesu, ali i interesu društva u cijelini.

6. Nevladine organizacije opštine Doboј

- Djeca sa posebnim potrebama

Ombudsman za djecu u saradnji sa nevladinom organizacijom „Primanatura“ organizovao je sastanak sa predstvincima udruženja građana sa područja opštine Doboј koji se u svom radu bave ostvarivanjem i zaštitom prava djece.

Sastanak je održan sa ciljem upoznavanja Institucije sa aktivnostima nevladinog sektora u promociji i zaštiti prava djeteta, radi razmjene iskustava i uspostavljanja potrebne saradnje. Predstavljajući svoje projekte i konkretne aktivnosti prisutne organizacije su izrazile potrebu saradnje sa Institucijom o konkretnim temama i problemima sa kojima se djeca danas suočavaju, a posebno je naglašena potreba dodatne brige i unapređivanje položaja djece sa smetnjama u razvoju

7. Udruženje samohranih roditelja „Ponos“

- Problemi samohranih roditelja

Predstavnici udruženja samohranih roditelja „Ponos“ iz Banjaluke u više navrata su kontaktirali Instituciju ukazujući na brojne probleme sa kojima se svakodnevno susreću samohrani roditelji. Prema podacima udruženja u Banjaluci je preko 1500 samohranih roditelja, koji se svakodnevno susreću sa brojnim problemima, a da kao samohrani roditelji ne mogu ostvariti ni osnovna prava za svoju djecu, a da ne govore o nekim povlasticama po tom osnovu. Jedan od osnovnih problema je neplaćanje alimentacije čime su djeca ostala bez osnovnih sredstava za život a porodica onemogućena u ostvarivanju drugih prava. Udruženje je podržalo inicijativu Institucije za izmjene Porodičnog zakona te su u nekoliko slučajeva konkretne probleme svojih članova proslijedili Instituciji na postupanje.

¹³⁰ Strategija za unapređenje socijalnog položaja djece bez roditeljskog staranja u Republici Srpskoj 2009 - 2014. god, usvojena 03.09.2009. god.

VII SARADNJA SA INSTITUCIJAMA

Da bi Institucija mogla odgovoriti svom zadatku, vrlo je važno da ima kvalitetnu saradnju sa institucijama, organima i službama koje, u okviru svoje nadležnosti, donose propise, vode postupke ili su na bilo koji drugi način nadležni za postupanje u zaštiti djece i njihovih prava.

Narodna skupština Republike Srpske Instituciji redovno dostavlja pozive za sjednice sa potrebnim prilozima, tako da Institucija ima uvid u donošenje zakona koji su od značaja za ostvarivanje prava djeteta i na koje, u skladu sa svojim ovlašćenjima, ima mogućnost dati mišljenje, dok je zakonski tekst u skupštinskoj proceduri.

Kada su u pitanju podzakonski akti o pitanjima koja su od značaja za zaštitu prava djeteta i postupak njihovog donošenja, Institucija može reagovati tek pošto isti budu doneseni, ako pojedine njihove odredbe nisu u skladu sa zahtjevima Konvencije.

Institucija je, u izvještajnom periodu, ostvarila saradnju sa Ministarstvom prosvjete i kulture, Ministarstvom unutrašnjih poslova, Ministarstvom zdravljia i socijalne zaštite, Ministarstvom pravde i Ministarstvom trgovine i turizma, s obzirom da je najveći broj predmeta koji su rađeni u Instituciji, bilo po prijavama ili po službenoj dužnosti, upućivao na saradnju sa ovim ministarstvima.

Ono što je važno napomenuti je da su navedena ministarstva prepoznala potrebu i zajedničkog rada sa Institucijom u cilju unapređenja zaštite prava djece u određenim oblastima.

Pri tome Ministarstvo unutrašnjih poslova spada u red onih institucija koje najbrže prepoznaju problem o kojem govorimo i odmah reaguju. Sve službe sa kojima je Institucija ostvarila kontakt, od referenata, načelnika, savjetnika, ministra lično i direktora policije i prije ostavljenog roka reagovali su na poziv Institucije. I ne samo na zahtjev Institucije, već su i sami predlagali oblasti u kojima se zajedničkim radom sa Institucijom ali i drugim nadležnim službama i organizacijama može postići kvalitetnija zaštita djece.

Institucija se u izvještajnom periodu najčešće obraćala Ministarstvu zdravljia i socijalne zaštite s obzirom da se najveći broj žalbi odnosi na postupanje centara za socijalni rad u postupcima za ostvarivanje i zaštitu prava djeteta. Vrlo je važno da Ministarstvo i ministar lično nisu imali problem da čuju ono o čemu je Institucija tražila odgovor u smislu pravdanja konkretne situacije i postupanje službi u njihovoj nadležnosti, naprotiv, reakcije su bile – "samo nam to dostavite", te su u jednom broju predmeta podnijeli prijavu nadležnim inspekcijama i ostvarili nadzor u postupanju centara u određenim predmetima.

Inspeksijska služba Republike Srpske, na poziv Institucije, reagovala je u različitim oblastima, od donošenja odgovarajućeg upravnog akta, kontrole dječijih igraonica, kontrola u pojedinim školama vezano za uslove rada škole, ali i postupanja u konkretnim situacijama i naložila postupanje u ostavljenom roku, te preduzela mjere u skladu sa svojim ovlašćenjima.

Ombudsman za djecu od samog uspostavljanja ima dobru saradnju sa Savjetom za djecu Republike Srpske. Ta saradnja usmjerena je, prije svega, na traženje kvalitetnih sistemskih rješenja u pojedinim oblastima ostvarivanja i zaštite djeteta, na osnovu iskustava i informacija sa kojima dvije institucije raspolažu.

Institucija je od samog uspostavljanja ostvarila potrebnu saradnju i sa Javnim fondom dječje zaštite prije svega u realizaciji projekta socijalizacije djece i svojim angažovanjem, te pozivom drugih institucija, pokušava dati svoj doprinos naporima Fonda u realizaciji ove

aktivnosti koja se godinama realizuje na zadovljstvo velikog broja djece i njihovih roditelja u Republici Srpskoj.

Imajući u vidu ulogu i odgovornost svih institucija u zaštiti prava djeteta, Institucija se obratila i Centru za edukaciju sudija i tužilaca Republike Srpske, kako bi oni u plan svojih aktivnosti uvrstili teme, koje po mišljenju Institucije, zaslužuju dužnu pažnju, što je Centar i prihvatio te u program obuke uključio temu koja se odnosi na zahtjev Konvencije - Najbolji interes djeteta u sudskom postupku.

Institucija je ostvarila saradnju i sa Gender centrom Republike Srpske kod izrade Strategije za borbu protiv nasilja u porodici, te prihvatile inicijativu da svoju bazu podataka vodi i po polu i uzrastu djece čija prava su povrijeđena.

U svim slučajevima organizovanja stručne rasprave o pitanjima zaštite prava djece, Institucija uvijek uključuje predstavnike fakulteta. Do sada su to bili Pravni fakultet, Filozofski fakultet i fakultet Političkih nauka. Međutim, ne samo u organizovanju rasprave o pojedinim pitanjima već i u svim drugim situacijama kada je Instituciji bila potrebna stručna pomoć, stručnjaci iz različitih oblasti: Ijekari iz Kliničkog centra Banja Luka, profesori i asistenti sa fakulteta su dali punu podršku i stručnu pomoć Instituciji.

Po pozivu profesora sa fakulteta Političkih nauka, predstavnici Institucije su održali predavanje za studente o UN Konvenciji o pravima djeteta, njenim osnovnim zahtjevima i principima te ulozi i ovlašćenjima institucije Ombudsmana za djecu u promociji i zaštiti prava djeteta.

Institucija je u traženju rješenja za zaštitu prava djeteta na internetu ostvarila saradnju sa Agencijom za informaciono društvo Republike Srpske koje je prepoznalo problem i potrebu dodatnog angažovanja u njegovom rješavanju, te je prihvaćena inicijativa Institucije za uspostavljanje posebne i prve te vrste internet stranice o zaštiti djece na internetu.

Na zahtjev Institucije, Republički pedagoški zavod je u okviru svojih edukativnih programa za prosvjetne radnike ostavio prostor i za ombudsmana za djecu. U programu edukacije nastavnika demokratije, ombudsman za djecu je iskoristio prisustvo velikog broja nastavnika da im približe zahtjeve Konvencije, ovlašćenja Institucije te očekivanja u njihovom angažovanju o svim pitanjima koja mogu doprinijeti unapređenju položaja djece.

S obzirom da veliki broj žalbi zaprimljenih u Instituciji govori o vođenju postupaka o ostvarivanju tih prava, to je Institucija ostvarila saradnju i sa Centrom besplatne pravne pomoći, prije svega za njihovim angažovanjem u predmetima zaprimljenim u Instituciji koji zahtijevaju vođenje odgovarajućih postupaka.

Saradnja je ostvarena i sa velikim brojem centara za socijalni rad i drugih institucija i službi čija iskustva mogu doprinijeti boljem sagledavanju situacije na terenu, a time i boljim rješenjima za prevazilaženje postojećeg.

U narednom periodu Institucija će intenzivirati saradnju sa fakultetima kako bi, s jedne strane, interes studenata „usmjerili“ u pravcu prava djeteta a, s druge strane, profesori dali svoj stručni doprinos temama i problemima koji se tiču djece.

U organizovanju stručne rasprave koja doprinosi ostvarivanju i zaštiti prava djeteta, Institucija je uvijek, a što će činiti i u buduće, pozivala sve one institucije, ustanove, organizacije koje svojim i stručnim znanjem i praktičnim iskustvom, u različitim oblastima mogu ponuditi najbolja rješenja.

VIII ODNOSI SA JAVNOŠĆU

Zakonom o Ombudsmanu za djecu¹³¹ utvrđeno je da Ombudsman za djecu obavještava javnost o stanju prava djeteta u Republici Srpskoj. Postupajući u skladu sa zakonom utvrđenim ovlašćenjima, Ombudsman za djecu je redovno informisao javnost o aktuelnim temama i problemima koji se odnose na ostvarivanje i zaštitu prava i interesa djece.

Saradnja Institucije sa medijima je izuzetno važna. Prvo iz razloga, što je Institucija time vidljivija i bliža onima zbog kojih je osnovana - djeci i svima koji brinu o djeci.

S druge strane, saradnja sa medijima je i saradnja sa građanima koja treba da doprinese ne samo rješavanju pojedinačnih predmeta već sistemskom definisanju osnovnih zahtjeva i principa koji će doprinijeti poboljšanju položaja djece u različitim oblastima njihovog odrastanja. Obaveštavanje javnosti o povredi prava djeteta, istovremeno ima i preventivnu i edukativnu ulogu - sprečavanje budućih sličnih pojava i upoznavanje, ne samo djece, već i onih koji brinu o djeci, o načinu i mogućnostima ostvarivanja i zaštite prava djeteta.

Svaka aktivnost Institucije u vezi sa problemima u ostvarivanju i zaštiti prava i interesa djece o kojima su mediji pisali izaziva reakciju u smislu većeg obraćanja Instituciji, bilo podnošenjem novih prijava za iste ili slične probleme, ili traženjem dodatnih informacija za situacije u kojima se dijete nalazi. Međutim, jedan broj građana u tim situacijama je kontaktirao Instituciju da izrazi svoju podršku i temi i načinu na koji se o njoj govori. Svako obraćanje građana, ove vrste, za Instituciju je veoma važno jer je potvrda da o problemu govorimo na način na koji bi i oni govorili. Upravo tako su nam rekle vaspitačice iz vrtića, nastavnice iz nekih škola ali i roditelji čija djeca imaju smetnje u odrastanju. Upravo zahvaljujući medijima Institucija je primila inicijative velikog broja udruženja, ali i pojedinaca, koji ili predlažu izmjene postojećih zakonskih rješenja ili prijavljuju situacije na terenu koje su protivne interesima djeteta.

Da bi svoje djelovanje učinila dostupnim javnosti, Institucija je koristila brojne i različite mjere. Jedna od njih je i štampanje Godišnjeg izvještaja, njegovo objavljivanje u "Službenom glasniku" i postavljanje na veb stranici Institucije kako bi najšira javnost bila upoznata sa pravima djeteta, stepenom njihovog poštivanja i pravnom zaštitom tih prava.

Pored Godišnjeg izvještaja i Posebni izvještaji ombudsmana za djecu su dostupni javnosti. Posebni izvještaji uvjek proizilaze iz šire rasprave o određenom problemu o čemu je javnost upoznata već u toku rasprave, a onda i dodatno njegovim objavljivanjem na veb stranici Institucije.

Pored godišnjih i posebnih izvještaja i sve preporuke, mišljenja i inicijative Institucije se javno objavljaju. Praktično, sve dnevne aktivnosti Institucije se javno objavljaju, što su za medije informacije koje oni koriste.

Za informisanje javnosti Institucija je koristila različita sredstva:

- lični kontakti sa različitim ciljnim grupama (savjeti učenika, posjete školama, vrtićima, saradnja sa nevladinim organizacijama...),
- veb stranica Institucije, (sadržaj internet stranice namijenjen je prije svega djeci ali i onima koji o njima brinu, ali i medijima, zato se sadržaj stranice svakodnevno dopunjava i na njoj su dostupne sve informacije vezane za rad Institucije),
- saopštenja za javnost,

¹³¹ Zakon o Ombudsanu za djecu, član 5

- intervju po pozivu određenih medija,
- pres konferencije,
- štampanje Konvencije na jeziku razumljivom djeci, publikacija, postera...

Institucija je ostvarila saradnju sa gotovo svim medijima i pisanim i elektronskim od lokalnog do državnog nivoa. Sa nekim medijima saradnja je bila bolja i ona je prije svega izraz njihove potrebe da o pitanjima zaštite prava djece informišu javnost, otvarajući na taj način brojna pitanja o kojima se do sada nije uopšte pisalo.

Institucija je i od medija dobijala prijave o povredi prava djece, u nekim slučajevima zajedno smo pratili postupanje nadležnih u rješavanju pojedinačnih predmeta.

Prilozi o pojedinačnim slučajevima o kojima su mediji izvještavali za Instituciju su bili osnov za traženje odgovora od odgovorne strane o postupanjima u vezi sa događajima o kojima je javnost obaviještena.

Institucija je prema svim medijima imala isti pristup, što znači da saopštenja koja idu iz Institucije idu istovremeno prema svim medijskim kućama, i drugo, svi mediji su na njihov zahtjev, odgovor Institucije dobili u roku koji su ostavili.

Web stranica Institucije, po ocjeni mnogih novinara, dobar je izvor informacija ne samo o aktivnostima institucije već i postojećim zakonskim rješenjima, nadležnim institucijama, aktivnostima nevladinog sektora. Za Instituciju koja je tek uspostavljena broj posjetilaca stranice www.djeca.rs.ba od blizu 60 000, gdje je broj posjetilaca u 2010. godini u prosjeku bio oko 4500 mjesечно, a za prva dva mjeseca tekuće godine 6500 obavezuje na dodatne sadržaje sa ciljem i promocije prava djeteta i edukacije svih o ovim pravima. Zbog toga se na stranici objavljuju i radovi stručnjaka iz različitih oblasti, ali i odgovori na česta pitanja Instituciji.

Institucija je bila i ostaje otvorena za sve medije i njihov doprinos unapređenju položaja djece u društvu.

S obzirom na izuzetno važnu ulogu medija u promociji i zaštiti prava djeteta, te jačanju društvene svijesti o povredi tih prava, te zajednički interes Institucije i medija, neophodno je i dalje raditi na unapređenju te saradnje aktuelizirajući teme i probleme o kojima moraju da govore stručnjaci iz različitih oblasti zajedno sa onima iz prakse, imajući pri tom u vidu i mišljenje djece.

To bi trebalo doprinijeti boljem razumijevanju prava djece i edukaciji svih onih koji se svakodnevno u praksi susreću sa vrlo različitim situacijama, na koje vrlo teško pronalaze odgovore.

IX OSTALE AKTIVNOSTI

Radi razmjene informacija i unapređenja metoda i načina rada Ombudsman za djecu je u izvještajnom periodu ostvario saradnju sa gotovo svim institucijama ombudsmana u okruženju. Ta saradnja odvijala se uglavnom kroz učešće na stručnim skupovima i seminarima, koji se uvijek koriste za razmjenu mišljenja o postojećim sistemskim rješenjima na unapređenju položaja i prava djeteta. Institucije ombudsmana zemalja okruženja suočene su uglavnom sa problemima iste vrste, zbog toga je razmjena iskustava, sistemska rješenja koja se čine u pojedinim zemljama u zaštiti prava djeteta za svaku od institucija vrlo značajno iskustvo.

Institucija je po pozivu prisustvovala međunarodnim konferencijama

Malta -	4 - 5. juni 2010. godine Sastanak koordinatora ENYA projekta
Banja Luka -	12. juni 2010. godine Međunarodna konferencija o ljudskim pravima i slobodama
Strazburg -	7 - 9. oktobar 2010. godine Godišnja konferencija Evropske mreže ombudsmana za djecu
Zagreb -	26. novembra 2010. godine Konferencija/Udomitelji djece Hrvatske

Na poziv organizatora Institucija je prisustvovala:

Jahorina -	25. i 26. mart 2010. godine Seminar - Trgovina ljudima - seksualna eksploracija
Banja Luka -	15. maj 2010. godine Okrugli sto povodom Međunarodnog dana porodice
Doboj -	18. oktobar 2010. godine Panel diskusija - Djeca prije svega
Doboj -	20. oktobar 2010. godine Okrugli sto - Arhitektonska pristupačnost je ljudsko pravo,
Doboj -	26. oktobar 2010. godine Radionica - Polno odrastanje djece sa posebnim potrebama
Banja Luka -	12. novembar 2010. godine Okrugli sto - Podrška uspostavljanju efektivnog sistema brige o djeci nakon razvoda,
Banja Luka -	23. novembar 2010. godine Konferencija - Socijalna,porodična i dječja zaštita u RS
Modriča -	25. novembar 2010. godine Okrugli sto - Međunarodni dan borbe protiv nasilja nad ženama
Doboj -	30. novembar 2010. godine Radionica - Pravo na pravnu pomoć za socijalno ugrožene
Doboj -	6. decembar 2010. godine Konferencija povodom dana volontera
Banja Luka -	14. decembar 2010. godine Okrugli sto - Podrška djeci osnovnoškolskog uzrasta redovnom pohađanju škole

Institucija je organizovala:

Banja Luka -	29. mart 2010. godine
Okrugli sto ' Ne alkoholu među mladima
Banja Luka -	19. - 21. maj 2010. godine
Godišnja konferencija ombudsmana za djecu Jugoistočne Evrope
Banja Luka -	5. oktobar 2010. godine
Okrugli sto - Problemi i rizici djece koja zasnivaju bračne i vanbračne zajednice
Banja Luka -	4. novembar 2010. godine
Tematska konferencija ombudsmana za djecu Jugoistočne Evrope
Banja Luka -	5. novembar 2010. godine
Radni sastanak sa ombudsmanima za djecu Srbije,Vojvodine,Makedonije i Crne Gore
Banja Luka -	18. novembar 2010. godine
Okrugli sto - Kako zaštiti djecu na internetu

1. Članstvo u ENOC

Institucija Ombudsmana za djecu je jedna od rijetkih institucija koja je u istoj godini kada je osnovana kao potpuno nova institucija primljena za punopravnog člana ENOC -Asocijacija ombudsman institucija za djecu u Evropi koja broji preko 30 članova.

Za Instituciju je ovaj prijem svojevrsno priznanje za prepoznatu ulogu i značaj Institucije u pravnom sistemu zemlje i dodatna obaveza da planirane aktivnosti nastavi u skladu sa usvojenim standardima ombudsman institucija, ali i da preuzme obaveze koje iz tog članstva proizilaze.

U skladu sa osnovnom ulogom ENOC - promocija prava djeteta, pokrenuta je inicijativa za uspostavljanje mreže mladih savjetnika pri institucijama za zaštitu djece, te je 14.godišnja konferencija ombudsmana za djecu u Strazuburu 7-9 oktobra 2010. godine održana na temu - Djecu treba slušati i uključiti u promociju i implementaciju njihovih prava.

Ombudsman za djecu je započela aktivnosti na uspostavljanju Mreže mladih savjetnika,i na prvom sastanku mladih savjetnika, na godišnjoj konferenciji imala je svog predstavnika.

Na jednom mjestu govorila su djeca iz Grčke, Španije, Azerbejdžana, Slovačke, Francuske, Finske, Belgije, Hrvatske... Republiku Srpsku je predstavljao Dejan Tatić, učenik Gimnazije Iz Doboja, koji je bio i jedini predstavnik iz Bosne i Hercegovine.

Dejan je, radeći na konferenciji u grupi za obrazovanje, a pored toga teme su bile,zdravlje, nasilje i internet,pokazao da mladi imaju šta da kažu i da znaju to da kažu, svojim nastupom i onim što je govorio bio je vrlo primjećen i od svojih vršnjaka, ali i ostalih učesnika konferencije.

2. Koordinator CRONSEE

Na Tematskoj sjednici ombudsmana za djecu Jugoistočne Evrope održanoj u Zagrebu 1.12.2009. godine za novog koordinatora - predsjedavajućeg Mreže za 2010. godinu odlukom svih članova izabrana je institucija Ombudsmana za djecu Republike Srpske.

Ovaj izbor za Instituciju je bio između ostalog i obaveza organizovanja redovne godišnje skupštine mreže i jedne tematske konferencije u 2010. godini.

Godišnja konferencija organizovana je u Banjaluci od 19-21 maja 2010. godine na temu- Djeca imaju pravo na zaštitu od seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja. Jesmo li učinili dovoljno da ih zaštитimo.

Učesnici Konferencije, institucije ombudsmana iz Srbije, Slovenije, Vojvodine, Makedonije, Crne Gore, Hrvatske, Rumunije, BiH su polazeći od međunarodnih standarda govorili o pravnoj regulativi svojih zemalja i iskustvima u svom radu u ovoj oblasti zaštite djeteta. Zaključci usvojeni na Konferenciji samo potvrđuju koliko je problem seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja djece ozbiljan i složen i da zahtijeva angažovanje brojnih subjekata u sistemu da bi djeca bila zaštićena.

Uvodničari na Konferenciji bili su prof. dr Ivanka Marković, Pravni fakultet Banja Luka, Snežana Živković, Okružno tužilaštvo Banja Luka, Sanja Sumonja, inspektor MUP-a i Gordana Vidović, udruženje građana „Budućnost“ Modriča.

Učesnicima konferencije obratio se i predsjednik Narodne skupštine Republike Srpske gospodin Igor Radojičić, a predsjednik Republike, gospodin Rajko Kuzmanović je upriličio prijem za sve učesnike.

Svi učesnici Konferencije izrazili su svoje zadovoljstvo odličnom organizacijom ovog skupa, dobrom izborom teme i kvalitetnim uvodničarima i posebno zadovoljstvo što su imali priliku da im se obrate i Predsjednik Republike i Predsjednik Narodne skupštine.

Tematska sjednica ombudsmana za djecu Jugoistočne Evrope organizovana je u Banjaluci 4. novembra 2010. godine i ista je bila nastavak aktivnosti institucija u vezi sa zaključcima usvojenim na Godišnjoj konferenciji - Prioriteti institucija u zaštiti djece od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja.

3. Publikacije

Da bi osnovne zahtjeve i principe Konvencije približili djeci, ali i onima koji brinu o djeci, Institucija je u 2010. godini štampala publikacije koje će biti dostavljene nadležnim institucijama i objavljene na veb sajtu Institucije. Publikacije sadrže rezultate istraživanja na terenu, stavove stručnjaka i preporuke ombudsmana za djecu.

- Vršnjačko nasilje u obrazovnom sistemu
- Ne, alkoholu među mladima
- Problemi i rizici maloljetničkih brakova
- Djeca na internetu
- Zbornik radova sa CRONSEE Konferencije "Djeca imaju pravo na zaštitu od seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja. Jesmo li učinili dovoljno da ih zaštитimo?"

X Izvršenje budžeta

Red. broj	Analitički konto	NAZIV KONTA	IZNOS U KM
I	611111	Bruto plate i naknade troškova zaposlenih	528,422.47
1	6111-11	Neto plate	341,625.01
2	6111-21	Porez na neto plate	24,880.46
3	6111-39	Zbirni doprinosi na platu	161,600.43
4	6112-26	Darovi djeci, pokloni	316.57
II	6131000	Putni troškovi	16,787.73
1	6131-11	Troškovi prevoza u zemlji javnim sredstvima	67.00
2	6131-13	Troškovi upotrebe vlastitog automobila u zemlji	772.01
3	6131-14	Troškovi smještaja po službenom putu u zemlji	1,389.10
4	6131-15	Troškovi dnevnicu u zemlji	1,375.00
5	6131-19	Ostali putni troškovi po službenom putu u zemlji	58.00
6	6131-21	Troškovi prevoza u inostranstvu javnim sredstvima	2,718.28
7	6131-23	Troškovi upotrebe vlastitog automobila u inostranstvu	1,001.40
8	6131-24	Troškovi smještaja po službenom putu u inostranstvu	3,576.40
9	6131-25	Troškovi dnevnicu u inostranstvu	5,492.78
10	6131-29	Ostali putni troškovi po službenom putu u inostranstvu	337.76
III	613200	Troškovi energije	7,907.98
1	6132-11	Troškovi električne energije	3,563.93
2	6132-12	Troškovi grijanja	4,344.05
IV	613300	Troškovi komunalnih i komunikacijskih usluga	12,218.34
1	6133-11	Troškovi vode i kanalizacije	676.62
2	6133-12	Troškovi telefonskih i poštanskih usluga	11,308.60
3	6133-13	Troškovi usluga odvoza smeća	73.12
4	6133-14	Troškovi održavanja čistoće	160.00
V	613400	Nabavka materijala	10,556.66
1	6134-11	Troškovi za obrazce i papir	15.00
2	6134-12	Troškovi kompjuterskog materijala	2,835.44
3	6134-13	Troškovi stručne literature	646.00
4	6134-17	Administrativne takse	86.60
5	6134-18	Troškovi kancelarijskog materijala	2,654.08
6	6134-19	Troškovi ostalog materijala(pečati, itisoni,auto patosnice i sl.).	895.32
7	6134-84	Troškovi materijala za čišćenje i održavanje prostorija	1,031.23
8	6134-89	Ostali materijal (štambilji, izrada ključeva ,tabla sa nazivom institucije, novog.program, pokloni prilikom posjeti dječijim domovima i sl.)	2,392.99
VI	613500	Troškovi usluga prevoza i goriva	3,666.36
1	6135-11	Troškovi benzina	3,403.30
2	6135-15	Ostali troškovi	263.06
VII	613600	Zakup imovine i opreme	44,990.64

1	6136-11	Troškovi zakupa poslovnog prostora	44,990.64
VIII	613700	Troškovi tekućeg održavanja	5,845.25
1	6137-12	Materijal za opravku i održavanje opreme	1,391.34
2	6137-13	Materijal za opravku i održavanje vozila	1,125.82
3	6137-22	Usluge opravke i održavanja opreme	2,239.10
4	6137-23	Usluge opravki i održavanja vozila	1,088.99
IX	6138-00	Troškovi osiguranja, bankarske usluge i sl.	2,121.35
1	6138-12	Kolektivno osiguranje radnika	259.39
2	6138-13	Osiguranje vozila	1,119.20
3	6138-14	Registracija motornih vozila	680.40
4	6138-19	Ostali troškovi osiguranja	50.53
5	6138-21	troškovi bankarskih usluga	1.00
6	6138-23	Troškovi konverzije JU dinara	1.25
7	6138-29	Ostali troškovi	9.58
X	613900	Ugovorene usluge	18,562.67
1	6139-11	Usluge medija	9.03
2	6139-12	Usluge štampanja	6,725.34
3	6139-13	Usluge javnog informisanja	3,159.88
4	6139-14	Usluge reprezentacije	2,126.77
5	6139-19	Ostali troškovi za informisanje	193.49
6	6139-21	Usluge za održavanje kon. i sl.(kotizacija)	1,014.99
7	6139-29	Ostale usluge za stručno obrazovanje	20.00
8	6139-33	Autorski honorar	208.33
9	6139-39	Ostale stručne usluge	2,010.87
10	6139-69	Ostali troškovi (članarina za ENOC,ostale usluge preseljenja , udžbenici -lektira i sl. za djecu u os. škol. i vrtićima)	3,093.97
XI	821300	Nabavka opreme	4,822.82
1	8213-11	Nabavka namještaja	69.00
2	8213-12	Nabavka kompjuterske opreme	3,472.79
3	8213-31	Nabavka knjiga	124.00
4	8213-34	Djela likovnih umjetnosti	300.00
5	8213-42	Fotografska oprema	732.00
6	8213-71	Ugrađena oprema	40.08
7	8213-72-	Inventar-kao osnovno sredstvo	84.95
XII	8215-00	Nabavka stalnih sredstava u obliku prava	3,298.97
1	8215-12	Oprema u obliku prava-ORACLE Licenca	3,298.97

1	ODOBREN BUDŽET ZA 2010. GODINU	491,000.00
2	REALOCIRANO OD OMBUDSMANA RS	166,743.27
3	REALOCIRANO ZA LICENCU (oracle)	3,298.97
4	UKUPNO (1+2+3)	661,042.24
5	UKUPNO REALIZOVAVANO U 2010. GODINI	659,201.24
6	OSTALO OD ODOBRENIH SREDSTAVA	1,841.00

Institucija u 2010. godini nije imala dodatnih izvora finansiranja po bilo kojem osnovu.

XI PLANIRANE AKTIVNOSTI INSTITUCIJE ZA 2011.GODINU

U skladu sa Zakonom utvrđenim ovlašćenjem da prati usklađenost zakona i drugih propisa u Republici Srpskoj sa odredbama Ustava Republike Srpske te zahtjevima i principima UN Konvencije i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta, te da prati izvršenje obaveza Republike Srpske koji proizilaze iz Konvencije i drugih međunarodnih dokumenata,

Ombudsman za djecu će u 2011. godini:

- analizirati postojeća zakonska rješenja koja se odnose na djecu bez roditeljskog staranja i načine njihovog zbrinjavanja. S tim u vezi, Institucija će pribaviti potrebne podatke od nadležnih institucija o broju djece bez roditeljskog staranja, načinu njihovog zbrinjavanja, o radu sa djecom smještenom u institucijama, te posebno problemima nedovoljno prisutnog hraniteljstva, te problemima koji ne daju očekivane rezultate u oblasti usvojenja,
- Institucija će pratiti aktivnosti institucija na izmjenama i dopunama onih zakona za koje su nadležna ministarstva u 2009. godini prihvatile inicijativu Institucije za njihovim izmjenama,
- Institucija će insistirati na donošenju strateškog dokumenta koji će dugoročno definisati politike u oblasti dječije zaštite,
- Institucija će pratiti aktivnosti u pripremi zakona i drugih propisa kojima se uređuju pitanja od značaja za zaštitu prava djeteta, te će u skladu sa zakonom utvrđenim ovlašćenjima aktivno učestvovati u donošenju istih.

Ombudsman za djecu će nastaviti saradnju sa djecom tako što će, između ostalog, prema utvrđenom planu, ali i po pozivu, organizovati radionice u školama kako bi djecu upoznala sa njihovim pravima i mogućnostima zaštite tih prava te ih podstakla na iznošenje njihovog mišljenja.

Institucija će ostvariti saradnju sa savjetima učenika osnovnih škola te Mrežom savjeta učenika srednjih škola i pozvati ih da sami predlože pitanja i teme na kojima možemo raditi i zajednički doprinijeti njihovom kvalitetnijem rješavanju.

Institucija će u 2011. godini uspostaviti Mrežu mlađih savjetnika koju će činiti djeca iz cijele Republike Srpske koja su, prije svega, zainteresovana da svojim angažovanjem zajedno sa Institucijom rade na onim pitanjima i problemima sa kojima se oni susreću, a koja žele mijenjati.

U 2011. godini Institucija će uspostaviti veb stranicu za djecu, roditelje i nastavnike u cilju upoznavanja istih sa prednostima i rizicima interneta te zaštiti djece od svih oblika nasilja i povreda njihovih prava koje se dešavaju najčešće zbog nedovoljnog prepoznavanja situacija koje za djecu na internetu mogu biti ne samo štetne već i opasne.

U 2011. godini Institucija će stvarati prepostavke za uspostavljanje dječijeg telefona u cilju podrške djeci prije svega, ali i svima koji brinu o djeci o svim pitanjima i problemima sa kojima se djeca susreću na svom putu odrastanja.

Ombudsman za djecu će ostvariti uvid u zavodima za izvršenje sankcija u kojima se nalaze djeca, posebno uslova u kojima izdržavaju kaznu i posebno načina i mogućnosti ostvarivanja prava koja u tim ustanovama imaju.

Za prava djeteta čiji roditelj izdržava kaznu uz pomoć stručnjaka će tražiti rješenja koja će biti u najboljem interesu djeteta.

Institucija će obaviti istraživanje na cijelom prostoru Republike Srpske o problemu prosjačenja djece, njihovom broju, uzrocima, mjerama koje se preuzimaju na terenu te neophodnosti preuzimanja dodatnih mjera u pojedinim opštinama.

U okviru projekta socijalizacije djece, u 2011. godini, Institucija će preuzeti dodatne mjere kako bi njeno prisustvo sa djecom u ovom kampu bilo ostvareno po mogućnosti u više smjena sa ciljem edukacije djece i podsticanja na iznošenje vlastitog mišljenja.

Obilježavanju Dječije nedjelje i Dana prava djeteta Institucija će i u narednoj godini posvetiti dužnu pažnju, prije svega zbog promocije djece i njihovih prava ali i aktivnije i odgovornije uloge svih onih koji su obavezni brinuti o djeci.

Institucija će, naravno, kontinuirano raditi po žalbama građana kojima se ukazuje na povredu prava i interesa djece, očekujući da se svakom godinom, u ukupnom broju žalbi prepozna interes djece kao podnositaca žalbe.

Nastaviti saradnju sa medijima u cilju obavještavanja javnosti o stanju prava djeteta, povredi tih prava i aktivnostima Institucije na unapređenju situacije u pojedinim oblastima prava djeteta.

Nastaviti saradnju sa nevladinim organizacijama o svim pitanjima u kojima zajedničkim angažovanjem možemo dobiti bolji rezultat.

Institucija će nastaviti saradnju sa institucijama ombudsmana zemalja okruženja, te kao punopravan član ENOC-a i CRONSEE aktivno doprinositi unapređenju rada ovih asocijacija.

Posebna sjednica o djeci Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, održana je u maju 2002.godine uz učešće 69 učesnika samita i 190 visokih državnih delegacija.

Na otvaranju Posebne sjednice o djeci Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, djeca su između ostalog izjavila:

- ❖ Mi nismo uzrok problema, mi smo resurs koji je potreban za njihovo rješavanje,
- ❖ Mi nismo troškovi, mi smo investicije,
- ❖ Mi nismo samo mladi, mi smo ljudi i građani ovog svijeta,
- ❖ Mi želimo svijet prilagođen djeci, jer svijet prilagođen nama je svijet prilagođen svima.